

วารสาร ศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566 Vol. 1 No. 1 January-April 2023

JOURNAL OF SRISUVARNABHUMI REVIEW (JSBR)

ISSN 2985-2838 (Print)

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

☎ 062 697 8932

✉ srisuvarna2567@gmail.com

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์

Journal of Srisuvarnabhumi Review

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566

Vol. 1 No. 1 January-April 2023

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการตีพิมพ์ เผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญาศาสนา ภาษาบาลีสันสกฤต การศึกษาเชิงประยุกต์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ ของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
2. เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญาศาสนา ภาษาบาลีสันสกฤต การศึกษาเชิงประยุกต์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ
3. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามวิถีของการศึกษาเชิงวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาและสหวิทยาการอื่นๆ

เจ้าของ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุวรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 249 ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72000 โทร. 062 697 8932

พิมพ์ที่ จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170
โทร 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมลล์ g_class@hotmail.com

ต้นฉบับที่ตีพิมพ์ในวารสารเล่มนี้ ได้รับการตรวจสอบมาตรฐานทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เฉพาะสาขาวิชา การตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากกองบรรณาธิการเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ที่ปรึกษา

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.
พระสุพรรณวชิราภรณ์, ดร.

พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.
พระครูโสภณวีรานุวัตร, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร.

กองบรรณาธิการ

พระมหามหาวินทร์ ปุริสูตโตโม, ผศ.ดร.
พระครูสิริพุทธศาสตร์, ดร.
พระครูปริยัติกิตติวงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิพิมพ์มาศ หงส์สมบัติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปติมา โฆษิตเกษม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจมาศ นาควงษ์

ดร.รุ่งนิภา เหลียง
ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
นายนราธร สายเส็ง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ
วิทยาเขตสุพรรณบุรี
วิทยาลัยช่างศิลป์สุพรรณบุรี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
วิทยาเขตสุพรรณบุรี
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ฝ่ายประสานงาน

นายเอกมงคล เพ็ชรวงษ์
นางสาววิกานดา ศรศักดิ์

ว่าที่ร้อยตรีสนธยา สิริทธิเกียรติ

ฝ่ายศิลปกรรม

พระสมุห์ยุทธนา มาลาวิโส

พระนภ จีรวทมน

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

พระทรงวิทย์ ธมมโชโต

ฝ่ายสมาชิกวารสาร

นางสาวภัทรกุล ศิลปรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระสุพรรณนวชิราภรณ์, ดร.

พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ.ดร.

รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี

ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

ดร.พูนศักดิ์ กมล

ดร.นคร จันทราช

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ชุมเสน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิไลวรรณ วิไลรัตน์

ดร.มณูญ สอนโพรงงาม

ดร.วรรณภา พ่วงพร้อม

ดร.สมเจต หลวงกัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา กรุงเทพมหานคร

บทบรรณาธิการ

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566 ซึ่งวารสารฉบับนี้จะมีเนื้อหาและประเด็นที่หลากหลาย แต่ก็อยู่ในกลุ่มเนื้อหาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปรัชญาศาสนา บาลีสันสกฤต การศึกษาเชิงประยุกต์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ บทความเหล่านี้มีความหลากหลาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระดับของกลุ่มผู้เขียนบทความจะมาจากกลุ่มบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยหรือสถานศึกษาอื่น แต่ถึงกระนั้น บทความทุกบทความยังคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงจากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบประเมินคุณภาพผู้ซึ่งทางกองบรรณาธิการได้พิจารณาแล้วว่ามีความเหมาะสมที่จะประเมินบทความตามที่ได้มอบหมายโดยจะให้ความสำคัญในแง่เป็นผู้มีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับบทความที่มีเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของวารสารกำหนดไว้ ตลอดระยะเวลาที่วารสารดำเนินการนี้มีบทความที่หลากหลายส่งเข้ามาเพื่อขอให้พิจารณาเพื่อตีพิมพ์ กองบรรณาธิการได้คัดเลือกคุณภาพเป็นการเบื้องต้นก่อนแล้วจึงทำการตอบรับเพื่อส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลั่นกรองตามระบบต่อไป จากบทความที่ส่งมามากมายพบว่าการพิจารณาคัดเลือกเป็นไปอย่างเข้มข้น ทั้งนี้ บทความที่ได้รับการคัดเลือกจึงเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย หรือ Thai Journal citation index Centre (TCI)

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษาของประเทศไทยต่อไป และผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต โดยบทความประจำวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์ฉบับนี้จะประกอบด้วย

บทความวิชาการ มีดังนี้ 1) วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับธรรมความกตัญญูต่อบุพการีในสังคมไทย เขียนโดย วิญญูชน เสาตระกูล นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ 2) เปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลป์สมัยสุโขทัยกับพุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ เขียนโดย พระสุเทพ สุตธมโม นิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3) บทบาทของนางปชาบดีโคตรมีต่อพระพุทธศาสนา เขียนโดย พระบัณฑิต สิริวฑฒโน วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 4) พลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในหลักสูตรข้ามศาสตร์ เขียนโดย พระธีรวัฒน์ อ้นเต้ง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทวิจารณ์หนังสือมีดังนี้ 1) ศาสนาในโลกปัจจุบัน เขียนโดย พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง) วิจารณ์โดย จันทิมา วนาจรตล, พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และณัฐพงษ์ มะลิซ้อน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
<p>■ วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับธรรมความกตัญญูต่อบุพการีในสังคมไทย Analyze Problems Regarding the Dhamma of Gratitude to Parents and Patrons in Thai Society วิญญูชน เฮ่าตระกูล</p>	1
<p>■ เปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ Comparison of the Characteristics of Buddhist art in the Sukhothai Period with Buddhist art in the Rattanakosin Period พระสุเทพ สุตะมโม</p>	15
<p>■ บทบาทของนางปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา Role of Pajapatigotami Continue Buddhism พระบัณฑิต สิริวิฑฒโน</p>	31
<p>■ พลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในหลักสูตรข้ามศาสตร์ Transforming Thai Higher Education Through in a Cross - Disciplinary Curriculum พระธีรวัฒน์ อั้นตั้ง</p>	41
<p>■ บทวิจารณ์หนังสือ เรื่อง “ศาสนาในโลกปัจจุบัน” เขียนโดย พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกรมโม (จำปาทอง) Application of Herbs in Public Health in Thailand จันทิมา วนาจรดล, พระมหาหมขวินทร์ ปุริสุตโตโม, ญัฐธพงษ์ มะลิซ้อน</p>	56
<p>■ จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ</p>	61
<p>■ หลักเกณฑ์สำหรับการนิพนธ์</p>	63

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับหลักความกตัญญูต่อบุพการีในสถาบันครอบครัว
ของสังคมไทย

Analyze Problems Regarding Gratitude to Parents and Patrons
in the Family Institution of Thai Society

วิญญูชน เฮ่าตระกูล

Vinyoochon Howtragool

นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยอานามาลัย

Ph.D. Student, Annamalai University, India

E-mail: jan_oreo@hotmail.com

บทคัดย่อ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูทเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดี ซึ่งความกตัญญูเป็นคุณธรรมสำคัญในการสร้างความสงบสุขของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับความกตัญญูโดยเฉพาะอย่างยิ่งความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการี แต่ในปัจจุบันผู้คนเริ่มมีการตั้งคำถามถึงหลักธรรมนี้เพราะความไม่ชัดเจนถึงขอบเขตบุญคุณและขอบเขตของการตอบแทนบุญคุณ หรือแม้แต่สภาพสังคมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ที่ทำให้หลักธรรมความกตัญญูไม่สามารถตอบโจทย์สังคมในปัจจุบันอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามในพระไตรปิฎกได้ระบุถึงการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ในกรณีที่พ่อแม่เป็นผู้ที่ดูแลลูกของตนเป็นอย่างดี หรือแม้กระทั่งการนำหลักทศ 6 และทางสายกลางมาเพื่อพิจารณาถึงวิธีการตอบแทนพระคุณในแง่มุมต่างๆ นอกเหนือจากการเลี้ยงดูพ่อแม่ หากพ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกเป็นอย่างดีเมื่อตอนยังเยาว์วัยลูกที่ดีหรืออภิชาติบุตรควรเลี้ยงดูท่านและดูแลท่านอย่างเต็มที่ให้สมกับที่ท่านดูแลเรามา สิ่งนี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย แต่หากพ่อแม่ที่ดูแลลูกเป็นอย่างดีแต่ลูกกลับไม่เหลียวแลผู้นั้นคือ ลูกอกตัญญู อย่างไรก็ตามหากพ่อแม่มิได้เป็นผู้เพียบพร้อมในการดูแลลูก ลูกก็ควรพิจารณาโดยใช้หลักทศ 6 ในแง่มุมของหน้าที่ของพ่อแม่และลูก และพิจารณาถึงความสัมพันธ์กันในครอบครัวร่วมกับหลักธรรมทางสายกลางเพื่อให้พ่อแม่ และลูกได้ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ความกตัญญูทเวที, สังคมไทย

Abstract

The principles of Buddhism emphasize the importance of gratitude as one of the characteristics of a good person. Gratitude is an important virtue in creating peace among humans living together. Thai society from the past to the present has emphasized on gratitude, especially gratitude to parents and patrons. But nowadays, people are beginning to question to the bounds of parental kindness. Even the social conditions and family member relationships make the gratitude principle unable to be fully utilized in

today's society. However, Tripitaka mentions paying back the kindness of parents and patrons in cases where the children's parents and patrons are excellent or even uses the Disā 6 and middle path principles to consider different ways to pay back their kindness in various aspects besides raising them. If you have a good parent and patrons, the good child should take care of them just like they take care of you. This also shows the good relationship between family members. But if parents and patrons are good but their children do not take care of them, that person is an ungrateful child. However, if parents and patrons are not fully equipped to care for their children. Children should consider using the Disā 6 aspect of the duties of parents, patrons and children. And consider family relationships together with the principles of the middle path so that parents, patrons and children can behave appropriately and live together happily.

Keywords: Buddhism, Gratitude, Thai Society.

บทนำ

การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมของมนุษย์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก หนึ่งในแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของมนุษย์ในสังคม คือ การปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและศีลธรรม คุณธรรมและศีลธรรมจะแตกต่างกันตามแต่ละสังคมซึ่งโดยอ้างอิงกับศาสนาของสังคมนั้น เนื่องจากสังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามากกว่า 93.83% (กองสถิติสังคม, 2563) และนิยายที่ชาวไทยพุทธส่วนใหญ่นับถือ คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจึงมีความสำคัญกับสังคมไทยเป็นอย่างมาก ในด้านของการเป็นแกนหลักของการเป็นบรรทัดฐานในด้านคุณธรรมและศีลธรรม หนึ่งในคุณธรรมที่มีผู้คนจำนวนมากยึดถือปฏิบัติโดยเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดีและเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในครอบครัวและทำให้เกิดความสุขในสังคมนั้นคือ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ ความกตัญญู คือ คุณธรรมหลักของสังคมไทยมาช้านาน คนไทยได้ปลูกฝังความเชื่อเรื่องความกตัญญูผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกตัญญูต่อบุพการี แต่คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันกลับมีมุมมองว่าความกตัญญูต่อบุพการี คือ คุณธรรมหลักที่ควรปฏิบัติและให้ความสำคัญดังที่คนรุ่นก่อนยึดถืออย่างเข้มข้น

คนไทยมีแนวคิดที่ว่าความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดีซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การเป็นผู้กตัญญูที่คนดีทั้งหลายสรรเสริญแล้ว คนผู้นี้พักอาศัยในเรือนของผู้ใดแม้เพียงคืนเดียวก็จะได้รับการดูแลด้วยข้าวและน้ำ ไม่ควรมีจิตคิดประทุษร้ายต่อบุคคลนั้น ใครก็ตามที่ประทุษร้ายต่อมิตรถือเป็นคนอกตัญญูยอมไม่พบเห็นความเจริญ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/256-259/209, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่เริ่มมีการตั้งคำถามถึงคุณธรรมด้านความกตัญญูโดยเฉพาะการกตัญญูต่อบุพการี เนื่องจากสภาพสังคมและสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นผลให้ความกตัญญูต่อบุพการีกลับกลายเป็นสิ่งที่ผู้กตัญญูคนรุ่นใหม่มากกว่าผูกพัน (ธเนศ รัตนกุล, 2559) ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์ 2 ประเด็น

1. ความกตัญญูต่อบุพการีตามหลักพระพุทธศาสนาแท้ที่จริงแล้วเป็นอย่างไร
2. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูต่อบุพการีที่เกิดขึ้นต่อสถาบันครอบครัว

ในปัจจุบัน

เนื่องจากในบางครั้งคนไทยในบางครอบครัวมิได้เข้าใจในหลักธรรมนี้อย่างถูกต้อง เมื่อนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติจึงทำให้เกิดปัญหาบางอย่างในสังคมโดยเฉพาะบุพการีผู้ที่ทำคุณก่อน ในบางครั้งบุพการีเป็นผู้ที่ทำการเรียกร้องในการตอบแทนที่มากเกินไปลูกหลานจะสามารถตอบแทนได้ สิ่งนี้จึงทำให้คนรุ่นใหม่บางคนเริ่มที่จะมองความกตัญญูเป็นหลักธรรมที่มีผลกระทบในแง่ลบมากกว่าแง่บวกต่อชีวิตของคนรุ่นใหม่บางคนได้

ความกตัญญูในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่มีควรปรากฏในสังคมเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อผู้ที่ทำคุณแก่เราก่อน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่มีจิตใจช่วยเหลือผู้อื่นเกิดความรู้สึกภูมิใจและมีความสุขเมื่อได้ช่วยเหลือความกตเวทิตี คือ การที่คนซึ่งเราได้เคยช่วยเหลือรู้สึกขอบคุณและให้การตอบแทนจากการช่วยเหลือดังกล่าว พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมเด่นชัดเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตี กตัญญูหมายถึงรู้คุณที่ท่านได้ทำอุปการะ คำว่า “บุพพการี” หรือ บุพพการี ได้แก่ ผู้กระทำอุปการะก่อน ส่วนคำว่า “กตเวทิตี” คือ ตอบแทนบุญคุณที่บุพการีได้กระทำกับเรา พ่อแม่ถือว่าเป็นบุพพการีเพราะเป็นผู้ที่ทำคุณแก่ลูกก่อน ส่วนลูก คือ ผู้ตอบแทนบุญคุณท่าน คือ กตเวทิตี อีกนัยหนึ่งคนที่ช่วยเหลือ ดูแลเรา หรือทำสิ่งที่มีบุญคุณต่อเราโดยที่เรายังไม่ได้ไปทำสิ่งที่เป็นบุญคุณต่อเขาก่อน บุคคลผู้นั้นชื่อว่าบุพพการีเปรียบเหมือนพ่อแม่เพราะเขามีความเมตตา ดูแลเรา เลี้ยงดูเรา ผู้นั้นคือผู้ที่เป็นบุพพการีได้เช่นกัน (อภิ.ป. (ไทย) 36/82-86/166, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ผลการวิจัยพบว่าเมื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้อื่นเป็นระยะเวลาหนึ่ง ความสุขจะเกิดขึ้นกับตัวเราและผู้ที่เราตอบแทนบุญคุณนั้น ดังนั้นความกตัญญูมีความสอดคล้องกับความสุข และความกตัญญูยังมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกำหนดและเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีโดยการพัฒนาความรู้สึกขอบคุณ (Sareh Behzadipour, Alireza Sadeghi, & Mojgan Sepahmansour 2561-2562) โดยความกตัญญูคือ ความรู้สึกขอบคุณและปิติในการตอบสนองต่อการได้รับไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือความเมตตา (Robert A. Emmons & Joanna Hill, 2544) มนุษย์สามารถสัมผัสกับความกตัญญูได้ไม่ยาก และความกตัญญูสะท้อนเรื่องราวที่ดีที่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคมและทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (Giacomo Bono, Mikki Krakauer, & Jeffrey J. Froh, 2558)

พระคุณของพ่อแม่และบุพการี

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระคุณของพ่อแม่และบุพการีไว้ว่า “พ่อแม่และมีพระคุณมากเมื่อตอนลูกยังเป็นเด็กพ่อแม่เห็นลูกเล่นจนมีเนื้อตัวเปื้อนฝุ่น ก็เช็ดฝุ่นให้ จูบ เกิดความรักเอ็นดู ความรักของพ่อแม่นี้ลูกใช้ศีรษะทูนพ่อแม่ไว้ถึงร้อยปี ก็ไม่สามารถตอบแทนพระคุณของพ่อแม่มันได้ การที่พ่อแม่เป็นผู้ดูแลเลี้ยงดู สั่งสอนและให้ความรู้ เปรียบเสมือนเป็นพรหมของลูก” (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/2-8/7, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่สอนลูกตั้งแต่ยังเล็กๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียกชื่อสิ่งต่างๆ หรือแม้แต่คนในครอบครัว สอนการเดิน การกิน สอนว่าสิ่งนี้ควรทำสิ่งนี้ไม่ควรทำ แม้ครูอาจารย์จะสอนทุกอย่างหลังจากนั้น หรือแม้แต่ให้บรรพชาในพระพุทธศาสนาและให้บรรลุนิเวศน์ ครุเหล่านั้นทั้งหมดก็มีใช้ครูคนแรกของลูก ดังนั้นพ่อแม่จึงเปรียบเสมือนพรหมของลูก และลูกควรเคารพและดูแลท่านเพื่อเป็นการตอบแทน (อง.ต.ก. (ไทย) 20/31-32/183-184, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพรหมสูตรว่าด้วยพรหมของลูก ในพระสูตรนี้กล่าวถึงพ่อแม่ที่ลูกบูชาในบ้านเรือนของตน คือ พรหม ของลูก เพราะพ่อแม่เป็นผู้ที่ประพடுத்தตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ต่อลูก ประกอบด้วย เมตตา

กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เนื่องจากในเวลาที่ถูกขังอยู่ในห้อง พ่อแม่จะเกิดเมตตาคิดว่า เมื่อไหร่เราจะได้เห็นลูกคลอตามอย่างปลอดภัย มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง และเมื่อลูกน้อยนั้นยังเป็นทารกมีแมลงไต่ตอมหรือส่งเสียงร้องจ้า เมื่อนั้นพ่อแม่ที่ได้ยินเสียงลูกนั้นก็เกิดความรู้สึก แต่ในเวลาที่ถูกก้าวเข้าสู่วัยหนุ่มวัยสาว พ่อแม่มองดูแล้วก็มีความสุข ยินดีที่ลูกมีความสุข พ่อแม่จะมีมุทิตาคิด และเมื่อใดที่ลูกเริ่มมีครอบครัว แยกเรือนออกไป เมื่อนั้นพ่อแม่จะเกิดความวางใจว่าถึงเวลาที่ลูกของเราจะสามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เวลานั้น พ่อแม่จะมีความอุเบกขา (ช.อิตติ. (ไทย) 25/106/485, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และบุพการี ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่าการกระทำตอบแทนพ่อแม่และบุพการีนั้นไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย เปรียบเทียบกับการที่ถูกนำแม่ด้วยบ่าข้างหนึ่ง และพ่อด้วยบ่าข้างหนึ่งโดยที่ท่านทั้งสองมีอายุ 100 ปี ลูกก็ปรนนิบัติท่านทั้งคู่ได้อย่างดียิ่งมีถือว่าสามารถการตอบแทนพระคุณพ่อแม่จนสำเร็จเลย เพราะพ่อแม่มีพระคุณมาก ท่านทำให้เราได้เกิดมาและได้เลี้ยงดูเราจนเติบโตใหญ่ ดังนั้น การตอบแทนที่เหมาะสม คือ การที่ลูกคนใดมีพ่อแม่ผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นในสัทธาสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีพ่อแม่ผู้ศรัทธา ให้ตั้งมั่นในศีลสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยศีล มีพ่อแม่ผู้มีความตระหนี่ขี้เหนียวให้ตั้งมั่นใน จาคสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการเสียสละ มีพ่อแม่จิตใจหยาบไม่มีปัญญาให้ตั้งมั่นในปัญญาสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยปัญญา การกระทำอย่างนั้นย่อมเชื่อว่าลูกนั้นได้ตอบแทนพระคุณต่อพ่อแม่แล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ความกตัญญูทเวทีในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การตอบแทนบุญคุณของผู้ที่ให้คุณให้กับเรานั้นคือ พ่อแม่ หรือผู้ที่เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็ก คอยเอาใจใส่ ให้ความรัก ความเมตตา สอนให้รู้จักสิ่งต่างๆ เป็นครูคนแรกของลูก ดังนั้น บุคคลที่มีบุญคุณต่อเราจึงเรียกว่าบุพการี โดยสิ่งที่มีบุญคุณทเวทีควรปฏิบัติต่อบุพการีตามหลักพระพุทธศาสนาได้มีนิกขาการที่เป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) ได้อธิบายความว่า “วิธีที่ลูกจะตอบแทนพระคุณพ่อแม่มี 5 ประการ 1. ท่านเลี้ยงเรามา เราควรเลี้ยงดูท่านตอบแทน 2. ช่วยงานท่าน 3. ดำรงวงศ์ตระกูล 4. ประพฤติตนให้สมกับการเป็นทายาทที่ดี 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็จะทำบุญอุทิศให้” และ “การเลี้ยงดูลูกให้สมกับการเป็นพ่อแม่ที่ดี 5 ประการ 1. ห้ามลูกจากความชั่วทั้งปวง 2. สอนให้ลูกยึดมั่นในความดี 3. ส่งเสริมและให้การศึกษา 4. หาครูครองที่เหมาะสมให้ 5. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงเวลาเหมาะสม”

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูทเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดีและหากผู้ใดเป็นคนอกตัญญูทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงไว้ในเนื้อความต่างๆ โดยพระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงความแตกต่างบางประการระหว่างคนดีและคนชั่ว ความว่า คนชั่วย่อมเป็นคนอกตัญญูทเวที ส่วนคนดีย่อมเป็นคนที่มีความกตัญญูทเวที (อง.ทก. (ไทย) 20/33-34/77 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากการเป็นคนอกตัญญู คือ เครื่องหมายของคนชั่ว และหากผู้ใดทำผิดพลาดต่อพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ เช่น พ่อแม่เป็นผู้ที่ควรแก่การเคารพเพราะมีบุญคุณต่อลูกมาก เมื่อลูกปฏิบัติผิดพลาดต่อพ่อแม่ก็ย่อมไปเกิดในอบายภูมิ (ที.ปา. (ไทย) 11/359/366 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากนั้นได้กล่าวถึงผลกรรมที่พระโมคคัลลานะเคยทำไว้ในอดีตซึ่งเกิดจากกรรมที่ท่านเคยฆ่าพ่อแม่ ถึงแม้จะตกรกและโดนทรมานมาหลายภพชาติ ทำบุญกุศลจนได้เป็นพระอรหันต์และเป็นสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า แต่เศษกรรมดังกล่าวก็ทำให้ท่านโดนทุบตีจนเสียชีวิต (ช.อุป. (ไทย) 32/375-381/59, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่ควรปรากฏในสังคมเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อผู้ที่มีพระคุณต่อเรา และการปลูกฝังคุณธรรมนี้ไม่เพียงแต่จะได้สัมผัสความสุขเท่านั้น ยังสามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมและสร้างเรื่องราวดีๆ ให้แก่ความทรงจำของมนุษย์ได้

นอกจากนั้นการดูแลพ่อแม่เป็นการตอบแทนอุปการคุณที่พ่อแม่ทำมาแล้ว แสดงถึงความสัมพันธ์กันในครอบครัว ความสัมพันธ์นี้เกิดจากการที่บุคคลในครอบครัวต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างดี พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ที่ทำคุณแก่ลูกก่อน ทำให้ลูกเกิดความรัก ความผูกพัน สายสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว การที่ลูกมีความรู้สึกผูกพันกับพ่อแม่ เกิดความรักต่อพ่อแม่ เมื่อท่านได้แก่ชราลงไป ไม่สามารถดูแลตัวเองได้เหมือนเดิม ผู้เป็นลูกก็จะรู้สึกอยากจะดูแลเลี้ยงดู เพื่อให้ท่านอยู่กับเราไปนานๆ อย่างมีความสุข พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของการเป็นคนที่มีความกตัญญูตเวทียเป็นหนึ่งของคุณสมบัติของคนดี ส่วนความกตัญญู คือเครื่องหมายของคนชั่ว และหากผู้ใดทำผิดพลาดต่อพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ ก็ย่อมไปเกิดในอบายภูมิได้รับความทุกข์ทรมานมากมาย แม้แต่พระอรหันต์ก็สามารถรับผลของเศษกรรมจากการทำร้ายพ่อแม่และได้รับทุกข์ทรมานได้เช่นกัน

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูต่อบุพการีที่เกิดขึ้นต่อสถาบันครอบครัวในปัจจุบัน

ในทางพระพุทธศาสนาสามารถกล่าวได้ว่ากตัญญูต่อบุพการีและผู้มีพระคุณผู้นั้นเป็นหนึ่งในแนวทางปฏิบัติตนเพื่อที่จะสามารถพบกับความสุขในชีวิตได้ นอกจากการได้พบกับความสุขแล้ว ในพระพุทธศาสนาได้ยกย่องผู้ที่มีความกตัญญูว่าเป็นคนดี ในสังคมให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีโดยมีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยมีแนวคิดว่าคุณคนไหนที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่ชรา, เจ็บป่วยจนไม่สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ หรือปล่อยให้พ่อแม่ที่ชราต้องเผชิญความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ลูกคนนั้นเป็นลูกอกตัญญู แต่ในปัจจุบันความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีในสังคมดังกล่าวเริ่มถูกตั้งคำถามว่ามีปัญหาหรือไม่ เนื่องด้วยความกตัญญูเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนของพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบในด้านคำสอน หรือเกิดความสงสัยว่าคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ต่อไปหรือไม่ โดยในสังคมไทยนั้นความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีเป็นคุณธรรมหลักที่เป็นบรรทัดฐานของการปฏิบัติความดีงามของคน แต่เมื่อพิจารณาแล้วหลักธรรมความกตัญญูก็มีปัญหาบางประการคือ

1. ขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการี
2. ขอบเขตการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และบุพการี

โดยทั้งสองปัญหาเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันเพราะเมื่อไม่ทราบขอบเขตที่ชัดเจนของบุญคุณพ่อแม่ก็จะไม่สามารถตอบแทนให้หมดสิ้นและเหมาะสมได้

ความกตัญญูตเวทียเป็นบรรทัดฐานและคุณธรรมเบื้องต้นของสังคมมนุษย์เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยสังคมไทยใช้ความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีเป็นหนึ่งในรูปแบบการเสริมสร้างความ ดีงามแก่คนในสังคม นอกจากนี้ความกตัญญูตเวทียนี้เป็นการแสดงถึงสายสัมพันธ์ที่ผูกพันสังคมต่อพ่อแม่ ทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่ในฐานะบุพการีและลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะลูก (พระวิบูล ญาณธมโม (พินธุมิตร), 2555) แต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมความกตัญญูแล้วพบว่าปัญหาที่ปรากฏ คือ ขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่ จากการศึกษาข้างต้นพบว่าพระคุณของพ่อแม่มีมหาศาล เป็นครูคนแรก เป็นผู้ที่คุณดูแลปกป้องเลี้ยงดูลูกด้วยความรักเอาใจใส่ ถึงแม้จะประสบความลำบากยากจนลำเค็ญสักเพียงใดก็ตามก็จะไม่ทอดทิ้งลูก คอยป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ไม่ให้เกิดแก่ลูก (พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน), 2560) ในพระไตรปิฎกของกล่าวถึงบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีว่าพวกท่านได้ทำการดูแลเราอย่างไร โดยเริ่มตั้งแต่การให้กำเนิด การดูแล เอาใจใส่ สั่งสอนสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะการให้รู้จักความดี ความชั่ว สอนให้รู้จักโลกใบนี้ ให้การศึกษา เลือกคู่ครอง และให้ทรัพย์สมบัติเมื่อถึงเวลาอันสมควร แต่ในด้านการเลือกคู่ครอง

จากยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การเลือกคู่ครองมิได้มาจากการเลือกสรรโดยพ่อแม่และบุพการี แต่การเลือกคู่ครองในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมาจากความรักและการเลือกด้วยตัวเขาเองมากกว่า พ่อแม่และบุพการีมีหน้าที่เป็นผู้ที่ชี้แนะและให้คำปรึกษา อย่างไรก็ตาม การสอนลูกให้รู้จักความดี ละเว้นความชั่ว ให้การศึกษาและมอบทรัพย์สมบัติเมื่อถึงเวลาที่สมควร เป็นสิ่งที่พ่อแม่ที่มีปัญญาตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทพึงปฏิบัติต่อกัน และลูกที่ได้รับการดูแลตามหลัก 5 ประการอย่างครบถ้วนก็ต้องตอบแทนพระคุณพ่อแม่ด้วยการ ดูแลท่านเมื่อท่านแก่ชรา ทำธุระแทนท่าน ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้สมกับเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญส่งไปให้

แต่ในปัจจุบันเกิดปัญหาจากการที่พ่อแม่และบุพการีนำเอาแนวคิดเรื่องความกตัญญูมาใช้ในทางที่ผิด ประกอบกับความไม่ชัดเจนและมีได้เข้าใจในเรื่องของหลักธรรมนี้อย่างถ่องแท้ทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับบุญคุณของพ่อแม่ที่ไม่ถูกต้องบางอย่าง เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนยามป่วยไข้ ชรา แม้จะต้องเสียสละความสุขส่วนตนก็ควรที่จะทำ ทำให้เกิดการปลูกฝังแนวคิดในลักษณะนี้ส่งต่อมายังคนรุ่นหลังเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังมีพ่อแม่บางคนมีแนวคิดว่าจะต้องมีลูกเพื่อให้ลูกได้เลี้ยงดูเมื่อเขาแก่ชราและการเป็นพ่อแม่จึงมีสิทธิ์จะทำร้ายร่างกายจิตใจลูกอย่างไรก็ได้เพราะเขาเป็นคนให้เงินและเลี้ยงดูมาและยังหวังให้ลูกตอบแทนทั้งที่ลูกโดนทำร้าย (ฆลณ ถนอมกิตติ, 2564) และมีแนวคิดจากผู้คนบางส่วนว่าพ่อแม่ทำให้ลูกเกิดมา ลูกจึงต้องตอบแทนบุญคุณนี้ ทำให้ลูกบางคนเกิดคำถามจากแนวคิดที่ได้กล่าวมาว่าลูกไม่ได้ขอให้พ่อแม่เกิดมา ทำไมลูกต้องดูแลตอบแทนด้วย เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวพ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากที่มีได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ หรือพ่อแม่แยกกันอยู่ที่เป็นผลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เด็กบางคนไม่มีความใกล้ชิดกับพ่อแม่ของตน (เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา, 2565) พ่อแม่บางคนฝากลูกให้อยู่กับตายาย โดยที่ตนเองทำงานในที่ห่างไกลจากลูก บางคู่ส่งเงินมาเลี้ยงดู บางคู่ปล่อยให้ละเลย ในกรณีนี้ทางพระพุทธศาสนาได้ให้คำตอบว่าผู้ที่ทำการเลี้ยงดูเรา ฝ่าปากป้อง ดูแลเรา เปรียบเสมือนพ่อแม่ คือ ผู้ที่ได้ชื่อว่าบุพการีเช่นกัน แต่พ่อแม่ คือ ผู้ให้กำเนิดเราจึงถือว่าเป็นผู้มีพระคุณเช่นเดียวกัน จากปัญหาเรื่องขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่มีได้ระบุอย่างชัดเจน ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามต่อว่าลูกจะต้องตอบแทนพระคุณเท่าไรถึงจะครบถ้วน เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมา คือ การที่พ่อแม่บางคนเรียกร้องจากลูกเมื่อลูกเติบโตขึ้น และหากผู้เป็นพ่อแม่มีสิ่งกีดขวางกั้นหรืออุปสรรคในการดูแลลูก ผู้เป็นลูกควรตอบแทนในรูปแบบใด เนื่องจากพ่อแม่ถือว่าการให้กำเนิดลูก คือ พระคุณที่มากล้นไม่สามารถตอบแทนได้หมดตามความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย

นอกจากนั้นพ่อแม่คนไทยบางคนเชื่อว่า การเลี้ยงดูพ่อแม่จะทำให้มีความสุขความเจริญ ในคำสอนของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเลี้ยงดูพ่อแม่และบุพการีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดีและผู้คนที่เลี้ยงดูพ่อแม่และบุพการีจะได้รับความสุขรุ่งเรือง โดยปรากฏในพระไตรปิฎกว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่ผู้นั้นย่อมได้บุญเป็นอย่างมาก และการเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นสิ่งที่ผู้มีปัญญาย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ เมื่อบุคคลนั้นตายไปจากโลกนี้แล้วก็จะมีความสุขในสวรรค์ (ส.ส. (ไทย) 15/205/297, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล สิ่งดี ธรรมอันนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เรียกว่า มงคลสูตรข้อที่ 25 ที่ปรากฏเกี่ยวกับการกตัญญูพ่อแม่ (ช.ช. (ไทย) 25/1-8/6-7, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่จากสภาพสังคมในปัจจุบันผู้ที่ทำการเลี้ยงดูพ่อแม่แล้วเป็นผู้ที่เจริญได้จริงหรือ เนื่องจากเศรษฐกิจในปัจจุบันการเลี้ยงดูตนเองบางครั้งก็ยากลำบาก ยิ่งผู้ที่มีครอบครัวพ่อแม่รวมแล้วหลายชีวิต และในบางครอบครัวมีเสาหลักแค่หนึ่งคน ซึ่งยากมากที่ทำให้ทุกคนมีความ

มันคงในชีวิตได้ จึงเกิดปัญหาการทอดทิ้งบุพการี สิ่งทีบอกกว่าผู้ที่กตัญญูต่อพ่อแม่ในปัจจุบันนั้นมิได้เป็น
สิ่งยืนยันว่าชีวิตจะพบเจอกับความสงบสุข ความเจริญเสมอไป

นอกจากนั้นจากสถานการณ์ขาดความกตัญญูทเวที เนื่องจากปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรม
ต้องรีบเร่งทำงานจึงขาด ความอบอุ่น ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นเหตุนำไปสู่ความรุนแรงทั้งภายใน
ครอบครัวและสังคม (สุวรรณฐา สิม และพระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), 2562) ทำให้ผู้เขียนมีความ
คิดเห็นว่าหากสังคมไทยนำหลักความกตัญญูมาพิจารณาร่วมกับหลักธรรมทีศ 6 และทางสายกลางจะ
สามารถบรรเทาปัญหาเหล่านี้ให้ลดน้อยลงได้หรือไม่

การแก้ปัญหาที่เกิดจากหลักธรรมความกตัญญูต่อพ่อแม่และบุพการีในสถาบันครอบครัว

จากปัญหาที่ผู้เขียนได้กล่าวมานั้น เมื่อได้ทำการพิจารณาแล้วพบว่าปัญหาที่เกิดจากหลักธรรม
ของพระพุทธศาสนา มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นั่นคือประเด็นของการตีความในขอบเขตของบุญคุณและ การ
ตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่ยังไม่ชัดเจน เมื่อขอบเขตไม่ชัดเจนทำให้ผู้ที่ทำการตอบแทนไม่
สามารถทราบถึงจุดสิ้นสุดของบุญคุณในแต่ละส่วนได้ ปัญหาในส่วนนี้เป็นส่วนที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา
ควรร่วมกันพิจารณาว่าขอบเขตของบุญคุณมีแค่ไหนและการที่ลูกจะตอบแทนพระคุณจนหมดนั้นต้องทำ
อย่างไรและเท่าไรถึงจะเหมาะสมหรือหมดสิ้น

อย่างไรก็ตาม จากปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อมา นั่นคือการที่ผู้คนในสังคมนำ
หลักธรรมนี้มาใช้โดยไม่เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เมื่อขอบเขตของบุญคุณและการตอบแทนบุญคุณไม่
ชัดเจน การตอบแทนบุญคุณบางครั้งเปรียบเสมือนการถมทรายลงไปในมหาสมุทร เนื่องจากผู้ที่กระทำจะ
ไม่มีทางทราบได้เลยว่าเมื่อไหร่ถึงจะพอ นอกจากนั้นในบางครั้งผู้ที่เป็นผู้มีพระคุณได้มีการเรียกร้องในการ
ตอบแทนโดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของตนโดยไม่มีจุดสิ้นสุด และผู้มีพระคุณ คือ ผู้ที่เรียกร้องมากเกินไป
กว่าความสามารถของผู้ตอบแทน โดยเฉพาะพ่อแม่บางคนมีความผูกพันกับลูกของตนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
แต่เมื่อแก่ชรากลับต้องการให้ลูกเลี้ยงดูตนอย่างเต็มที่และบางครั้งก็เกินกำลังของลูกได้

การแก้ปัญหาประการแรกคือการนำหลักทีศ 6 และหลักทางสายกลางมาพิจารณาเบื้องต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการแก้ปัญหาประการแรกนั้นควรขึ้นอยู่กับการศึกษาของลูกเองว่า
สิ่งไหนที่ทำได้ก็ควรทำ แต่พึงระลึกไว้ว่าอย่าเบียดเบียนตนเอง อย่าทำให้ตนเองลำบากกาย ลำบากใจ
ก็เพียงพอแล้ว การที่ลูกจะตอบแทนพระคุณพ่อแม่ควรพิจารณาด้วยทางสายกลาง นั่นคือใช้ความเหมาะสม
ความเหมาะสมบางครั้งมีการพิจารณาถึงฐานะทางสังคม สภาพสังคม จำนวนสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น หาก
จะทำให้คุณธรรมด้านความกตัญญูมีประสิทธิภาพนั้นทางภาครัฐต้องช่วยพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตความ
เป็นอยู่ เศรษฐกิจและสังคมด้วย มิใช่การผลักภาระการดูแลผู้สูงอายุเป็นของลูกหลาน ในบางครอบครัวมี
เสาหลักของครอบครัวแค่หนึ่งคนแต่ดูแลสมาชิกในครอบครัวทั้งลูกหลาน ภรรยา สามี พ่อแม่ หากฐานะ
ไม่มั่นคงหรือเสาหลักผู้นั้นเกิดเหตุไม่คาดฝัน ครอบครัวนั้นก็อาจจะพังทลายและกลายเป็นปัญหาของ
สังคมได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาจากผู้มีพระคุณเป็นผู้ที่เรียกร้องในภายหลังซึ่งเกิดจากมุมมองด้านความ
กตัญญูและการตอบแทนพระคุณที่ไม่เหมาะสม และบางครั้งผู้ที่มีพระคุณบางคนอาจจะเรียกร้องจาก
ผู้ตอบแทนอย่างเกินความสามารถที่จะตอบแทนได้ ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า เราสามารถนำหลักธรรม
ความกตัญญูของหลักทีศ 6 มาพิจารณาร่วมกันได้ หลักธรรมทีศ 6 คือ บุคคลที่อยู่ใต้อุปการะซึ่งมีความ
เกี่ยวข้องกันเราตามฐานะความสัมพันธ์ มีทั้งหมด 6 สถานะ คือ พ่อ แม่ เป็นทีศเบื้องต้น ครู อาจารย์
เป็นทีศเบื้องต้น ลูกและภรรยาเป็นทีศเบื้องต้น มิตรสหายเป็นทีศเบื้องต้น ทาสและกรรมกรเป็นทีศเบื้องต้น

และสมณะพราหมณ์เป็นทิตตเบ็องบน (ที.ปา. (ไทย) 11/266-267/212, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในหลักการของทิตต 6 พ่อแม่หรือปฐุฏติมทิตต (ทิตตเบ็องหน้า คือ ทิตตตะวันออก) หมายถึง ผู้ที่ทำคุณแก่เราก่อน เมื่อพิจารณาตามหลักการทิตต 6 ซึ่งได้ระบุหน้าที่ของลูกในการปฏิบัติต่อพ่อแม่ไว้ว่า ท่านเลี้ยงเรามาเราควรเลี้ยงดูท่านตอบแทน, ช่วยทำการงานของท่าน, ดำรงวงศ์สกุล, เป็นลูกที่ดีให้เหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไป ทำบุญอุทิศให้ท่าน และพ่อแม่ก็มีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อลูกดังนี้ ห้ามปรามลูกจากความชั่ว, สั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี, สนับสนุนการศึกษาศิลปวิทยา, หากครองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร (ที.ปา. (ไทย) 11/266-268/212-213, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากหลักธรรมทิตต 6 ได้สอดคล้องกับหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูกและหน้าที่ของลูกที่มีต่อพ่อแม่ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าหน้าที่ของพ่อแม่ที่ปฏิบัติต่อลูกจะมาก่อนเสมอเพราะพ่อแม่ คือ ผู้ทำคุณก่อนและเป็นบุพการีและลูก คือ ผู้ที่ตอบแทนในเวลาต่อมาตามหน้าที่ ดังนั้น หากพ่อแม่ไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนและถูกต้อง หรือบางกรณีพ่อแม่มิได้ทำหน้าที่ของตนเลยแม้แต่น้อย หากเป็นเช่นนี้ลูกสามารถพิจารณาถึงความเหมาะสมในการตอบแทนได้ว่า จะตอบแทนพ่อแม่แค่ไหนและตอบแทนบุพการีผู้ที่เลี้ยงดูสั่งสอนเราอย่างไร เนื่องจากการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่มิได้มีแค่การเลี้ยงดูเพียงอย่างเดียวเสมอไป แต่ยังประกอบด้วย การช่วยทำการงานของท่าน, การดำรงวงศ์สกุล, การเป็นลูกที่ดีให้เหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไป ทำบุญอุทิศให้ท่าน นอกจากนี้ยังมีการช่วยให้พ่อแม่เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย, เป็นผู้ปฏิบัติตนด้วยศีล หรือการบรรพชาเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์, การเป็นผู้ที่ตั้งมั่นในศรัทธา ตั้งมั่นในศีล หมั่นบริจาต และตั้งมั่นในปัญญาที่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ได้อย่างที่ควรที่สุดเช่นเดียวกัน

นอกจากการนำหลักธรรมความกตัญญูมาพิจารณาร่วมกับหลักทิตต 6 แล้ว การตอบแทนพระคุณพ่อแม่และบุพการีนั้น ลูกควรนำหลักทางสายกลางมาพิจารณาร่วมด้วย โดยการพิจารณาและกระทำทุกสิ่งทุกอย่างไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป หากดูแลพ่อแม่จนทำให้ตัวเองลำบาก ความกตัญญูก็กลายเป็นบาปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามการที่ลูกบางคนมิได้รู้สึกว่าการตอบแทนพ่อแม่เป็นหน้าที่ที่ตนต้องทำเช่นนี้เป็นผลของการกระทำที่พ่อแม่ได้กระทำต่อลูก เป็นกรรมเกิดจากการกระทำไม่ดีต่อลูกไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เป็นผลกรรมของเขาผู้เดียว จึงเป็นเหตุที่สมควรหากไม่ได้รับความเมตตาในบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้น คือ หากพ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงดูหรือไม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างที่เราควรทำแต่ลูกกลับต้องให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูกับพ่อแม่ และในบางครั้งครอบครัวได้เกิดค่านิยมที่พ่อแม่สามารถปฏิบัติต่อลูกได้อย่างอิสระไม่ว่าจะในด้านดีหรือไม่ดีจนทำให้ครอบครัวไม่ใช่สถานที่ที่สามารถมอบความปลอดภัยทั้งทางกายและทางใจสำหรับสมาชิกในครอบครัว โดยพ่อแม่บางคนมีความคิดว่าหากลูกไม่เลี้ยงดูพวกเขาตอนแก่ชรา ก็เพราะลูกเป็นคนไม่ดี ออกตัญญู ในบางครั้งพวกเขาอาจลืมไปว่าที่ลูกไม่ดูแลไม่ได้มาจากความผิดของลูกแต่มาจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพ่อแม่ในอดีตได้เช่นกัน แต่หากลูกผู้นั้นมีจิตใจที่ประเสริฐมองเห็นว่าท่าน คือ ผู้ให้กำเนิดแล้วตอบแทนอย่างดียิ่ง การกระทำเช่นนั้นเป็นผลดีแก่ของผู้กระทำเอง เพราะพระพุทธศาสนาเชื่อว่าผลทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุ เหตุ คือ การดูแลลูกไม่ดี ทำหน้าที่พ่อแม่ที่ต้องกระทำไม่สมบูรณ์ ทำให้ลูกเกิดความกังขาต่อการเลี้ยงดูพ่อแม่

การแก้ปัญหาประการที่สองคือทุกคนควรทำหน้าที่ของตนให้ดีเสียก่อน

วิธีที่ทำให้ปัญหานี้เกิดขึ้นน้อยที่สุดประการที่สอง คือ การที่สมาชิกในครอบครัวต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของกันก่อน พ่อแม่ควรเข้าใจว่าลูกของตนก็มีภาระ มีครอบครัวของเขาที่ต้องดูแล ลูกก็ควรเข้าใจในหน้าที่ของตนด้วย เมื่อสมาชิกในครอบครัวนำหลักการของทิตต 6 มาพิจารณาถึงหน้าที่ตามสถานะของตน พ่อแม่จะสามารถทราบได้ว่าหน้าที่และการปฏิบัติที่ถูกต้อง การเป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูก

และการทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์นั้นเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของการเลี้ยงดูจะแบ่งเป็นการห้ามปรามลูกความชั่วและสั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี คือ ความใกล้ชิด ความผูกพัน ซึ่งแสดงถึงสายสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกเพราะพื้นฐานจิตสำนึกดี ชั่ว มารยาทในสังคมเบื้องต้น ลักษณะวาจา สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากพ่อแม่หรือผู้ที่ใกล้ชิดกับเราในวัยเด็ก ดังนั้นพ่อแม่จึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนามนุษย์คนหนึ่งเป็นอย่างมาก และความใกล้ชิด ความผูกพันทางสังคมที่มาจากสายสัมพันธ์ในครอบครัวนี้คือรากฐานทางจิตใจและถือเป็นรากฐานทางสังคมที่สำคัญที่สุด ประการต่อมาคือ สนับสนุนการศึกษาศิลปวิทยา การศึกษามีความสำคัญกับชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก การศึกษา คือ รากฐานความรู้ที่จะนำมาต่อยอดเพื่อใช้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวในอนาคต ดังนั้นพ่อแม่จึงมีหน้าที่สนับสนุนการศึกษาเพื่อเป็นหลักประกันได้ว่าในภายภาคหน้าในเวลาทีพ่อแม่ละจากโลกนี้ไปแล้ว ลูกของตนจะยังดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมั่นคง การหาครูที่ที่เหมาะสมให้ ในประเด็นดังกล่าวหากพิจารณาถึงสภาพสังคมปัจจุบันแล้วเห็นได้ว่ามนุษย์ส่วนใหญ่จะเลือกคู่ด้วยตนเอง มีบางครอบครัวที่มีการแต่งงานจากการแนะนำของพ่อแม่ อย่างไรก็ตามหากเลือกคู่ครองไม่เหมาะสม คู่ครองที่ไม่ดี อาจจะทำให้ชีวิตคู่และครอบครัวของลูกพังทลายลงได้ ดังนั้น พ่อแม่จึงมีส่วนสำคัญในการให้คำแนะนำโดยใช้ประสบการณ์ ของตนประกอบด้วย และการมอบทรัพย์สินสมบัติให้ในโอกาสอันสมควรสิ่งนี้แสดงถึงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเพราะเป็นการสร้างหลักประกันได้ว่าครอบครัวของลูกจะมีความมั่นคงมากขึ้น ดังนั้น การแสดงถึงความรัก ความผูกพัน ความใกล้ชิด และความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูกตั้งแต่เกิดจนถึงตนจากไปจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พ่อแม่ควรปฏิบัติและทำให้ลูกได้รับรู้ถึงความรู้สึกนั้นมากกว่าการเน้นย้ำว่าลูกต้องกตัญญูเพียงเพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดเท่านั้น และการที่ผู้คนบางกลุ่มคิดว่าพ่อแม่มีพระคุณตั้งแต่เกิดในมุมมองของผู้เขียนคิดว่า พ่อแม่มีพระคุณตั้งแต่เกิดมาจากการที่พ่อแม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดที่สามารถทำได้และทำครบถ้วน เมื่อถึงเวลาลูกจะเกิดความผูกพัน รัก และอยากตอบแทนพระคุณของท่าน ลูกจะเกิด ความกังวลเมื่อท่าน ชรา ป่วย ลูกจะเสียใจและระลึกถึงเมื่อท่านจากไป

การแก้ปัญหาประการที่สามคือใช้ความรักความเข้าใจ

แม้ว่าหลักการของทศ 6 ในด้านหน้าที่ของพ่อแม่จะแสดงถึงความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นในครอบครัว แต่หากพ่อแม่ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์ ผลเสียจะเกิดขึ้นกับลูกและส่งผลกระทบต่อตนเองในอนาคต หากพ่อแม่สั่งสอนลูกด้วยสิ่งที่ผิด สอนว่าสิ่งชั่ว คือ สิ่งดี สิ่งที่ดี คือ สิ่งชั่วแล้ว ลูกจะกลายเป็นคนชั่ว เห็นผิดเป็นถูกได้ทันที เพราะพ่อแม่ คือ ครูคนแรก ต่อให้ลูกไปศึกษาจากครูคนอื่นก็ไม่อาจทราบได้ว่าจะเปลี่ยนสิ่งนั้นได้หรือไม่ หากในสังคมมีคนที่เห็นสิ่งผิดเป็นถูกจำนวนมาก ความวุ่นวายจะเกิดขึ้นในสังคมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในประเด็นของการให้การศึกษา นั้น ผู้คนส่วนใหญ่มุ่งหวังที่จะให้ลูกเรียนในสถาบันที่มีชื่อเสียง สถาบันที่มีคุณภาพ สถาบันที่ดี เพื่อเป็นการปูเส้นทางที่ทำให้ลูก คือ ผู้ที่ประสบความสำเร็จและมีความสุขในอนาคต แต่บางครั้งในบางครอบครัวเส้นทางเหล่านั้นเป็นเส้นทางที่พ่อแม่ขีดไว้ซึ่งมิได้เป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางที่ลูกปรารถนาและเป็นเส้นทางที่เหมาะสมกับความสามารถของลูก การศึกษาดังกล่าวจะเป็นไปในลักษณะบังคับในทันทีและผู้ที่ยังเรียนอาจจะมีความรู้สึกกดดันกับสิ่งที่ตนไม่ได้ชอบและไม่มีความสุขกับสิ่งนั้น ความรู้สึกนี้อาจจะเป็นแค่ความขุ่นเคืองในใจหรืออาจรุนแรงถึงขั้นเป็นซึมเศร้าได้ และพ่อแม่บางคนใช้ความกตัญญูเพื่อให้ลูกได้เรียนในสิ่งที่ตนมองว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับลูกซึ่งบางครั้งลูกมิได้มีความสุขกับสิ่งที่พ่อแม่เลือกให้ทั้งหมด หากลูกคนไหนยินดีและมีความสุขในแนวทางเดียวกับที่พ่อแม่คาดหวังครอบครัวจะเดินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ครอบครัวนั้นจะมีความอบอุ่น แต่หากเป้าหมายสวนทางกันบางครอบครัวจะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งได้ และลูกบางคนเมื่อเกิดการทะเลาะ ทำให้มองว่าพ่อแม่ บ้านไม่ใช่สถานที่ปลอดภัยทางร่างกายและจิตใจจึงเลือกออกห่างจากครอบครัว ประเด็นนี้ทำให้เกิด

ปัญหาครอบครัวครบในสังคมได้ ผู้เขียนมองว่าการพูดคุยกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ การพูดคุยหาเป้าหมาย หาจุดร่วม หาความสุขของสมาชิกแต่ละคน และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การให้พื้นที่สำหรับความสุขของแต่ละคนโดยไม่ก้าวก่ายกันสิ่งนี้จะช่วยได้เบื้องต้น พี่ระลึกไว้ว่าการพูดคุยกันด้วยความรักจะแก้ปัญหาระหว่างพ่อแม่และลูกได้ และที่สำคัญลูกไม่ใช่ภษาชนะที่มีหน้าที่รองรับความสำเร็จจากความสำเร็จของพ่อแม่ ลูกแต่ละคนมีความถนัดในแต่ละสิ่งแตกต่างกัน ลูกแต่ละคนมีความฝัน มีลักษณะความชอบ ความสุขที่แตกต่างกัน และที่สำคัญลูกเกิดมาจากความรัก ควรเติบโตด้วยความรักไม่ใช่เติบโตด้วยความคาดหวัง และลูกจะมีความสุขจากความรักอันเกิดจากพ่อแม่และถึงเวลานั้นพ่อแม่อาจจะไม่ได้มองเห็นความกตัญญูที่ลูกควรจะทำตอบแทนต่อพ่อแม่เลย เนื่องจากลูกมีความรู้สึกผูกพันและห่วงใย ดูแลทำหน้าที่ของตน ทั้งเลี้ยงดูยามแก่ชรา ช่วยทำการงาน, ดำรงวงศ์สกุล, เป็นลูกที่ดี และเมื่อพ่อแม่จากไป ลูกก็ทำบุญอุทิศให้ ลูกจะปฏิบัติตามหน้าที่ของลูกได้อย่างดีโดยที่พ่อแม่ไม่ต้องเรียกร้องใดๆ เลย

ลูกมี 3 ประเภท

นอกจากการนำหลักความกตัญญูมาพิจารณาพร้อมกับหลักทศ 6 แล้วลูกควรนำหลักทางสายกลางมาพิจารณาในประเด็นว่าด้วยความพอดีในการทำหน้าที่ของตน หากพ่อแม่เรียกร้องมากเกินไปอาจจะทำให้ลูกลำบากได้ และลูกควรดูแลพ่อแม่ไม่ให้ท่านลำบากกายและจิตใจจนเกินไป นอกจากนี้ในกรณีที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกไม่ดี ลูกควรคำนึงถึงหลักการของทางสายกลางเช่นเดียวกัน การที่พ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสมทำให้เมื่อพ่อแม่แก่ชราลูกจึงไม่ต้องการที่จะดูแลตอบแทนนั้นเป็นเหตุที่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากกรรมที่พ่อแม่ได้กระทำต่อลูกในอดีตเป็นกรรมเฉพาะตนของพ่อแม่ และเป็นกรรมไม่ยุติธรรมหากลูกที่โดนทำร้ายร่างกายและจิตใจจากพ่อแม่มาก่อน แต่ต้องมาดูแลพ่อแม่ในยามชรา โดยลูกควรพิจารณาด้วยเหตุผลอย่างถี่ถ้วนว่าควรจัดการสิ่งนี้อย่างไร แต่ต้องคำนึงถึงความรู้สึกตนเองเป็นหลัก และการพิจารณานั้นหากเป็นไปได้ลูกควรพิจารณาในมุมมองด้านคุณธรรม การที่ลูกได้เลี้ยงดูพ่อแม่แม้ว่าท่านจะไม่ได้เป็นพ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ แต่อย่างน้อยท่านก็ได้ให้ชีวิตเรามา ลูกตามหลักของพระพุทธศาสนามี 3 ประเภท

1. อติชาตบุตร หรือ อภิชิตบุตร ลูกที่ยิ่งกว่าพ่อแม่, ลูกที่ดีกว่าเลิศกว่าพ่อแม่
2. อนุชาตบุตร ลูกที่ตามเยี่ยงพ่อแม่, ลูกที่เสมอด้วยพ่อแม่
3. อวชาตบุตร ลูกที่ต่ำลงกว่าพ่อแม่, ลูกที่ทราม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

ดังนั้น ลูกก็ควรพิจารณาว่าตนต้องการจะเป็นคนอย่างไร เป็นลูกแบบไหน และควรปฏิบัติอย่างไรถึงจะตอบแทนพระคุณท่านอย่างเหมาะสมและไม่ลำบากตัวเองเกินไป ดังนั้นการพิจารณาว่าลูกแบบใดเป็นอภิชิตบุตร อนุชาตบุตร หรืออวชาตบุตรสามารถวิเคราะห์ได้จากการปฏิบัติต่อพ่อแม่คือ

1. ครอบครัวที่พ่อแม่ดูแลลูกเป็นอย่างดีทั้งให้ความรักความอบอุ่น การศึกษา หรือบางครั้งครอบครัวมีทรัพย์สินสมบัติก็มอบให้ลูกเมื่อถึงวาระที่เหมาะสม ดังนั้นเมื่อท่านแก่ชรา ลูกก็ประพฤติอย่างเหมาะสมและดีเลิศ ถือว่าพ่อแม่ผู้นี้คือพ่อแม่ที่ประเสริฐ ลูกจะเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกว่าคุณคือ ผู้ที่มีบุญที่ได้เกิดเป็นลูกท่าน และลูกที่ปฏิบัติตนอย่างดีถือว่าเป็นอภิชิตบุตรได้เช่นเดียวกัน

2. พ่อแม่ที่ดูแล เลี้ยงดูอย่างถึงพร้อมแต่ลูกกลับมิได้ประพฤติให้ดีและเหมาะสมกับการเป็นลูกของท่าน ลูกคนนั้นถือเป็นอวชาตบุตร ซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนา อวชาตบุตร คือ ลูกที่ไม่ดี ไม่ควรคบค้าสมาคม และยากต่อการพบกับความสุขความเจริญ

3. พ่อแม่ที่มีได้ปฏิบัติต่อลูกอย่างดีเลิศ หรือมิได้ดูแลลูกเลย แต่ลูกกลับดูแลท่านอย่างดี ประพฤติตนให้ท่านภูมิใจที่มีลูกเช่นนี้ กุศลนี้จะเกิดกับลูกผู้ที่ได้ชื่อว่า อภิชิตบุตร เป็นลูกกตัญญู เป็นคนดีที่ควรคบค้าสมาคมด้วย

4. ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่เท่าเทียมกับที่ท่านเลี้ยงดูมา ลูกผู้นั้นถือเป็นอนุชาตบุตร คือ ลูกที่เสมอพ่อแม่ มีได้ดีและร้ายไปมากกว่าที่ปรากฏ และมีได้รับการสรรเสริญหรือครหาใดๆ

ประโยชน์จากการเข้าใจและปฏิบัติตามหลักความกตัญญูอย่างถูกต้อง

จากแนวคิดที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์และเสนอมาได้เกิดขึ้นจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมความกตัญญูเพียงส่วนเดียว และการแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมไทยไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมความกตัญญู แต่อย่างน้อยที่สุด การนำหลักธรรมความกตัญญูมาใช้อย่างถูกต้องและใช้อย่างเข้าใจหลักธรรมจะทำให้สมาชิกในสังคมรู้ขอบเขตหน้าที่ของตน สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจสมาชิกคนอื่นในสังคมได้ และความกตัญญูยังคงถือเป็นหนึ่งในคุณธรรมหลักที่สำคัญของสังคมไทยที่สามรรคทำให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งแล้ว ทรัพยากรมนุษย์ในชาติจะเกิดการพัฒนาได้ เมื่อทรัพยากรมนุษย์มีความสามารถและมีความสุข ประเทศชาติจะสามารถพัฒนาได้ต่อไป ดังนั้นสถาบันครอบครัว คือ รากฐานของสังคม และปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันเกิดจากความสัมพันธ์ที่เปราะบางของสมาชิกในครอบครัวส่วนหนึ่ง และการส่งเสริมความกตัญญูจะช่วยเหลือสังคมได้ แต่การส่งเสริมความกตัญญูจะต้องเริ่มต้นจากครอบครัวเป็นหลัก และครอบครัว คือ แหล่งปลูกฝังคุณธรรมความกตัญญูสู่จิตใจเยาวชนได้อย่างดี แม้จะได้รับการสั่งสอน บอกล่าจากแหล่งอื่นๆ เช่น โรงเรียน เป็นต้น แต่มิได้มีศักยภาพเท่าครอบครัว อย่างที่กล่าวไปข้างต้นว่าปัญหาสังคมมิได้มาจากเรื่องดังกล่าวๆ ส่วนเดียว ดังนั้นภาคส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลที่สามารถช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจและสภาพสังคมด้านความปลอดภัย และสถาบันการศึกษาที่ช่วยในการปลูกฝังระเบียบวินัย ความรู้และคุณธรรม จะเห็นได้ว่าความกตัญญูสามารถเปรียบได้กับฟันเฟืองเล็กๆ ที่มีสนิมเกาะ และปัจจุบันสังคมและประเทศชาติมีฟันเฟืองชิ้นเล็กๆ ที่มีสนิมกำลังหมุนด้วยความผิดแต่เครื่องจักรภาพใหญ่ คือ ประเทศชาติยังคงทำงานและหมุนไป แต่ฟันเฟืองเล็กๆ ที่สำคัญนี้อาจจะพังลงไม่ช้าเพราะเป็นฟันเฟืองของสถาบันครอบครัว ดังนั้นจะดีกว่าหรือไม่หากเราหยดน้ำมันที่เรียกว่าความเข้าใจในหลักธรรมความกตัญญูอย่างถูกต้องและการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ลงไปเพื่อให้ฟันเฟืองนี้หมุนอย่างปกติและขับเคลื่อนความสัมพันธ์ ความเข้าใจอกเข้าใจ และทำให้สถาบันครอบครัวที่เป็นหัวใจหลักของสังคมได้หมุนไปอย่างราบรื่น เมื่อสถาบันครอบครัวเดินหน้าอย่างมั่นคงจะทำให้ประเทศชาติสามารถพัฒนาขึ้นได้

บทสรุป

ความกตัญญูถือว่าเป็นหนึ่งในความดีสำหรับมนุษย์ที่ควรยึดถือปฏิบัติ และบุคคลที่ควรตอบแทนคือ ผู้มีพระคุณซึ่งส่วนใหญ่คือพ่อแม่ แต่สำหรับบางคนผู้มีพระคุณ คือ บุพการีที่เป็นผู้คอยดูแล ช่วยเหลือเกื้อกูลนอกเหนือจากพ่อแม่ การทำหน้าที่ลูกที่ดีและตอบแทนพระคุณบุพการีนั้นเป็นสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ตอบแทนบุญคุณที่บุพการีได้กระทำกับเรา ซึ่งหมายถึงพ่อแม่และบุพการี ส่วนลูกผู้ตอบแทนบุญคุณท่าน คือ กตเวที การตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ และบุพการีมี 5 ประการ คือ 1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราจะเลี้ยงท่านตอบ 2. เราจะช่วยทำกิจของท่าน 3. ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล 4. ประพฤติตนให้สมกับเป็นลูกของท่าน 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วจะทำบุญส่งไปให้โดยผู้เป็นพ่อแม่ก็ต้องดูแลลูก 5 ประการนี้อย่างดีเสียก่อน ประกอบด้วย ห้ามลูกจากความชั่ว ให้ลูกตั้งมั่นอยู่ในความดี ให้การศึกษา จัดหาครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์มรดกให้เมื่อถึงเวลาสมควร พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของคนดี ส่วนความกตัญญู คือ เครื่องหมายของคนชั่ว การดูแลพ่อแม่ของผู้นี้เป็น การตอบแทนพระคุณที่พ่อแม่ทำมาแล้วซึ่งเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันใน

ครอบครัว ความสัมพันธ์นี้เกิดจากการที่บุคคลในครอบครัวต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีจนเกิดความผูกพันและเกิดความรักต่อพ่อแม่ เมื่อท่านแก่ชราไม่สามารถดูแลตัวเองได้เหมือนเดิม ผู้เป็นลูกก็จะรู้สึกอยากดูแล เลี้ยงดู เพื่อให้ท่านอยู่กับเราไปนานๆ อย่างมีความสุข

การแสดงถึงความกตัญญูทเวทิมิได้มีแค่การเลี้ยงดูพ่อแม่เท่านั้น เพราะในพระไตรปิฎกได้กล่าวว่าผู้ใดดูแลพ่อแม่ด้วยการช่วยให้เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และผู้นั้นเป็นผู้ปฏิบัติตนด้วยศีลด้วยการบรรพชา ผู้นี้เป็นยอดของผู้แทนคุณพ่อแม่ แต่หากพ่อแม่เป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธา ลูกก็ควรตั้งมั่นในศรัทธา พ่อแม่ไม่มีศีลลูกก็ควรตั้งมั่นในศีล พ่อแม่ตระหนี่ลูกก็ควรหมั่นบริจาค และหากพ่อแม่ขาดปัญญา ลูกก็ควรตั้งมั่นในปัญญาที่ถูกต้อง บุญกุศลจากการปฏิบัติธรรมนี้จะส่งผลต่อพ่อแม่บุพการีได้อีกด้วย เห็นได้ว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่ตามความเชื่อในสังคมไทยมิใช่การแสดงความกตัญญูเพียงทางเดียว จากเหตุผลมิใช่การสนับสนุนการทอดทิ้งบุพการี แต่เป็นการสนับสนุนแนวคิดว่าคุณควรตอบแทนพระคุณของพ่อแม่และบุพการีหรือไม่ ความสำเร็จจากการสิ่งทีพ่อแม่และบุพการีได้ปฏิบัติต่อลูกของพวกเขาเมื่อในอดีตซึ่งมาจากการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลตามหลักทศ 6 โดยคำสอนทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เกี่ยวกับวิธีที่พ่อแม่พึงปฏิบัติต่อลูกหากพ่อแม่คนนั้นมองว่าความกตัญญู คือ หลักธรรมที่ดีแล้วพ่อแม่ได้ปฏิบัติต่อลูกด้วยหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ผลที่ได้จะสะท้อนออกมาในรูปแบบของสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว หากพ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกดีความสัมพันธ์ของลูกกับพ่อแม่ก็จะดีด้วย และเมื่อความสัมพันธ์อันดีเกิดขึ้นเมื่อพ่อแม่แก่ชราผู้เขียนมองว่าพวกเขาไม่ควรถูกกังวลว่าลูกจะเลี้ยงดูพวกเขาเมื่อแก่ชราหรือไม่ เพราะสายสัมพันธ์ระหว่างลูกและพ่อแม่แน่นลึกซึ่งยิ่งกว่าสายสัมพันธ์ใด และการที่พ่อแม่ที่เรารักแก่ชรา ไม่ว่าจะลูกคนไหนย่อมเกิดความเมตตาและนึกถึงความสุข ความรักที่พ่อแม่ได้ให้กับลูกเมื่อในอดีต และไม่มีลูกคนไหนที่ต้องการจะทอดทิ้งพ่อแม่ของตนให้ลำบาก และด้วยความรักที่มาจากทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดีจะทำให้ลูกตั้งใจตอบแทนพระคุณของพวกเขาโดยที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องร้องขอ ในความเห็นของผู้เขียนมองว่าความกตัญญู คือ หลักธรรมที่ดีหากทุกคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ของตนเองและพิจารณาถึงความรู้สึก ความสัมพันธ์ของทุกคนในครอบครัว เริ่มต้นจากพ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกดังที่พ่อแม่พึงกระทำ เมื่อลูกเติบโตขึ้นยามนั้นพ่อแม่ก็แก่ชราลง ความสัมพันธ์ความผูกพันที่มีร่วมกัน สายใยนั้นจะทำให้ลูกระลึกได้ว่าพ่อแม่ท่านลำบากมากในการเลี้ยงดูเราด้วยความรักเอาใจใส่อย่างดี เมื่อถึงเวลาที่ท่านชราเราดูแลท่านตอบแทน เราควรช่วยงานท่าน เราควรประพฤติให้สมกับการเป็นลูกของท่าน และเมื่อท่านจากไปเราควรทำบุญอุทิศให้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเองภายในจิตใจของลูกๆ เมื่อทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ปัญหาที่เกี่ยวกับความกตัญญูในปัจจุบันจะลดน้อยลงไป และลูกผู้นั้นจะกลายเป็นคนดีตามที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ แต่หากลูกผู้ทีพ่อแม่ดูแลอย่างถึงพร้อมกลับมิได้ตอบแทน ลูกผู้นั้นจะดีขึ้นชื่อว่าลูกอกตัญญู

เนื่องจากพระไตรปิฎกมิได้บอกถึงขอบเขตบุญคุณของพ่อแม่และบุพการีที่ชัดเจนทำให้เกิดปัญหาว่าขอบเขตของบุญคุณมีแค่ไหนและทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่องกัน คือ ผู้เป็นลูกจะต้องตอบแทนพระคุณพ่อแม่และบุพการีเท่าไรถึงจะครบถ้วนสมบูรณ์ จากคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าการที่ลูกจะตอบแทนนั้นต้องมาจากการที่พ่อแม่ทำคุณแก่ลูกเสียก่อนด้วยการดูแลอย่างดี และลูกควรพิจารณาด้วยตนเองว่าแค่ไหนที่เหมาะสมในการตอบแทนพระคุณดังกล่าวเนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีความสมบูรณ์และความบกพร่องแตกต่างกันไป แต่พึงระลึกไว้ว่าอย่าเบียดเบียนตนเอง อย่าทำให้ตนเองลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยใช้หลักธรรมของทางสายกลาง คือ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป หากดูแลพ่อแม่จนทำให้ตัวเองลำบาก ความกตัญญูก็กลายเป็นบาปได้เช่นกัน การที่พ่อแม่ดูแลลูกอย่างดีทำให้ลูกเกิดความรักความผูกพัน ความผูกพันนี้ทำให้ลูกมีความสุขเมื่อใกล้ชิดพ่อแม่ซึ่งลูกย่อมต้องการที่

จะดูแลพ่อแม่เมื่อท่านแก่ชรา แต่หากลูกบางคนมิได้รู้สึกว่าการตอบแทนพ่อแม่เป็นหน้าที่ที่ตนต้องทำ เช่นนี้เป็นผลกรรมที่พ่อแม่ได้กระทำไม่ดีต่อลูก ไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์จึงเป็นเหตุที่สมควรหากไม่ได้รับเมตตา แต่หากลูกผู้นั้นมีจิตใจที่ประเสริฐมองเห็นว่าท่าน คือ ผู้ให้กำเนิดแล้วตอบแทนอย่างดียิ่ง การกระทำเช่นนั้นเป็นผลดีแก่ของผู้กระทำเอง และลูกผู้นั้นถือว่าเป็นอภิชาติบุตร แต่หากพ่อแม่ดูแลลูกอย่างถึงพร้อมแต่ลูกมิได้ตอบแทนหรือปฏิบัติหน้าที่ของลูกอย่างดี ลูกคนนั้นได้ชื่อว่า ลูกอกตัญญู วิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้คือการที่ทุกคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามฐานะอย่างเต็มที่ พ่อแม่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี ลูกต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ผลที่ได้ คือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในครอบครัว และการมีครอบครัวที่ดีต้องเริ่มจากสมาชิกในครอบครัวอยู่กันด้วยความรัก พ่อแม่และบุพการี คือ แบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก และควรระลึกไว้เสมอว่าการที่ลูกจะตอบแทนดูแลพ่อแม่และบุพการีถึงจะเป็นหน้าที่ของลูกแต่ต้องมาจากความรู้สึกที่อยากจะทำดูแลพ่อแม่ด้วย ความรู้สึกนี้สร้างมาจากความรักความผูกพันและสามารถส่งต่อไปยังคนรุ่นหลังได้ ดังนั้น หากต้องการให้ความกตัญญูกตเวทียู่คู่สังคมไทย สถาบันครอบครัวต้องเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคุณธรรมที่สำคัญนี้ได้อย่างถูกต้องและปัญหาเกี่ยวกับหลักธรรมความกตัญญูจะลดน้อยลงไปโดยอัตโนมัติ ความกตัญญูเปรียบเสมือนฟันเฟืองเล็กๆ ที่กำลังมีปัญหาแต่ไม่ได้มีคนสังเกต ดังนั้นจะดีหรือไม่หากเราทำให้ฟันเฟืองเล็กๆ นี้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ความเข้าใจในหลักธรรมและปฏิบัติตามหน้าที่ตนเองอย่างเหมาะสมลงในฟันเฟืองชิ้นนี้เพื่อให้ชิ้นส่วนสำคัญนี้ทำงานอย่างเต็มที่และทำให้ชิ้นส่วนใหญ่กว่า คือ สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ของตนอย่างราบรื่น เมื่อสถาบันครอบครัวสมบูรณ์ ทรัพยากรมนุษย์จะมีประสิทธิภาพและจะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. (2565). การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทียเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 7(1): 167-176.
- กองสถิติสังคม. (2563). *การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรมพ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- ชญณ ถนอมกิตติ. (2564). *‘ไม่อยากกลับบ้าน’ เพลงที่อยากออกแบบความกตัญญูและนิยามของครอบครัวในรูปแบบใหม่*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://adaymagazine.com/wont-go-home-page>. [20 เม.ย. 2566].
- ธเนศ รัตนกุล. (2559). *คำว่า ‘กตัญญู’ กำลังค้าคอคคนรุ่นใหม่ เมื่อลูกต้องแบกโลกทั้งใบของพ่อ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://thematter.co/science-tech/the-problem-with-gratitude/> 10661. [20 เม.ย. 2566].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน). (2560). ความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในสังคม. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*. 1(2): 27-35.
- พระวิบูล ญาณธมฺโม (พันธุมิตร). (2555). *ศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูกตเวทียต่อบิดามารดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านหนองช้าง ตำบลเขาวงกต อำเภอร้อยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 15, 20, 25, 26, 32 และ 36*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวรรณฐา ลี้ม และ พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). (2562). แนวทางส่งเสริมกตัญญูทศเวทียุคใหม่ในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 7(2): 424-434.

Giacomo Bono, Mikki Krakauer, & Jeffrey J. Froh. (2558). The power and practice of Gratitude in J. Stephen (ed.). *Positive Psychology in Practice: Promoting Human Flourishing in Work, Health, Education, and Everyday life*. (2nd): 559-575. [Online]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/30028194_The_Power_and_Practice_of_Gratitude.

Robert A. Emmons & Joanna Hill. (2544). *Words of Gratitude for Mind, Body and Soul*. Pennsylvania: Templeton Foundation Press.

Sareh Behzadipour, Alireza Sadeghi, & Mojgan Sepahmansour. (2561-2562). A Study on the Effect of Gratitude on Happiness and Wellbeing. *Biquarterly Iranian Journal of Health Psychology* 1(2): 65-72.

เปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ Comparison of the Characteristics of Buddhist art in the Sukhothai Period with Buddhist art in the Rattanakosin Period

พระสุเทพ สุตรมโม่

Phra Suthep Sutatammo

นิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุวรรณภูมิศรีสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Student of Program in Buddhism, Suphanburi SriSuvarnabhumi Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: wongjun1976@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ทำการศึกษาพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อวัตถุประสงค์ในการเปรียบเทียบถึงความเหมือนและแตกต่าง รวมทั้งประวัติและความเป็นมาของทั้ง 2 ยุคสมัย อิทธิพลต่างๆ ที่ได้เข้ามามีบทบาทในการทำให้เกิดเป็นพุทธศิลปะในแขนงต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นความสำคัญของพุทธศิลปะและคุณค่าของพุทธศิลปะของแต่ละยุคสมัยทั้งสิ้น

พุทธศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยกล่าวถึงพุทธศิลปะตั้งแต่สมัยล้านนา (เชียงใหม่) สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยอุททอง ล่วงมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างงานพุทธศิลปะไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรมหรือประติมากรรมต่างๆ ขึ้นมาเป็นมรดกของชาติ สิ่งที่เป็นมูลเหตุที่สำคัญเกิดมาจากความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน พุทธศิลปะในยุคสมัยต่างๆ นั้นมีอิทธิพลที่สืบต่อกันมาอาจจะมีลักษณะ วิธีการสร้าง วัตถุประสงค์ที่คล้ายกันหรือเหมือนกันอยู่บ้าง ซึ่งในแต่ละยุคสมัยได้มีการเปรียบเทียบถึงความเหมือนและแตกต่างกัน เพื่อเป็นการศึกษาความเป็นมาของพุทธศิลปะในแต่ละด้านของยุคนั้น

คำสำคัญ: เปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลปะ, สมัยสุโขทัย, สมัยรัตนโกสินทร์

Abstract

This article studies Sukhothai Buddhist art and Rattanakosin Buddhist art for the purpose of comparing and contrasting. Including the history and origins of both eras, various influences that have played a role in creating Buddhist art in various fields. All of them are the importance of Buddhist art and the value of Buddhist art of each era.

Buddhist art in Thai history by mentioning Buddhist art from the Lanna period (Chiang Saen), the Sukhothai period, the Ayutthaya period, the U-Thong period, to the Rattanakosin period. The creation of Buddhist art, whether in architecture or sculpture. Become a national heritage what is an important cause arises from the faith and devotion of the Buddhadasana of the Buddhists. Buddhist art through the ages there may be some similar or identical

characteristics, methods of creation, and similar objectives. In which each era has been compared to the similarities and differences. To study the history of Buddhist art in each aspect of that era.

Keywords: Comparison of characteristics of Buddhist art, Sukhothai period, Rattanakosin period.

บทนำ

พุทธศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะที่เกิดขึ้นจากศาสนาพุทธ ซึ่งมีเป้าหมายในการแสดงออกถึงความจริงและปรัชญาของพุทธศาสนา การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในลักษณะนี้มีความหมายที่ลึกซึ้งและมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตทางจิตใจและการเกิดแปลงธรรมของมนุษย์ในมุมมองของศาสนาพุทธ

บทนำพุทธศิลปะส่วนใหญ่มักเน้นการเสนอความงดงามและความสงบเรียบร้อย ซึ่งทำให้ผู้ชมมองได้รับกลิ่นอายของความสงบและสันติภาพภายในอากาศของผลงานศิลปะดังกล่าว ศิลปินที่สร้างผลงานพุทธศิลปะมักจะต้องมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักสูตรการสร้างศิลปะและเน้นความบริสุทธิ์ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อให้สามารถแสดงถึงความสำคัญของพุทธศาสนาในแง่ความสงบและความรู้สึก

พุทธศิลปะมากมายที่ควรทราบได้แก่

1. พระพุทธรูป (Buddha Images): ศิลปะสร้างภาพพระพุทธรูปที่แสดงถึงความรู้สึกของพระพุทธรูปเจ้าที่เติบโตมาเป็นพระพุทธรูป พระพุทธรูปมักถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าเอง

2. สถานที่สำคัญ (Sacred Sites): ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา เช่น วัด โบราณสถาน และถ้ำ

3. ภาพวาด (Paintings): ศิลปะในรูปแบบของภาพวาดที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อสอนให้ผู้ชมมองเห็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าและปรัชญาของพุทธศาสนา

4. สัญลักษณ์ (Symbols): ศิลปะในรูปแบบสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความหมายและปรัชญาของพุทธศาสนา เช่น ลูกปัดของพระพุทธรูป ประกอบด้วยความหมายหลากหลาย เช่น ความหมายของความ เป็นมนุษย์ ความเป็นเด็ก ความเป็นผู้สูงอายุ และอื่นๆ

5. สิ่งประดิษฐ์ (Relics): ศิลปะที่แสดงถึงสิ่งประดิษฐ์ของพุทธศาสนา เช่น พระเครื่อง เสื้อผ้า หรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

สมัยประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่ผ่านมาจะมีอยู่หลายช่วงเวลาหลายยุคสมัย ในช่วงยุคเวลาที่ถือได้ว่าเป็นสมัยประวัติศาสตร์นั้น จะมีอยู่หลายช่วงสมัยเริ่มมาตั้งแต่สมัยล้านนา(เชียงใหม่) สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ในแต่ละช่วงสมัยพุทธศิลป์จะได้รับอิทธิพลรูปแบบการก่อสร้าง ลักษณะของสิ่งที่ก่อสร้าง สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลซึ่งกันและกันพุทธศิลป์ในยุคสมัยแรกๆ จะเป็นต้นแบบสืบต่อกันมา ในแต่ละช่วงยุคสมัยจะมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไป อันเป็นผลมาจากสภาวะต่างๆ ในยุคสมัยนั้น สภาวะทางการเมือง สภาวะทางเศรษฐกิจ สภาวะความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งจะเป็นที่มาของรูปร่าง ความงดงามของพุทธศิลป์ ศิลปะแบบล้านนาเป็นศิลปะที่เกิดขึ้น เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-21 บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง ทางภาคเหนือโดยแต่ก่อนเรียกว่า ศิลปะเชียงใหม่ ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งในด้านความหมายของพื้นที่ และผลงาน ศิลปกรรม ศิลปะสมัยสุโขทัยพ.ศ. 1800-1918 เมืองสำคัญทางศิลปะของสมัยสุโขทัยมีเมืองสุโขทัยเก่า กำแพงเพชร และศรีสัชนาลัย ปรางค์โบราณสถานใหญ่โตมีศิลปวัตถุเป็นจำนวนมาก ประติมากรรมสมัยอู่ทองราวพุทธศตวรรษที่ 16-14 ประติมากรรมสมัยอู่ทองได้รับอิทธิพล จากประติมากรรมทวารวดีและขอม ศิลปะสมัยอยุธยาเป็นศิลปะที่ผสมผสานกันระหว่าง

สมัยทวารวดี สมัยลพบุรีและศิลปะของชาวพื้นเมืองอโยธยา ศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะได้รับอิทธิพลจากสมัยอยุธยาและอิทธิพลจากทางตะวันตก

ในบทความนี้จะกล่าวถึงลักษณะของพุทธศิลป์ในสมัยต่างๆ ความเป็นมาของพุทธศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่พุทธศิลปะสมัยล้านนา (เชียงใหม่) พุทธศิลปะสมัยสุโขทัย พุทธศิลปะสมัยอู่ทอง พุทธศิลปะสมัยอยุธยา และพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ เปรียบเทียบลักษณะของพุทธศิลปะระหว่างศิลปะสมัยสุโขทัยกับสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นยุคที่รุ่งเรืองทั้งสองยุคสมัยแต่ก็มีความแตกต่างกันไปตามอิทธิพลที่ได้รับเข้ามาของแต่ละยุค โดยจะกล่าวถึงพุทธศิลปะในสมัยสุโขทัยและสมัยรัตนโกสินทร์เป็นหลักเพื่อทราบถึงความเป็นมาของพุทธศิลปะในสมัยนั้นๆ อิทธิพลที่มีเข้ามาสู่การสร้างงานพุทธศิลปะในด้านต่างๆ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

พุทธศิลปะในยุคสมัยต่างๆ

พุทธศิลปะสมัยล้านนา (เชียงใหม่)

พุทธศิลปะเชียงใหม่ เป็นศิลปะยุคเริ่มแรกที่ชนเผ่าไทยได้มีการตั้งรกรากในดินแดนทางตอนเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ องค์พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์และศิลปะไทย ได้ทรงพบศิลปะแบบเชียงใหม่ โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามเฉพาะ และมีชายสังฆาฏิสั้นและยาวขนาดต่างๆ กัน ที่เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรก ชื่อของศิลปะยุคนี้ พระองค์ท่านตั้งชื่อตามเมืองที่ได้ค้นพบศิลปะวัตถุต่างๆ และรวมไปถึงศิลปะสกุลช่างตามพื้นที่ดินแดนในแถบทางตอนเหนือ เช่น เชียงใหม่ พะเยา น่านเอาไว้ด้วย จึงรวมเรียกว่าศิลปะแบบเชียงใหม่ โดยรวมมักจะนิยมเรียกว่าศิลปะล้านนา (ผศ.ดร.จรรุวรรณ พึ่งเทียร, 2560: 165)

ศิลปะเชียงใหม่ หรือศิลปะล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 17-24) เจริญรุ่งเรืองอยู่ทางภาคเหนือของไทย พระพุทธรูปมีทั้งหล่อด้วยโลหะ ศิลารัตนชาติ และปูนปั้น ลักษณะทางศิลปะแบ่งเป็น 2 ยุค คือ เชียงใหม่ยุคแรก (พุทธศตวรรษที่ 17-18) กับเชียงใหม่ยุคหลัง (พุทธศตวรรษที่ 18-21) มีลักษณะเก่าแก่มากาคาดว่ามีการสืบทอดต่อเนื่องของศิลปะทวารวดี และลพบุรีในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่สมัยทริภุญชัย ศูนย์กลางของศิลปะล้านนาเดิมอยู่ที่เชียงใหม่ เรียกว่า อาณาจักรโยนก ต่อมาเมื่อพญามังรายได้ย้ายมาสร้างเมืองเชียงใหม่ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็อยู่ที่เชียงใหม่สืบต่อมาอีกเป็นเวลานาน ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่าแบบเชียงใหม่ คือ พระวรกายอวบอ้อม พระพักตร์อ้อมยิ้มสำรวม พระเกตุมาลาเป็นรูปต่อมกลมและดอกบัวตูม ไวรพระศกเป็นแบบก้นหอย พระขนงโค้งรับพระนาสิก ชุ่มเล็กน้อยชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน พระอุระนูนตั้งราชสีห์ ทาหนั่งขัดสมาธิเพชร

พุทธศิลปะสมัยอู่ทอง

ประติมากรรมสมัยอู่ทอง ราวพุทธศตวรรษที่ 16-14 ประติมากรรมสมัยอู่ทองได้รับอิทธิพลจากประติมากรรมทวารวดีและขอม จึงทำให้ประติมากรรมสมัยอู่ทองโดยเฉพาะพระพุทธรูปอู่ทองนั้น ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ กล่าวไว้ว่า “พระพุทธรูปอู่ทองเริ่มแต่ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1893 ทำตามแบบลพบุรี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตามแบบฝีมือช่างผสมกับแบบทวารวดี (ประติมากรรมสมัยอู่ทอง, [ออนไลน์]) นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังเห็นว่า ศิลปะอู่ทองเป็นฝีมือของชาวไทยฝ่ายใต้คงจะหมายถึงชาวไทยที่อยู่ใต้ลงมาจากกรุงสุโขทัย ซึ่งสร้างขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่าง ประติมากรรมทวารวดี ศรีวิชัยและขอม จนเกิดประติมากรรมสมัยอู่ทอง

ประติมากรรมอุทงยุคแรกมักทำด้วยหินทรายสีเทา หินทรายสีแดง และสัมฤทธิ์ ส่วนมากเป็นพระพุทธรูป รูปคน รูปสัตว์ และลวดลายตกแต่งประดับสถาปัตยกรรม พระพุทธรูปอุทงที่พบมาเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระพักตร์และทรวดทรงคล้ายมนุษย์ เม็ดพระศกเล็กคล้ายหนามขนุน มีไรพระศก พระพักตร์ให้ความรู้สึกที่ค่อนข้างแข็งกล้าอย่างมนุษย์มากกว่าที่จะแสดงถึงความหลุดพ้นของผู้บรรลุธรรม (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2547: 41) ศิลปะพระพุทธรูปอุทงนั้น เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เป็รอยต่อระหว่างศิลปะสุโขทัยและศิลปะอยุธยา มีอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 20 หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ อดีตหัวหน้ากองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุกระทรวงธรรมการ และหัวหน้ากองโบราณคดี ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ศิลปะแบบอุทงนั้นคล้ายคลึงมาจากการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบทวารวดีกับศิลปะขอม กล่าวคือ การที่ขอมเข้ามามีอำนาจในแหลมอินโดจีนมิได้ทำให้งานทางศิลปกรรมของ “รัฐ” ตั้งเดิม อันได้แก่ทวารวดีหยุดชะงักลง หากแต่ยังคงสืบทอดต่อเนื่องโดยคติความเชื่อแบบพุทธนิกายานผสมกลมกลืนกับลักษณะการอันเข้มแข็งของคติขอม

พุทธศิลปะสมัยอยุธยา

ในยุคนี้มีการสร้างพระพุทธรูป ที่มีพุทธลักษณะผสมผสานพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี และศิลปะของชนพื้นเมืองอยุธยาเอง มีพุทธลักษณะเด่นชัด คือ วงพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยม มีไรพระศกเป็นกรอบวงพระพักตร์พระหนุบ้านเป็นรูปคางคน พระนาสิกเป็นสันคม พระขนงชัดเจนเป็นเส้นกระด้างคล้ายปีกนกบรรจบกัน ปริมาตรของพระพักตร์ดูแบน ขมวดพระเศวตมีขนาดเล็กเป็นจุด พระรัศมีมีทั้งทำอย่างเป็นต่อมและทำเป็นเปลว ผ้าครองทำชายสังฆาฎิยาว นิยมนั่งขัดสมาธิราบ ฐานหน้ากระดานเป็นร่อง และแอนเข้าข้างในเนื้อโลหะสำริดหล่อได้บางเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปสลักศิลา เช่น พระพุทธรูปที่พระระเปียงวัดมหาธาตุ ลพบุรี พระพุทธรูปที่วิหารหน้าสถูปใหญ่ วัดนครโกษา ลพบุรีและพระพุทธรูปที่วัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา เป็นต้น ภาพสลักศิลา และภาพปูนปั้นต่างๆ ลักษณะลายเป็นแบบประดิษฐ์มากกว่าสมัยลพบุรี ลายสลักศิลารอบฐานชุกชีในพระวิหารใหญ่ หน้าพระปรารค์ วัดมหาธาตุ อยุธยา เป็นลายขมวดเถาไม้ ใบไม้ กลีบบัว ลวดลายยังเป็นแบบกึ่งประดิษฐ์กึ่งธรรมชาติ ยังไม่เข้ารูปเป็นลายกนกเลยทีเดียว

ลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัย

เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีประมาณ พ.ศ. 1800-1918 เมืองสำคัญทางศิลปะของสมัยสุโขทัย มีเมืองสุโขทัยเก่า กำแพงเพชร และศรีสัชนาลัย ปรางค์โบราณสถานใหญ่โต มีศิลปวัตถุเป็นจำนวนมาก ชาวสุโขทัยนับถือพุทธศาสนายุคแรกตามแบบสมัยลพบุรี คือพุทธศาสนาแบบมหายาน ภายหลังพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์แพร่ขยายเข้ามาในสมัยพ่อขุนรามคำแหง วัสดุที่นำมาสร้างศิลปะ ประติมากรรม มีปูนเพชร (ปูนขาวแช่น้ำจนจืด ผสมกับทรายที่ร่อนละเอียด ยางไม้ และน้ำอ้อย นำมาโขลกให้เหนียว แล้วนำมาปั้น เมื่อแห้งจะแข็ง และทนทานต่อดินฟ้าอากาศมาก) ดินเผาไม้ โลหะสำริด และทองคำ แบบอย่างของประติมากรรมสมัยสุโขทัย แบ่งเป็น 3 ยุค คือ (ประติมากรรมสมัยสุโขทัย, [ออนไลน์].)

สุโขทัยยุคที่ 1 ประติมากรรมในยุคนี้ ยังแสดงอิทธิพลของศิลปะลพบุรีที่เห็นได้ชัด คือ ภาพปูนปั้นลวดลายประดับประดา ทั่วทั้งองค์พระรังค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย ลายปูนปั้นประดับเสาใต้หรือเสาประทีป การสร้างพระพุทธรูปในยุคนี้ มีแบบเฉพาะเป็นของตนเองที่เรียกกันว่า “แบบวัดตะกวน” เป็นพระพุทธรูปแบบ เชียงแสนลังกา และสุโขทัย ผสมผสานกัน มีพระพักตร์กลม พระรัศมีเป็นแบบลังกา พระวรกาย และชายสังฆาฎิสั้นแบบเชียงแสน

สุโขทัยยุคที่ 2 ในยุคนี้มีมือการสร้างประติมากรรมของช่างไทยเชื้อสายขานขึ้น พัฒนารูปแบบการสร้างพระพุทธรูป จนก่อรูปพุทธลักษณะอันงดงามของสกุลช่างสุโขทัยเอง นับเป็นศิลปะสุโขทัยแบบบริสุทธิ์

ในยุคนี้มีการสร้างพระพุทธรูปไว้มากมาย ตั้งแต่พระพุทธรูปขนาดใหญ่ เช่น พระอัญญาส พระอจนะ จนถึงพระพุทธรูปขนาดเล็ก และพระพิมพ์ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปขนาดสูง ประดับภายในซุ้มมณฑปหรือพระเจดีย์เป็นจำนวนมากเช่นกัน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงคฺญ์ที่ 1 กล่าวไว้ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัญญาส มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม” พระพุทธรูปสุโขทัยไม่นิยมสลักหิน แม้จะเป็นพระพุทธรูปขนาดใดก็ตาม จะปั้นด้วยปูน หรือหล่อด้วยโลหะมีค่าต่างๆ รวมทั้งทองคำบริสุทธิ์ ลักษณะพระพุทธรูปสุโขทัยยุคนี้ คือ พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกข่ม พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระเศียรสมส่วนกับพระคอ และพระอังสา หมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระอุระผายสง่า พระอังสาใหญ่กว้าง พระถันโปน ปั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรยาวจรดมาถึงพระนาภี ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ พระกรเรียวดูจางข้าง นิ้วพระหัตถ์ และนิ้วพระบาททำแบบธรรมชาติดูมีชีวิต ฐานเป็นหน้ากระดานเกลี้ยง ปางที่นิยม คือ ปางมารวิชัย องค์ที่มีชื่อเสียงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และปางลีลา องค์พระพุทธรูปปางลีลาที่งดงาม ปัจจุบันประดิษฐานที่ระเบียงคด วัดเบญจมบพิตร

สุโขทัยยุคที่ 3 การปั้นพระพุทธรูปในยุคนี้ พัฒนาไปจากศิลปะสุโขทัยแบบบริสุทธิ์ มีความประณีต ดูเสมือนมีระเบียบ และกฎเกณฑ์มากขึ้น พระรัศมีเป็นเปลวมีขนาดใหญ่ขึ้น พระพักตร์รูปไข่สั้น พระอุณาโลมเป็นตัวอุ้งหอยระหว่างหัวพระขนง พระวรกายมีความอ่อนไหวน้อยลง พระอาการสงบเสงี่ยม แลดูนิ่งสงบขึ้น พระกรยาว นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 เสมอกัน ฝ่าพระบาทเรียบสั้น พระบาทยาว พระพุทธรูปที่สำคัญๆ ในยุคนี้ คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระศรีศากยมุนี เป็นต้น

ประติมากรรมปูนปั้นประดับพุทธสถาน เป็นภาพแบบอุดมคติ เพิ่งพัฒนารูปแบบตนเองให้หลุดพ้น ไปจากธรรมชาติ เช่น ภาพลวดลายปูนปั้นผนังวิหาร วัดนางพญา ศรีสัชชาลัย สุโขทัย ภาพลวดลายสลัก บนไม้ปลุกประดับเพดาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง สุโขทัย เป็นต้นในยุคนี้ยังพบประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับอาคารพุทธสถานประเภทช่อฟ้า บราลี ห้วนาค หุ้มกร ยักษ์ และเทวดา ซึ่งเป็นแบบเฉพาะของสุโขทัยอยู่เป็นจำนวนมาก

สถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัย

สถาปัตยกรรมไทยสมัยสุโขทัย ได้แก่ สถาปัตยกรรมไทยที่สร้างขึ้นในอาณาจักรสุโขทัย เมื่อพุทธศตวรรษที่ 19-20 เฉพาะสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ โบสถ์ วิหาร สถูป และเจดีย์ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547: 117) สำหรับ “เจดีย์” ในสมัยสุโขทัยนั้นได้รับอิทธิพลศิลปะแบบต่างๆ จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของสุโขทัย ซึ่งมีความงดงามและโดดเด่นที่สุด

เจดีย์ทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มักสร้างฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกันสามชั้น องค์เจดีย์เป็นเหลี่ยมย่อมุมยอดเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือดอกบัวตูม การก่อสร้างใช้ศิลาแลงเป็นแกน ฉาบปูน เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์นี้ถือเป็นเจดีย์ของสุโขทัยแท้ๆ ปรากฏอยู่ตามวัดสำคัญต่างๆ เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ เมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชชาลัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาเป็นเจดีย์ที่รับรูปแบบมาจากลังกา เจดีย์แบบนี้ที่ฐานสี่เหลี่ยมยกสูงบางที่ ประดับฐานด้วยรูปช้าง เช่น เจดีย์วัดช้างรอบ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชชาลัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย เจดีย์แบบนี้เห็นองค์ระฆังทรงกลมขึ้นไปเป็นบัลลังก์ยอดกลมเรียว เป็นเจดีย์ที่สร้างกันแพร่หลายในสมัยสุโขทัยแบบหนึ่ง (สถาปัตยกรรมทาง

พระพุทธศาสนา, [ออนไลน์]) สถาปัตยกรรมเหล่านี้ ถือได้ว่า สถาปัตยกรรมที่ใช้สักราะในรูปสัญลักษณ์ ได้แก่ เจดีย์ มณฑป และปราสาท

เจดีย์ รูปแบบเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย ที่เป็นแบบสำคัญมี 3 แบบ คือ

1) **เจดีย์สุโขทัยแท้** หรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นแบบเจดีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะไม่มี ต้นแบบหรือแหล่งที่มาชัดเจน นักประวัติศาสตร์ศิลปะได้สันนิษฐานเกี่ยวกับแรงบันดาลใจและแนวคิดในการสร้างต่างกันอย่างออกไป บ้างก็ว่าเป็นการดัดแปลงมาจากลักษณะดอกบัว ซึ่งถือเป็นดอกไม้บูชาที่คู่กับพระพุทธศาสนา บางท่านสันนิษฐานว่า เป็นการดัดแปลงเค้าโครงมาจากพระปราสาทแบบศิลปะลพบุรีแล้วนำมาผสมกับเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา และบางท่านได้เสนอว่าเป็นแนวคิดของช่างสุโขทัยที่สร้างเจดีย์ แบบนี้ เพื่อให้ต่างไปจากพระปราสาทตามแบบอิทธิพลเขมร อย่างไรก็ตามข้อสันนิษฐานต่างๆ ก็ยังไม่เป็นที่ยุติในทางวิชาการส่วนประกอบต่างๆ ของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ คือ ฐานทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกัน สามชั้น จากนั้นทำเป็นฐานบัว ถัดขึ้นไปเป็นชั้นแว่นฟ้าย่อเหลี่ยมไม่มียี่สิบซ้อนกัน 2 ชั้น ขึ้นไปเป็นเรือนธาตุ ย่อเหลี่ยมไม่มียี่สิบเช่นเดียวกัน ส่วนยอดที่ต่อจากเรือนธาตุ คือ ทรงดอกบัวตูม จากนั้นจะมีวงแหวนหรือปล้องไฉนเรียงซ้อนลดขนาด แล้วจึงเป็นทรงกรวยแหลมในที่สุด อย่างไรก็ตาม ยังมีบางแห่งที่ทำชั้นแว่นฟ้าย่อเหลี่ยมไม่มียี่สิบเพียงชั้นเดียว เช่น เจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์วัดซ่อนข้าว เมืองสุโขทัย สำหรับที่วัดเจดีย์ยอดทอง จังหวัดพิษณุโลก ที่บริเวณส่วนเรือนธาตุมีการทำซุ้มเพิ่มเติมขึ้น

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มีการสร้างกันอย่างแพร่หลายในสมัยสุโขทัย ที่ปรากฏในเมืองสุโขทัย คือ วัดมหาธาตุวัดตระพังเงินวัดซ่อนข้าววัดอ้อมรอบวัดอโศการาม และที่ปรากฏเฉพาะฐานซึ่งรู้ว่าเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มีอีกหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมีอยู่ตามเมืองต่างๆ คือ เมืองศรีสัชชนาลัย กำแพงเพชร พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ รวมทั้งที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ แต่ปัจจุบันไม่เหลือหลักฐาน และเมื่อสิ้นอาณาจักรสุโขทัยแล้ว เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ก็ไม่ได้มีการสร้างหรือพัฒนาขึ้นมาอีก

2) **เจดีย์ทรงกลม** สันนิษฐานกันว่าคงได้รับอิทธิพลจากลังกาพร้อมกับการรับพระพุทธศาสนา บางครั้งจึงเรียกกันว่า เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ส่วนประกอบต่างๆ ขององค์เจดีย์ คือ ฐานล่างทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2-3 ชั้น จากนั้นจะเป็นฐานบัวซึ่งอาจจะมีหนึ่งชั้นหรือสองชั้น ถัดขึ้นไปจะเป็นมาลัยเถาเรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น ลักษณะมาลัยเถาจะทำเป็นรูปบัวคว่ำ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบัวคว่ำอันเป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ทรงกลมสุโขทัย จะต่างไปจากของอยุธยาและรัตนโกสินทร์ที่ทำมาลัยเถา ลักษณะกลม ถัดจากมาลัยเถาขึ้นไปจะเป็นองค์ระฆังซึ่งบริเวณส่วนล่างจะมีบัวปูนปั้นประดับ เรียกกันว่าบัวปากกระฆัง การทำบัวปากกระฆังนี้มีมาก่อนแล้วในศิลปะพม่าแห่งเมืองพุกาม และอาจจะให้อิทธิพลต่อศิลปะสุโขทัย องค์ระฆังรองรับส่วนที่เป็นบัลลังก์ เหนือบัลลังก์ขึ้นไปเป็นส่วนแกน แล้วเป็นปล้องไฉนปลียอด จนถึงเม็ดน้ำค้างเป็นที่สุด ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ เจดีย์ทรงกลมสมัยสุโขทัยจะไม่มีเสาฐานเหนือบัลลังก์ เช่น เจดีย์ทรงกลมสมัยอยุธยา

เจดีย์ทรงกลมที่ปรากฏในเมืองสุโขทัย เช่น วัดชนะสงคราม วัดสระศรี วัดตระกวน วัดตระพังทอง และเจดีย์รายอีกเป็นจำนวนมากในวัดมหาธาตุ นอกจากนี้ยังก่อสร้างแพร่หลายทั้งเมืองศรีสัชชนาลัย กำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และนครสวรรค์ เจดีย์ทรงกลมแบบพิเศษ คือ เจดีย์ช้างล้อม รูปแบบสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปจะเหมือนกับเจดีย์ทรงกลม เพียงแต่มีการนำประติมากรรมรูปช้างมาประดับส่วนฐาน โดยขยายฐานและส่วนอื่นๆ ให้เหมาะสม มีปรากฏหลายแห่งในเมืองสุโขทัย ศรีสัชชนาลัยและกำแพงเพชรสันนิษฐานกันว่ารับแบบอย่างมาจากประเทศลังกา ผ่านมาทางเมืองนครนครศรีธรรมราช เจดีย์ช้างล้อมสมัยสุโขทัยจึงมีลักษณะคล้ายกับพระบรมธาตุที่เมืองนครศรีธรรมราช

3) เจดีย์ทรงปราสาท องค์ประกอบของเจดีย์ คือ ส่วนฐานทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมถัดขึ้นไปเป็นเรือนธาตุ ซึ่งมีการทำซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ทรงมูมบนของเรือนธาตุจะประดับด้วยเจดีย์ขนาดเล็กทั้งสี่มุม ต่อจากเรือนธาตุขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยมรองรับองค์ระฆัง แล้วจึงเป็นปลียอด เจดีย์แบบนี้ เชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะศรีวิชัย จึงมักเรียกเจดีย์ทรงปราสาทของสุโขทัยอีกอย่างหนึ่งว่า เจดีย์แบบศรีวิชัย เจดีย์แบบนี้มีปรากฏเป็นเจดีย์มูมประกอบเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ที่เป็นประธานวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย และเจดีย์รายที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย

นอกจากนี้ยังมีเจดีย์อีกแบบหนึ่งที่ปรากฏเป็นเจดีย์ประธานวัดเจดีย์สูง นอกเมืองสุโขทัย ทางด้านตะวันออก ลักษณะส่วนยอดของเจดีย์จะเหมือนกับเจดีย์ทรงกลม คือ ทำมาลัยเถาเป็นแบบบัวกลีบซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับองค์ระฆังที่มีปูนปั้นบัวปากระฆังประดับ จากนั้นเป็นบัลลังก์ ปล้องไฉน และปลียอด แต่ส่วนฐานมีการพัฒนาให้ต่างออกไป คือ ได้ขยายฐานหน้ากระดานให้สูงขึ้นจนเป็นผนังปริมาตรรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมเพื่อรองรับส่วนยอด ซึ่งเป็นลักษณะผสมระหว่างศิลปะศรีวิชัยกับศิลปะสุโขทัย

เจดีย์ประธานวัดศรีพิจิตรกิติกัลยาราม นอกเมืองสุโขทัยทางด้านทิศใต้ทำฐานสูงคล้ายกับเจดีย์ประธานวัดเจดีย์สูง ลักษณะฐานที่ยืดให้สูงขึ้นนั้นเป็นฐานบัวลูกแก้วอันเป็นลักษณะฐานของสุโขทัย หลักฐานจากศิลาจารึกซึ่งพบที่วัดแห่งนี้บอกศักราชที่สร้างวัดเอาไว้ คือ อยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ดังนั้น รูปแบบเจดีย์ประธานวัดศรีพิจิตรกิติกัลยารามจึงเป็นแบบสมัยสุโขทัยตอนปลาย

มณฑป

ในสมัยสุโขทัยนิยมสร้างมณฑปให้ทำหน้าที่แทนเจดีย์อยู่ด้านหลังวิหารจะมี 2 แบบด้วยกัน คือ มณฑปที่มีลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังด้านข้างก่อหนา มีทางเข้าด้านหน้าเพียงด้านเดียว ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเต็มคับอยู่ภายในห้อง โครงสร้างหลังคาเป็นเครื่องไม้ซ้อนเป็นชั้นๆ ใช้กระเบื้องดินเผาบุหลังคา ซึ่งหลังคาได้หักพังลงทั้งหมด มณฑปแบบนี้มีที่วัดศรีชุม วัดตึก วัดศรีโทณ วัดซ่อนข้าว และวัดตระพังทองกลาง สำหรับมณฑปวัดศรีชุมจะทำผนัง 2 ชั้น มีบันไดอยู่กลางสามารถเดินขึ้นไปจนถึงหลังคาได้ สันนิษฐานกันว่าอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกาศสมัยโพลนารูวะหรืออาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าที่เมืองพุกาม ซึ่งนิยมสร้างผนัง 2 ชั้น มีบันไดอยู่ภายในสำหรับเดินขึ้นไปชั้นบน

ส่วนมณฑปอีกลักษณะหนึ่งจะทำเป็นมณฑปโถง ตรงกลางจะมีแท่นทึบเพื่อรับส่วนหลังคา และมีพระพุทธรูปประดับผนังทั้งสี่ด้าน ที่เรียกพระพุทธรูปสี่อริยาบถ คือ มีพระพุทธรูปนั่ง ยืน เดิน และนอน ผนังแต่ละด้านจะมีมุขยื่นออกมาเสมอกัน โครงสร้างหลังคาเป็นเครื่องไม้หักพังลงจนหมด มณฑปลักษณะนี้พบที่วัดเชตุพน วัดพระพายหลวงเมืองสุโขทัย และที่วัดพระสี่อริยาบถ จังหวัดกำแพงเพชร

พระปราสาท

มีที่วัดพระพายหลวงและวัดศรีสวาย เป็นลักษณะศิลปะลพบุรีที่สร้างมาก่อนสมัยสุโขทัยและสร้างขึ้นตามคติพระพุทธรูปศาสดาลัทธิมหายานและพราหมณ์ แบบแผนผังเป็นปราสาท 3 องค์เรียงกันในแนวนอน สมัยสุโขทัยได้แปลงโบราณสถานทั้งสองแห่งให้เป็นวัดในพระพุทธรูปศาสดาลัทธินิยาน และใช้ปราสาทที่มีมาแต่เดิมเป็นสถูปหลักโดยสร้างวิหารขึ้นทางด้านหน้า ที่วัดพระพายหลวง พบพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยสุโขทัยอยู่ในปราสาทองค์ใหญ่ ส่วนที่วัดศรีสวายคงจะมีการแก้รูปแบบให้เป็นปราสาทไทย คือ ทำทรงสูงชะลูดขึ้นกว่าเดิมและลดทอนปูนปั้นกลีบขนุนก็เป็นแบบศิลปะสุโขทัย

สถาปัตยกรรมสุโขทัย และรวมไปถึงงานช่างในศิลปะสุโขทัยแขนงต่างๆ คงจะไม่ได้สิ้นสุดลงไปพร้อมๆ กับอำนาจทางการเมือง กล่าวคือแม้สุโขทัยจะถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 แต่รูปแบบทางศิลปะได้สืบเนื่องอยู่ในเมืองสุโขทัยและในบริเวณที่เคยเป็นแว่น

แคว้นสุโขทัยมาอีกเกือบ 200 ปี トラバจนสมเด็จพระนเรศวรได้อพยพชุมชนชาวสุโขทัยครั้งใหญ่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 หรือช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางศิลปะสุโขทัยคงจะสิ้นสุดในช่วงระยะเวลานั้น

อิทธิพลที่มีต่อพุทธศิลปะสมัยสุโขทัย

ศิลปะสุโขทัย เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18-19 บริเวณลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แถบจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ แพร่ พิษณุโลก และบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง ทางตอนใต้ของจังหวัดกำแพงเพชร โดยเกิดจากแรงบันดาลใจทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ได้รับอิทธิพลมาจากลังกา และยังมีศิลปะจากพม่า ขอม และจีน

สถาปัตยกรรม

เจดีย์แบบสุโขทัย เป็นเจดีย์แบบใหม่ซึ่งไม่มีที่ใดเหมือน ซึ่งช่างได้นำบางลักษณะมาจากปราสาทแบบขอมและบางลักษณะของเจดีย์พม่าสมัยพุกามาปรับปรุงเป็นแบบใหม่ เช่น เจดีย์ปราสาทประเภทเรือนชั้น ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากปราสาทขอม และเจดีย์ที่ผนวกกับศิลปะล้านนา (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 37) คือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลังกา รูปแบบเจดีย์ที่สร้างสมัยสุโขทัยมี 3 แบบ คือ 1) เจดีย์สุโขทัยแท้ 2) เจดีย์ทรงกลม 3) เจดีย์ทรงปราสาท

มณฑปสันนิษฐานกันว่าอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกาสมัยโปลนารูวะ หรืออาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าที่เมืองพุกาม ซึ่งนิยมสร้างผนัง 2 ชั้น มีบันไดอยู่ภายในสำหรับเดินขึ้นไปชั้นบน โดยนิยมสร้างมณฑปให้ทำหน้าที่แทนเจดีย์อยู่ด้านหลังวิหาร ซึ่งจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแผ่นผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังด้านข้างก่อหนา มีทางเข้าด้านหน้าเพียงด้านเดียว อีกลักษณะหนึ่งจะทำเป็นมณฑปโถง ตรงกลางจะมีแท่นทึบเพื่อรับส่วนหลังคา และมี พระพุทธรูปประดับผนังทั้งสี่ด้านที่เรียกพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ คือ มีพระพุทธรูปนั่ง ยืน เดิน และนอน

ประติมากรรม

ประติมากรรมสมัยสุโขทัยนี้มีการสร้างขึ้นตามแบบแผนของชาวพุทธ ซึ่งสร้างมาจากวัสดุจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่และมีความทนทานต่อสภาพภูมิอากาศ ประติมากรรมสมัยสุโขทัยนี้แบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

สุโขทัยยุคที่ 1 ประติมากรรมในยุคนี้แสดงอิทธิพลของศิลปะลพบุรีอย่างชัดเจน การสร้างพระพุทธรูปในยุคนี้มีรูปแบบเป็นของตัวเองที่เรียกว่า แบบวัดตะกวน เป็นพระพุทธรูปแบบ เชียงแสน ลังกา และสุโขทัย ผสมผสานกัน มีพระพักตร์กลม พระรัศมีเป็นแบบลังกา พระวรกาย และชายสังฆาฏิสั้นแบบเชียงแสน

สุโขทัยยุคที่ 2 ฝีมือในการสร้างประติมากรรมของช่างไทยในยุคนี้เชี่ยวชาญขึ้น มีการพัฒนาสร้างพระพุทธรูปจนเกิดเป็นพุทธลักษณะอันงดงามของช่างสกุลสุโขทัยเอง นับว่าเป็นยุคบริสุทธิ์ของศิลปะสุโขทัย มีการสร้างพระมากมายตั้งแต่ขนาดใหญ่จนถึงพระบูชาขนาดเล็ก และพระพิมพ์ ปางที่เป็นที่นิยม คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัย

สุโขทัยยุคที่ 3 เป็นยุคที่พัฒนาจากยุคสุโขทัยบริสุทธิ์ มีความประณีต ดูเสมือนมีระเบียบมีกฎเกณฑ์ พระพุทธรูปที่สำคัญๆ ในยุคนี้ คือ พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระศรีศากยมุนี เป็นต้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 14) พระพุทธรูปที่นิยมสร้าง คือ พระสี่อิริยาบถและยังนิยมสร้างพระพุทธรูปที่มีทั้งสร้างจากศิลาและสัมฤทธิ์ (ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.ป.ป.: 40-41) ส่วนเครื่องสังคโลกได้รับวิthyการมาจากประเทศจีน

พุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

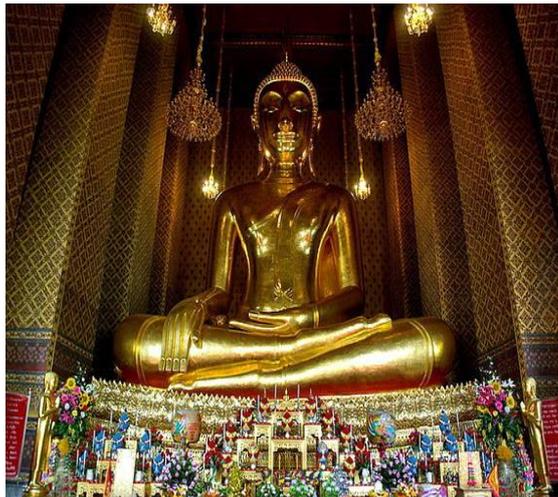
พุทธศิลปะประเภทประติมากรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่นำมากล่าวในที่นี้คือ

1. พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร และพระพุทธรูปปางสมาธิ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร พระพุทธรูปทั้ง 2 องค์นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นตามพระราชประเพณีนิยมที่เชื่อว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา คือ การสร้างรูปบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าพระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่อย่างพระมหากษัตริย์พรตราชขึ้น 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปสำริดหุ้มด้วยทองคำ องค์หนึ่งจารึกพระนามว่า “พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร” ถวายสมเด็จพระบรมอัยกา เพื่อใช้แทนพระนามเดิมว่า “แผ่นดินต้น” อีกพระองค์หนึ่งจารึกพระนามว่า “พระพุทธรูปปางสมาธิสุลาสัย” พระบรมชนกนาถ เพื่อใช้แทนพระนามที่ เรียกมาแต่เดิม คือ “แผ่นดินกลาง” ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้ทรงเปลี่ยนเป็น “พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร” ด้วยเหตุนี้ พระนามของพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์ จึงกลายเป็นพระนามของรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 2 ด้วยเหตุผลที่ไม่ประสงค์ให้เรียกพระนามรัชกาลที่ 3 ว่า “แผ่นดินปลาย”

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์ เหมือนกัน คือ เป็นพระพุทธรูปยืน แสดงปางประทานอภัยทั้ง 2 พระหัตถ์ (ห้ามสมุทร) ทรงเครื่องใหญ่อย่างพระมหากษัตริย์พรตราชซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ได้เพิ่มเครื่องทรงให้มากขึ้นกว่าเดิม เช่น กรรเจียรนยา กระหนกเหนือพระอังสา และเพิ่มชั้นของชายไหวชายแครง ลักษณะสำคัญ คือ พระพักตร์แบบหุ่นที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปในรัชกาลที่ 3

2. พระพุทธรูปรัตนนายก ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารหลวง วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร เดิมเรียกว่า “พระโต” หรือ “หลวงพ่โต” ชาวจีนเรียกว่า “ซาปออง” หรือ “ซาปออดอง” พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก” เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ได้อุทิศที่ดินสร้างวัดกัลยาณมิตร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเงินช่วยสร้างพระวิหารหลวงและพระพุทธรูปประธาน พร้อมทั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงก่อพระฤกษ์ พระโตสร้างแล้วเสร็จในพ.ศ. 2380

3. พระศรีศากยะทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ ประดิษฐานบริเวณพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นพระพุทธรูปปลีลาขนาดใหญ่ หล่อด้วยทองสำริดหนัก 17,543 กิโลกรัม โดยแบ่งหล่อเป็นชิ้นต่างๆ ขององค์พระ รวม 137 ชิ้น แล้วจึงนำไปประกอบกับโครงเหล็กบนฐานพระพุทธรูป เพื่อเชื่อมรอยต่อ และปรับแต่งให้เป็นเนื้อเดียวกัน เป็นพระพุทธรูปสูง 15.875 เมตร ถือเป็นพระพุทธรูปปลีลาหล่อด้วยทองสำริดที่มีลักษณะงดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง เพื่อเป็นพระประธานของพุทธมณฑล พระพุทธรูปองค์นี้ออกแบบโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรชาวอิตาลีที่เข้ามารับราชการในประเทศไทย และนายสาโรจ จารักษ์ จากกรมศิลปากร เป็นผู้ควบคุมการปั้นและขยายแบบ ได้หล่อขึ้นแล้วเสร็จ และนำขึ้นประดิษฐานในพ.ศ. 2525 พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ ได้แรงบันดาลใจมาจากพระพุทธรูปปลีลาสมัยสุโขทัย โดยมีส่วนที่ เพิ่มเติมเข้าไปและถือเป็นงานประติมากรรมร่วมสมัย คือ การครองจีวรที่มีริ้วแบบเหมือนจริง

ภาพที่ 1 พระพุทธไตรรัตนนายก ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารหลวง วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2 พระศรีศากยะทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ประดิษฐานบริเวณพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม

สถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเป็นการสืบทอดรูปแบบศิลปะสมัยอยุธยา ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพล จากศิลปะตะวันตก ลักษณะของสถาปัตยกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งพอจะสรุปพัฒนาการของผลงานทัศนศิลป์ด้านสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ได้ดังนี้

1) **สถาปัตยกรรมแบบอยุธยา** ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การก่อสร้างอาคารมักจะเลียนแบบสถาปัตยกรรมอยุธยาเป็นหลัก โดยเฉพาะอาคารประเภทเครื่องก่อ เช่น โบสถ์ วิหาร ปราสาทราชมนเฑียร

จะสร้างให้ฐานแน่นโค้งรับกับหลังคาที่เรียกว่าฐานแน่นโค้งแบบตอกทองช้างหรือโค้งสำเภา เช่น สถาปัตยกรรมหมู่พระมหามณเฑียรสถาน 3 หลัง คือ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ เป็นต้น และยังมีนิมสร้างเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา และแบบทรงกรวยเหลี่ยมย่อมุม เช่น เจดีย์ทอง 2 องค์ บริเวณมูมปราสาทพระเทพบิดร ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนการสร้างเจดีย์ทรงปราภรณ์มีการปรับเปลี่ยนจากรูปแบบของขอมให้มีลักษณะเฉพาะเป็นแบบไทยที่มีรูปทรงเพรียวและอ่อนช้อยมากกว่าของขอม เช่น พระปราภรณ์วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น

2) **สถาปัตยกรรมแบบสมัยรัชกาลที่ 3** ซึ่งจะเป็นสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบศิลปะจีน เสาอาคารไม่มีบัวหัวเสา ไม่ติดคันทวย ก่อเป็นสี่เหลี่ยมทึบ โบล่ง วิหาร ก็เอาช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ออก มีการนำเอาลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาประดับวัดที่มีตัวอย่างศิลปะจีนผสมผสานอยู่มาก เช่น วัดราชโอรสาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังมีการประดิษฐ์ยอดซุ้มและยอดปราสาทเป็นรูปมงกุฎ ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากสถาปัตยกรรมภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวราราม โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร เป็นต้น

อิทธิพลที่มีต่อพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

ศิลปะรัตนโกสินทร์ หมายถึงศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่เริ่มต้นตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพมหานคร ขึ้นเป็นราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2325 จนถึงสมัยปัจจุบัน

สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ยุคต้นเน้นการเลียนแบบอย่างหรือสืบต่อสายสกุลช่างจากอยุธยาตอนปลาย นัยสำคัญที่แตกต่าง คือ การสร้างระเบียงคดล้อมรอบพระอุโบสถที่ไม่ค่อยปรากฏในสมัยอยุธยา และนิยมเลือกพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพระประธานในอุโบสถ จากที่สมัยอยุธยานิยมพระพุทธรูปปางมารวิชัย (วารสารวิจิตรศิลป์)

พระสถูปที่สร้างในรัชกาลที่ 1-3 นิยมสร้างพระปราภรณ์และพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงเครื่องที่นิยมสมัยอยุธยาและนำมาสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1-3 เท่านั้น (ศักดิ์ชัย สายสิงค์, 2551: 91) เจดีย์ในสมัยรัตนโกสินทร์พบเพียง 4 รูปแบบ คือ เจดีย์ทรงปราภรณ์ เจดีย์ทรงเครื่อง เจดีย์ทรงระฆังและเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

สมัยรัชกาลที่ 4 นิยมตามคติดั้งเดิมสมัยอยุธยา นิยมวิหารอยู่ทางด้านหน้ามีระเบียงคดต่อจากวิหาร เจดีย์นิยมทรงกลม สถาปัตยกรรมแบบยุโรปแพร่หลายในรัชกาลที่ 5 ก็เช่นกันนิยมสร้างแบบยุโรปทั้งสถานที่ราชการและวังของเจ้านาย เช่น ที่นั่งจักรีมหาปราสาท (ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 24-ปัจจุบัน, ([ออนไลน์], 9 เมษายน 2566) และการออกแบบอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบกอธิก (ผู้จัดการออนไลน์) ที่วัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร

สมัยรัชกาลที่ 6 ยังนิยมก่อสร้างตามประเพณีไทย แม้มีช่างต่างชาติออกแบบแต่ก็กำหนดว่าต้องนำรูปแบบไทยเป็นหลักในการออกแบบ (ชาติรี ประภิตนทการ, 2550: 213) โดยประยุกต์จารีตให้เข้ากับแบบอาคารตะวันตก สมัยรัชกาลที่ 7 มีเพียงการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าและวังเพียงแห่งเดียวคือ วังไกลกังวลเพราะได้ตระหนักถึงภาวะของเศรษฐกิจ

ประติมากรรม

ประติมากรรมสมัยรัตนโกสินทร์แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ ประติมากรรมแบบดั้งเดิม ประติมากรรมระยะปรับตัว และประติมากรรมร่วมสมัย

ประติมากรรมแบบดั้งเดิมอยู่ในช่วงระหว่างรัชกาลที่ 1-3 มีการสร้างพระพุทธรูปน้อยยังคงดำเนินตามประเพณีเดิม โดยมักจะเคลื่อนย้ายจากสุโขทัยและจังหวัดในภาคกลางนำมาบูรณะใหม่แล้วส่งไปประดิษฐานเป็นพระประธานตามวัดต่างๆ ในรัชกาลที่ 3 มีการสร้างหล่อพระประธานขนาดใหญ่มีการสร้างพระพุทธรูปยืนห้ามญาติอันเป็นพระราชนิยมของรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคสมัยของการปรับตัว เปิดประเทศรัชกาลที่ 4 มีพระราชดำริปั้นรูปเหมือนแบบตะวันตกครั้งแรก สมัยรัชกาลที่ 5 มีการปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลที่ 1, 2, 3 ให้มีความงามแบบพระหรือเทวรูป และมีการสร้างพุทธรูปขึ้นใหม่บ้าง เช่น พระประธานวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลปัจจุบัน เป็นศิลปะที่มีผลมาจากความเจริญแบบตะวันตก รัชกาลที่ 6 ทรงส่งเสริมศิลปะช่วงสมัยใหม่ จ้างช่างฝรั่งมาเพื่อออกแบบจึงเกิดลัทธิทางศิลปะมากมาย ประติมากรรมจึงเข้าสู่แบบของศิลปะร่วมสมัย (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, [ออนไลน์], 5 เมษายน 2566)

จิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์โดยมากเขียนในอุโบสถ วิหาร และหอไตร ในรัชกาลที่ 1-2 จิตรกรรมฝาผนังเหลืออยู่น้อยเพราะมีการบูรณะในรัชกาลที่ 3 ส่วนที่เหลือเป็นงานที่สืบทอดจากอยุธยาตอนปลายและบูรณะใหม่ จิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลที่ 2 แทบไม่เหลืออยู่เลย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551)

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนมีทั้งเขียนขึ้นใหม่และบูรณะโดยยังคงสืบทอดขนบธรรมเนียมตามคติในเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า พุทธประวัติและคติแนวใหม่ที่มีผลมาจากการพัฒนาของสังคมทั้งภายนอกและภายใน (ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขอบเขต 1, (PDF))

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้มีการติดต่อกับประเทศทางตะวันตกมากขึ้น จึงได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกเข้ามาปะปนกับจิตรกรรมของไทย ซึ่งในสมัยนี้จะมีความเหมือนจริงมากขึ้นเป็นลักษณะ 3 มิติ ช่างที่สำคัญ คือ ชรวินโนหน่ง (ศิลปวัฒนธรรม)

เปรียบเทียบลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับสมัยรัตนโกสินทร์

พุทธศิลปะในแต่ละยุคสมัยได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งต่างๆ อาจจะมีบางอย่างที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันบ้าง ขึ้นอยู่กับว่าในช่วงยุคสมัยนั้นมีระยะเวลาใกล้เคียงกันหรือมีช่วงระยะเวลาที่ห่างกัน หากเป็นยุคสมัยที่ต่อเนื่องกันมากจะมีกลิ่นไอของเดิมก่อนหน้าไว้ไม่มากนักน้อย รวมทั้งภาวะต่างๆ ในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นภาวะทางเศรษฐกิจการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ การปกครองที่อำนาจตกอยู่กับพระมหากษัตริย์ ภาวะของเหตุการณ์เมืองศึกสงคราม การเข้ามาของศาสนา สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาล้วนเป็นเหตุให้เกิดความเหมือนหรือแตกต่างกันของพุทธศิลป์ได้ ดังนั้น พุทธลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ก็เช่นกัน อาจมีบางอย่างคล้ายกัน แตกต่างกันไปเพราะระยะเวลาของทั้ง 2 ยุคนี้ต่างกันพอสมควรซึ่งมีทั้ง 2 ยุคนี้ห่างกันประมาณ 500 กว่าปี

พุทธศิลปะสมัยสุโขทัยที่เป็นประติมากรรมนั้นมี 3 ยุค ยุคแรกเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลจากสมัยลพบุรี การสร้างพระพุทธรูปมีแบบเฉพาะตัวเองที่เรียกว่า แบบวัดตะกวน อันเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างแบบสุโขทัยและลังกา ยุคที่ 2 เป็นแบบสุโขทัยบริสุทธิ์และยุคที่ 3 ก็มีพัฒนาการต่อจากยุคที่ 2 ในทิศทางที่ดีขึ้นกว่า พุทธรูปสมัยสุโขทัยถือว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแม้มีการผสมผสานจากศิลปะหลายแห่ง แต่ก็ยังเป็นศิลปะแบบสุโขทัยที่สวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สุดและยังเป็นแม่แบบของการสร้างพระพุทธรูปในสมัยต่างๆ อีกด้วย (พระมหาสุรศักดิ์ สุรเมธี (ชะมารัมย์), 2555) ในส่วนของสถาปัตยกรรมมีข้อสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากลพบุรี ลังกา ขอมบ้างแต่โดยรวมแล้วเกิดเป็นลักษณะที่เฉพาะของ

สุโขทัยได้อย่างโดดเด่นและงดงาม ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างเจดีย์ทรงปราสาทที่มีลักษณะเป็นแบบไทยสูงเพรียวและดูอ่อนช้อย ดังภาพ

ภาพที่ 3 เจดีย์ทรงกลมที่รับอิทธิพลจากลังกา พระปราสาท วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 4 วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย สถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์

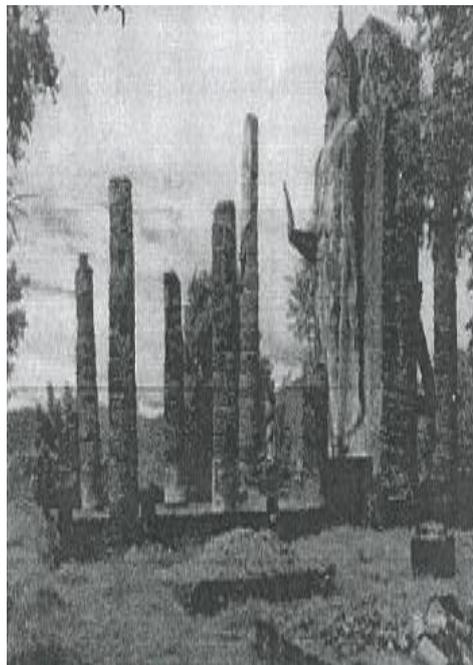
พุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์สำหรับการสร้างพระพุทธรูปส่วนใหญ่รับอิทธิพลมาจากศิลปะสุโขทัยและศิลปะอยุธยา แม้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์จะได้รับเอาศิลปะจากต่างชาติเข้ามามากแต่ก็ไม่มีผลกับการสร้างพระพุทธรูป เนื่องจากสกุลช่างในสมัยนี้ใส่ใจในเรื่องไสยเครื่องประดับมากกว่าสี่พระพักตร์ จึงเป็นเหตุให้องค์พระปฏิมากรรมสมัยนี้ประดับตกแต่งอย่างอลังการ อิทธิพลจากต่างชาติจึงส่งผลน้อยมากในด้านประติมากรรม โดยส่วนมากแล้วศิลปะจากต่างชาติไม่ว่าจากประเทศจีนหรือหรือด้านตะวันตกจะมีอิทธิพลในด้านของสถาปัตยกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น อุโบสถ เมรุ วิหาร ศาลา หลังคาเป็นทรงไทยแต่อาคารเป็นทรงตะวันตกหรือเป็นแบบตะวันตกล้วนๆ เป็นต้น (พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถร), 2558.: 25)

เช่น พระศรีศากยะทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ ประดิษฐานบริเวณพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นงานประติมากรรมร่วมสมัย คือ การครองจีวรที่มีริ้วแบบเหมือนจริง ในยุคสุโขทัยพระพุทธรูปสุโขทัยไม่นิยมสลักหิน แม้จะเป็นพระพุทธรูปขนาดใดก็ตาม จะปั้นด้วยปูน หรือหล่อด้วยโลหะมีค่าต่างๆ รวมทั้งทองคำบริสุทธิ์ ลักษณะพระพุทธรูปสุโขทัยยุคนี้ คือ พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกขุ่ม พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อยดังภาพ

ภาพที่ 5 พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์

ภาพที่ 6 พระอัฐารส วัดสะพานหิน จังหวัดสุโขทัย พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ศิลปะสุโขทัย

สรุป

พุทธศิลป์นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่พุทธศิลปะสมัยล้านนา สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ เกิดจากวัฒนธรรมประเพณี และความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ ไม่ว่าจะในด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม การสร้างพระพุทธรูปต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติทั้งสิ้น ในบทความนี้กล่าวถึงการเปรียบเทียบของลักษณะพุทธศิลปะสมัยสุโขทัยกับพุทธศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ สรุปได้ว่าการสร้างพุทธศิลปะของชนชาติไทยทั้ง 2 ยุคสมัยนี้ แม้จะเป็นช่วงยุคสมัยที่แตกต่างกันแต่จุดประสงค์ของการสร้างพุทธศิลปะนั้นเหมือนกัน เพื่อแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย อีสรเสรีภาพ สร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชา

ดังนั้น แม้ว่าพุทธศิลป์ทั้ง 2 ยุคจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของลักษณะที่สร้างออกมา การได้รับอิทธิพลที่ต่างกันบ้าง แต่ก็ยังมีรูปแบบของยุคสมัยที่เกิดก่อนหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง การสร้างงานพุทธศิลป์ทั้งที่เป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม แม้จะสร้างขึ้นเพื่อความสวยงามแล้วยังสามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติไทยอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ พึ่งतीय, ผศ.ดร. (2560). *พุทธศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชาติรี ประภิตนทการ. (2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2556). ศิลปะ-สถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1: แนวคิด คติสัญลักษณ์ และความหมายทางสังคม ยุคต้นรัตนโกสินทร์. *วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 4(1).

ผู้จัดการออนไลน์. *วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดไทยสโตนีย์ฝรั่ง งามแปลกหนึ่งเดียวในไทย*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/travel/detail/9640000018059> [4 เมษายน 2561]

พระมหาสุรศักดิ์ สุรเมธี (ชะมารัมย์). (2555). *ชำเลืองมองลักษณะพระพุทธรูปไทยสมัยต่างๆ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=7298&view=next&sid=1888acc1669471c70c8b9981caf3d22e> [5 เมษายน 2566].

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถร). (2558). *ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. *เจดีย์แบบสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-20)*. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 37. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=37&chap=1&page=t37-1-infodetail06.html> [5 เมษายน 2566].

_____. *ประติมากรรมไทยสมัยสุโขทัย*. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 14. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=14&chap=3&page=t14-3-infodetail03.html> [5 เมษายน 2566].

_____. *ประติมากรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์*. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. เล่มที่ 14. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=14&chap=3&page=t14-3-infodetail09.html> [5 เมษายน 2566].

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2547). *ทัศนศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ: พีรามิด.

ศักดิ์ชัย สายสิงค์. (2551). *งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ*. กรุงเทพฯ: มติชน

_____. (2563). *พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สันติ เล็กสุขุม. (2547). ตัวอย่างงานช่างในรัชกาลที่ 4: หันรีหันขาว. *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม*. ฉบับเดือน ตุลาคม 2547.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. (2528). *ศิลปะในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

บทบาทของนางปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา Role of Pajapatigotami Continue Buddhism

พระบัณฑิต สิริวฑฒโน

Phra Bandit Siriwatthano

วิทยาลัยสงฆ์สุวรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: thatri.bundit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง “บทบาทของนางปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความเกี่ยวข้องของนางปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาความมุ่งหมายของพุทธบัญญัติครุธรรม 8 ประการ (3) เพื่อศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนางปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอน อันประเสริฐ เป็นธรรมชาติ และบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้วได้นำมาถ่ายทอดให้กับพระสาวกและประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาได้เรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา โดยอาศัยหลักประโยชน์ 3 คือ หลักไตรสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพระสาวกและพระสาวิกานั้นได้นำหลักการที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ มาเผยแผ่สู่พุทธบริษัททั้งหลาย แต่อาจมีการเปลี่ยนวิธีการสอนบางอย่างให้เหมาะสมกับตัวบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคมและสภาพแวดล้อมต่างๆ อีกทั้งบทบาทในการประกาศพระศาสนาที่ดี บทบาทของสตรีในฐานะที่เป็นพุทธมามกะก็ตึ้นนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระศาสนา

พระนางปชาบดีโคตมีเป็นเหมือนผู้ให้กำเนิดภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งเกิดจากการที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระนางเป็นต้นกำเนิดของภิกษุณีสงฆ์ที่เกิดขึ้นเป็นรูปแรกในโลก และพระนางยังได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับเหล่าสตรีทั้งหลายให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยการแสดงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เหล่าสตรีที่เข้ามาเฝ้าได้รู้แจ้งเห็นจริง การมีปฏิปทาอันน่าเลื่อมใสของพระเถรี การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ของภิกษุณีซึ่งทำให้ประชาชนทั้งหลายเลื่อมใสศรัทธาและออกบวชในพระพุทธศาสนาอย่างมากในสมัยพุทธกาล

คำสำคัญ: บทบาท, นางปชาบดีโคตมี, ครุธรรม 8, พระพุทธศาสนา

Abstract

Academic article on “The role of Ms. Pajapati Khot in Buddhism” has the following objectives: (1) to study the history and relations of Ms. Prajapati Khotmi with Buddhism. (2) to study the intentions of the 8 Garuda Laws of the Buddha (3) to study the role of Prajapati Gota in Buddhism propagation.

The propagation of Buddhism is the introduction of noble, natural and pure teachings arising from the wisdom of the Lord Buddha. After the Buddha had attained enlightenment, it was transmitted to the disciples and people who believed in learning and introducing the principles and teachings of that Buddha to practice in order to be a good, moral person with virtue and compassion. By relying on the three principles of benefit, namely, the threefold principle of precepts, concentration, and wisdom, which the disciples and disciples have brought the principles taught by the Lord Buddha to propagate to all Buddhist companies. But some teaching methods may be changed to suit the individual, geography, social and environment conditions, and the role in evangelism. The role of women as Buddhist monks is very important in the propagation of Buddhism.

Prajapati Gotami was like the one who gave birth to the Sangha of nuns. Caused by the Queen Mahapajapati Gotami Theri Received the ordination as a bhikkhuni from the Lord Buddha which she is the origin of the first bhikkhuni sangha in the world and she also spread Buddhism to women to have faith in Buddhism. By demonstrating the principles of the Buddha's teachings to the women who came to see them the venerable conduct of the Theri Performances of various powerful bhikkhunis which caused people to have great faith and became ordained in Buddhism during the Buddha's time.

Keywords: Role, Pajapatigotami, the 8 Garuda, Buddhism.

บทนำ

ในสมัยพุทธกาลนั้น การเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาของภิกษุณีนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งภิกษุณีได้มีบทบาทช่วยเหลือในการทำนุบำรุงเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในพุทธกาลนั้นไม่ว่าจะพระภิกษุหรือพระภิกษุณีก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม เป็นผู้เคารพนบในพระธรรมจนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน มีประสิทธิภาพ ภิกษุณีนับมีความสำคัญเพราะพระองค์ได้ทรงบัญญัติให้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท 4 ในการเกิดของภิกษุณีนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางปชาบดีโคตมี เพราะพระนางได้ประกาศพระศาสนาไปสู่สตรี ทำให้สตรีในสมัยนั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น และเป็นที่มาของการบวชภิกษุณีขึ้นในสมัยพุทธกาล

สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางปชาบดีโคตมีนั้นมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการชักชวน การสนทนาธรรม การตอบข้อข้องใจ การแสดงธรรม โดยพระนางได้ยึดถือหลักในการแสดงธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้เป็นหลักในการปฏิบัติ คือ ชี้แจงประเด็นอย่างแจ่มแจ้ง มีจิตเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นหลัก ไม่เห็นแก่ลาภ ไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสี ด้วยเหตุของการยึดมั่นในหลักการดังกล่าวพระนางปชาบดีโคตมีจึงได้เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระนางยังได้ช่วยทำนุบำรุง อุปลัมภ์บำรุงพระภิกษุ สามเณร มาโดยตลอด ซึ่งบทบาทของพระนางปชาบดีโคตมีมิใช่มีแต่ในด้านของการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีในด้านต่างๆ ซึ่งได้เป็นแบบอย่างให้แก่ภิกษุณีสืบต่อมา แม้ว่าในปัจจุบันนี้จะไม่มีการบวชภิกษุณีแต่ก็ยังมีอุบาสิกาที่ยึดหลักของพระนางมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ อันเนื่องจากอุบาสิกาที่เป็น 1 ในพุทธบริษัท 4 ที่เป็น

ส่วนสำคัญในการช่วยประคับประคอง ทำนุบำรุงและคอยส่งเสริม ช่วยเหลือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

ประวัติของนางมหาปชาบดีโคตมีต่อพระพุทธศาสนา

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเกิดในวรรณะกษัตริย์เชื้อสายศากยวงศ์ ตระกูลโกถียวงศ์ เป็นธิดาของพระเจ้าอัญชนะและพระนางกาญจนา มีพี่น้องร่วมสายเลือด คือ พระเจ้าสุปปพุทธะ เจ้าชายทัณฑปณิ พระนางสิริมหามายา, พระนางมหาปชาบดี พอถึงวัยที่สามารถครองเรือนได้ โหรงหลงได้ทำนายดวงทั้งพระนางสิริมหามายาและพระนางมหาปชาบดีว่า หากมีพระโอรสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อถึงวัยที่จะออกเรือนได้พระเจ้าสีหะจึงได้ส่งขอทั้งพระนางสิริมหามายาและพระนางมหาปชาบดีให้กับเจ้าชายสุทโธทนะลูกชายของตนพร้อมกันทั้งสองพระองค์ โดยอภิเษกให้พระนางมหาสิริมาายเป็นอัครมเหสี หลังจากที่พระนางสิริมหามายาผู้เป็นพี่สาวได้ประสูติพระโอรสได้ 7 วัน พระนางสิริมหามายาก็สิ้นอายุขัย พระเจ้าสุทโธทนะจึงแต่งตั้งพระนางมหาปชาบดีเป็นอัครมเหสีแทนเพื่อจะได้ดูแลเจ้าชายสิทธัตถะไปพร้อมๆ กับพระโอรสที่มีพระนามว่า นันทกุมาร และพระธิดานามว่า รูปนันทา ซึ่งเป็นบุตรของพระนางกับพระเจ้าสุทโธทนะ ถึงแม้พระนางจะไม่ใช่มารดาจริงๆ ของเจ้าชายสิทธัตถะ แต่พระนางก็รักเจ้าชายสิทธัตถะมาก ให้นมเจ้าชายสิทธัตถะด้วยตัวเองพระนางทรงเป็นพระราชีนีแห่งศากยวงศ์อย่างสมพระเกียรติและมีความสุข

ครั้งเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชจนได้บรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ได้เสด็จไปโปรดพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครและทรงแสดงธรรมกถาโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาในระหว่างทาง เพื่อให้พุทธบิดาได้ดำรงอยู่ใบบริญภูมิ ชั้นพระโสดาบัน ครั้นวันที่ 2 พระองค์ได้เสด็จเข้าไปรับอาหารบิณฑบาตในพระราชานิเวศน์ ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาและพระนางปชาบดีโคตมีพระน้านาง ยังพุทธบิดาให้ดำรงอยู่ในพระสกทาคามี ยังพระน้านางให้บรรลุพระโสดาปัตติผล และในวันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องมหาปาลชาดกโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา พอจบพระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี (84000, [ออนไลน์])

ต่อมาพระศาสดาได้อาศัยอยู่ในกรุงเวสาลีประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ขณะนั้นพระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงทำให้แจ้งพระอรหัตแล้วปรินิพพานภายใต้พระมหาเศวตฉัตรของพระองค์ หลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะได้เสด็จสวรรคตและได้มีการถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว ครั้งนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้เกิดความเศร้าโศกเสียพระทัยเป็นอย่างมากปรารถนาที่จะทรงออกผนวช ซึ่งในขณะนั้นเองได้เกิดเหตุที่ชาวพระนครทั้ง 2 เมือง คือ เมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองโกถียะ ได้เกิดทะเลาะกันในเรื่องการแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีที่ไหลผ่านระหว่างนครทั้งสอง จนถึงขั้นจะรบกัน พระศาสดาจึงได้เสด็จไปเทศนาเรื่อง “อิตตทัณตสูตร” โปรดหมู่พระญาติในระหว่างเมืองทั้งสองให้เข้าใจกัน เจ้าทั้งหลายเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระศาสดาจึงได้มอบถวายพระกุมารฝ่ายละ 250 องค์ ให้ไปบวชตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้งเมื่อบวชแล้วพระชายาของภิกษุเหล่านั้นก็ได้ส่งข่าวไปยังพระภิกษุหนุ่มเหล่านั้นทำให้ภิกษุเหล่านั้นเกิดความไม่ยินดีในเพศสมณะ พระศาสดาทรงทราบว่ามีภิกษุหนุ่มเหล่านั้นได้เกิดความเบื่อหน่ายในสมณวิสัย จึงทรงนำพระภิกษุหนุ่มทั้ง 500 รูปเหล่านั้นไปสู่สระชื่อว่ากุณฑละ ทรงประทับนั่งบนแผ่นดินที่ทรงเคยประทับนั่งในครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นนาคคูเหว่า พระองค์ทรงเทศนาเรื่อง “กุณฑลชาดก” เพื่อบรรเทาความไม่ยินดีของภิกษุเหล่านั้นลง พอจบพระธรรมเทศนาพระภิกษุหนุ่มทั้งหมดนั้นก็ได้อำรงอยู่ในโสดาปัตติผล จากนั้นพระพุทธองค์ทรงนำพระภิกษุหนุ่มกลับมาสู่ป่ามหาวันอีกครั้งหนึ่ง พระองค์

ทรงกระทำให้พระภิกษุทั้ง 500 นั้นให้ดำรงอยู่ในพระอรหัตตผล ฝ่ายพระชายาของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อได้ส่งข่าวไปเพื่อเป็นการดูใจพระภิกษุเหล่านั้นว่ายังปรารถนาในเพศของคฤหัสถ์อยู่หรือไม่ พระนางทั้งหลายก็ได้รับคำตอบไปว่า “พวกเราไม่ปรารถนาที่จะครองเรือน” พระนางเหล่านั้นทรงดำริว่า “เมื่อเป็นอย่างนั้นก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่พวกเราจะต้องกลับไปยังเรือน” พวกพระนางเหล่านั้นจึงได้ไปเข้าเฝ้าพระนางมหาปชาบดีเพื่อขออนุญาตบรรพชาแล้วจะออกบวช พระชายาทั้ง 500 นาง จึงเข้าไปเฝ้าพระนางมหาปชาบดีแล้วทูลว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอพระแม่เจ้าโปรดทรงอนุญาตให้พวกหม่อมฉันทั้งหลายบวชเถิด” ซึ่งในขณะนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีเองก็ทรงมีความปรารถนาที่จะออกบวชอยู่แล้วจึงได้พาสตรีเหล่านั้นไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกะชนบท พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วได้ไปยืนอยู่ ณ ที่ควร ครั้นแล้วได้ทรงกล่าวทูลต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “หม่อมฉันขอประทานโอกาสพระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว”

พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อได้ฟังคำขอ ของพระนางมหาปชาบดีแล้วทรงตรัสห้ามว่า “อย่าเลย โคตมีเธออย่างชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย”

แม้ครั้งที่สอง และครั้งที่สาม ที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทูลอ้อนวอนต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงให้อนุญาตให้สตรีบวชได้ แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงห้ามเสียทั้งสามครั้ง (84000, [ออนไลน์]) พระนางมหาปชาบดีทรงเสียพระทัยจนกระทั่งกันแสงแล้วจึงได้เสด็จกลับไป ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังเมืองเวสาลีและไปประทับที่ป่ามหาวัน ฝ่ายของพระนางมหาปชาบดีโคตมีพอเสด็จกลับถึงพระตำหนักก็ทรงตัดสินพระทัยเป็นแนวแน่ที่จะบวชจึงปลงพระเกศาของพระองค์ แล้วทรงผ้ากาสาฬวพัสดุ์ธฐานเพศเป็นนิกบวชจำเพราะพระศาสนา พร้อมด้วยเจ้าหญิงจากศากยวงศ์ (สาภิยานี) เป็นจำนวนมาก จากนั้นก็พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงเมืองเวสาลีแล้วพากันประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูป่ามหาวัน พระอานนท์พบเข้าก็ได้สอบถามข้อเท็จจริงแล้วบอกให้พระนางเจ้าพร้อมทั้งสาภิยานีรออยู่ที่ซุ้มประตูนั้นก่อน จากนั้นพระอานนท์ ก็เข้าไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยสาภิยานีจำนวนมากพากันตัดเกศา นุ่งห่มผ้ากาสาฬวพัสดุ์ยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตู มีจิตใจแน่วแน่จะขออุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ ขอพระองค์จงโปรดให้พระนางบวชเถิด แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาต พระอานนท์สงสารและเห็นใจหญิงเหล่านั้น จึงคิดหาเหตุผลที่จะให้พระองค์ทรงอนุเคราะห์สตรีเหล่านั้นจึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สตรีถ้าบวชได้แล้วจะทำมรรคผลได้สำเร็จหรือไม่?” พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “ได้ “ พระอานนท์จึงอ้างเหตุผลที่พระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระน้านางของพระพุทธเจ้าซึ่งได้ทรงเลี้ยงพระองค์มาในวัยเยาว์ จึงมีคุณ ฉะนั้นจึงทูลขอให้สตรีบวชได้ พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมียอมรับ “ครุธรรม 8 ประการ” ได้ก็จะให้บวชซึ่งครุธรรม 8 ประการมีดังนี้

1. พระภิกษุณีแม้อบวชแล้วร้อยพรรษา ต้องเคารพนบไหว้พระภิกษุแม้อบวชใหม่ในวันนั้น
2. พระภิกษุณีจะจำพรรษาอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีพระภิกษุไม่ได้ ต้องมีสำนักอยู่เป็นเอกเทศในเขตวัดที่มีพระภิกษุอยู่ด้วยหรือไม่ก็อยู่ใกล้ๆ หมูบ้านที่สุด
3. พระภิกษุณีต้องปฏิบัติกิจ 2 อย่างทุกครั้งเดือน คือ สอบถามอุโบสถและรับโอวาทจากพระภิกษุสงฆ์
4. พระภิกษุณีจำพรรษาแล้ว เวลาจะทำพิธีออกพรรษาด้วยการปวารณาต้องทำพิธีออกพรรษา 2 ครั้ง คือ ทำพิธีในที่ประชุมสงฆ์ที่เป็นฝ่ายของพระภิกษุณี และจะต้องทำในฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

5. พระภิกษุณีต้องอาบัติหนัก (ทำผิดวินัยร้ายแรง) ต้องประพาศติมานัตในสงฆ์สองฝ่าย (คือลงโทษกักบริเวณตัวเองตามกรรมวิธีของสงฆ์) เป็นเวลา 15 วัน

6. พระภิกษุณีจะต้องได้รับอุปสมบทจากสงฆ์สองฝ่าย (บวชจากภิกษุณีสงฆ์ครั้งหนึ่งให้ภิกษุสงฆ์บวชอีกครั้งหนึ่ง)

7. พระภิกษุณีจะต้องไม่บริภาษหรือด่าพระภิกษุสงฆ์ ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น

8. พระภิกษุณีจะต้องไม่สอนพระภิกษุสงฆ์ แต่จะเป็นฝ่ายรับการสอนจากพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น

เมื่อพระอานนท์ได้ฟังครุธรรม 8 ประการจากพระพุทธองค์แล้ว พระอานนท์จึงได้นำรายละเอียดของครุธรรม 8 ประการไปบอกแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี เพื่อให้ทรงทราบและทรงพิจารณาครุธรรมทั้ง 8 ฝ่ายของพระนางมหาปชาบดีโคตมีพร้อมทั้งพระชายาของพระภิกษุหนุ่มทั้ง 500 ต่างก็ยอมรับในครุธรรมพระนางมหาปชาบดีโคตมีกับพระชายาทั้งหมดจึงได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุณีในพระพุทธศาสนา เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้อุปสมบทแล้วได้บำเพ็ญเพียรจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องพระนางว่าเป็นเอตทัคคะ คือ ผู้เลิศกว่าผู้อื่นในทางรัตตัญญู (คือ ผู้มีประสบการณ์มาก)

ต่อมาภายหลังพระอานนท์ได้กราบทูลถามถึงเหตุผลที่ทรงริบหรือให้การประทานอุปสมบทแก่สตรีพระพุทธองค์ก็ทรงให้เหตุผลว่า “พรหมจรรย์จะอยู่ไม่ได้นานถ้าสตรีบวชในพระพุทธศาสนา”

ความมุ่งหมายของพุทธบัญญัติครุธรรม 8

ความมุ่งหมายที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติครุธรรม 8 ประการ ไว้เป็นเงื่อนไขและวิธีการอุปสมบทสตรีให้เป็นภิกษุณีนั่น ที่แท้จริงอยู่ที่ทรงอนุเคราะห์สตรีและเพื่อป้องกันความอ่อนแอและภัยอันตรายที่จะเกิดกับภิกษุณีและพระธรรมวินัย (วิ.จ. (ไทย) 7/406/323, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พุทธบัญญัติครุธรรมจึงเป็นเหมือนการสร้างทำนบกั้นน้ำ คือ อันตรายที่จะไหลบ่าสร้างความเสียหายแก่ภิกษุณีและพระศาสนาเป็นสำคัญ เนื่องจากในขณะนั้นมีแต่เฉพาะพระสงฆ์ทำการ เผยแพร่พระพุทธศาสนา ต้องต่อสู้แข่งขันการประกาศศาสนากับศาสดาหรือเจ้าลัทธิอื่นๆ เช่น พวกศาสดาทั้งหลายที่มีทัศนคติที่กดขี่สตรีไม่ให้มีนักบวชสตรี และสตรีไม่สามารถบรรลุธรรมในศาสนาของตน ได้ และประเพณีสังคมอินเดียไม่ยกย่องสตรีทำให้สตรีมีฐานะต่ำต้อยในครอบครัวและในสังคมตลอดมา ซึ่งล้วนเป็นค่านิยมของสังคมอินเดียไปแล้วว่าสตรีมีฐานะต่ำกว่าบุรุษ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2539: 46) พระองค์ทรงวางเงื่อนไขในการบวชสตรีในธรรมวินัยนั้นก็เพื่อให้สังคมยอมรับว่าสตรีมี ความสามารถเท่าเทียมกับบุรุษในการบรรลุธรรม แม้จะด้อยในทางสังคมก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ยัง ทรงตระหนักถึงสภาพการสังคม จารีต และธรรมเนียมที่เกี่ยวกับเรื่องนักบวชสมัยนั้นว่ามีความสำคัญ อย่างไร เพราะเงื่อนไขของสังคมอินเดียในสมัยนั้นยังไม่อำนวยให้สตรีออกบวช เพราะนักบวชสตรียังไม่เป็นที่ยอมรับ เช่น ในศาสนาเชน ศาสดามหาวีระ ซึ่งไม่อนุญาตให้มีสตรีบวชในศาสนา สตรีเข้าสู่ศาสนาได้ในฐานะอุบาสิกาเท่านั้น แม้จะมีสตรีรักษาธรรมในรูปแบบของนักบวช แต่ก็ไม่อนุญาตให้นักบวชสตรีบรรลุธรรมสูงสุด คือ โมกษะหรือไภวไลได้ (David S. Noss and John B Noss, 1994: 132) ถ้าจะบรรลุได้ก็ต้องเป็นเพศชายนี่คือค่านิยมหรือทัศนคติของสังคมอินเดียในขณะนั้น เมื่อสังคมไม่ยอมรับนักบวชสตรีอย่างนั้น ถ้าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้ทันทีก็จะกลายเป็นจุดอ่อนให้แก่ศาสดาหรือเจ้าลัทธิอื่นกล่าวโจมตีหรือติเตียนด้วยการกดขี่พระพุทธศาสนาให้ต่ำลงว่าสตรีก็บวชได้ ในศาสนาพุทธซึ่งขณะนั้นฝ่ายปรีชาได้พยายามหาเรื่องโจมตีพระพุทธศาสนา โดยเอาเรื่องสตรีออกบวชในธรรมวินัยเป็นสาเหตุอยู่แล้วก็จะกลายเป็นประหนึ่งว่าสตรีจุดคณะสงฆ์ และกดขี่ธรรมวินัยให้ต่ำลงซึ่งสังคมก็จะตำหนิสตรีว่าเป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมของศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2545: 30, 34) เพื่อเปิดทางแห่งการโจมตีและกดขี่พระธรรมวินัยให้ต่ำลง

โดยการยกกรณีการอุปสมบทสตรีขึ้นกล่าวหา พระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงบัญญัติครุธรรม 8 ประการขึ้น ซึ่งอาจพิจารณาด้วยเหตุผลประกอบ ดังนี้

ข้อที่ 1 ที่ว่าภิกษุณีเมื่ออุปสมบทแล้ว 100 พรรษา ก็จะต้องแสดงความเคารพแก่ภิกษุแม้จะพึงอุปสมบทนั้น นอกจากเหตุผลแห่งการล้อมรั้วป้องกันความเสื่อมสูญของพระสังฆธรรมและเพื่อถอดถอนอิตตา คือ อติมานะ ความถือตัวจัด เช่น ชัตติยมานะแล้ว ค่านิยมของสังคมอินเดียขณะนั้น ยังไม่ยอมรับนักบวชสตรี อนุสัมบันของภิกษุและเกิดขึ้นหลังภิกษุสงฆ์เกิด แม้พระนางปชาบดีโคตมี เมื่อได้อุปสมบทแล้วทูลพระพุทธเจ้าขอให้ภิกษุกับภิกษุณีเคารพกันตามพรรษา พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาต โดยตรัสว่า แม้แต่อัญเดียรถีย์ทั้งหลายก็ไม่กระทำกัน เพราะเจ้าลัทธิอื่น เช่น พวกนิครนถ์คอยหาทางที่จะโจมตีกดขี่และข่มพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม ไม่ให้ภิกษุและภิกษุณีให้ของขบฉันแก่นักบวชนิครนถ์ที่คอยจ้องจับผิดพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา นั้น ด้วยมือตนเองทรงปรับอบัติผู้ฝ่าฝืน การบัญญัติครุธรรมข้อนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ พระพุทธเจ้าทรงตระหนักในการขจัดความถือตัวจัด คือ อติมานะ ของผู้ออกบวชจากวรรณะสูง เช่น วรรณะกษัตริย์ และวรรณะพราหมณ์ เนื่องจากพระพุทธศาสนา คือ ระบอบแห่งการถอนมานานุสัยหรือ อติมานะ ดังนั้น การบัญญัติครุธรรม 8 ประการ ที่ให้เป็นการบวชภิกษุณีจึงเป็นทางแห่งการถอนชัตติยมานะของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและเจ้าศากยะทั้งปวงเป็นเบื้องต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตระหนักอยู่เสมอในเรื่องนี้ เพราะเจ้าศากยะเป็นราชวงศ์ที่ถือตัว จัดว่าตนเป็นวงศ์กษัตริย์ที่บริสุทธิ์สูงยิ่งกว่ากษัตริย์และมุนษย์ทั้งปวง เพราะฐานะของสตรีในทางสังคมมีฐานะด้อยกว่าบุรุษอยู่ จึงไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ไหว้ภิกษุณี พุทธองค์ทรงอนุเคราะห์เหล่าศากยราชทั้งหลายเพื่อให้เกิดความคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ ทำจิตใจให้อ่อนน้อมให้เหมาะที่จะรองรับคุณธรรมทั้งปวง อันเป็นเหตุแห่งความเจริญของพวกศากยะนั้นเอง การถือมานะจัดว่าตนเองเท่านั้นสูงส่ง ตนเองเท่านั้นบริสุทธิ์เป็นจิตใจที่คับแคบกระด้างกล้าแข็งนำมาให้แต่ความพินาศเพราะเป็นจิตที่ไม่เหมาะสมมุกตา ที่รองรับธรรมวินัยหรือวิหารธรรมรวมทั้งคุณธรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างปรองดองได้ พระนางมหาปชาบดีโคตมี มีฐานะเป็นพระมารดาเลี้ยงของพระพุทธเจ้า มีอายุแก่กว่าพระพุทธเจ้ามีจิตใจกล้าแข็งและเป็นสตรีนิยมเด็ดเดี่ยวไม่ยอมแพ้ใคร จะเห็นได้จากการที่พระนางพยายามทูลขออนุญาตให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณีเป็นต้น เรื่องมานะกษัตริย์ศากยวงศ์รุนแรงจัดนั้นมีปรากฏในเรื่องต่างๆ ที่แสดงให้เห็นได้ เช่น เรื่องพระติสสะศากยบุตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 30, 34) ผู้เป็นลุงของพระพุทธเจ้าบวชยังไม่ได้พรรษาแต่วางตัวแข็งแสดงชัตติยมานะกล้าแข็ง ไม่เอื้อเฟื้อในการปฏิสนธิฐานพระเถระอาคันตุกะ ยกมานะกษัตริย์ศากยะของตนขึ้นข่มแล้วทะเลาะกับพระมหาเถระผู้มาเฝ้าพระพุทธเจ้า เกิดเรื่องไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงให้พระติสสะไปขอขมาโทษที่ได้ล่วงเกินกับพระเถระเหล่านั้น แต่พระติสสะก็ไม่ยอมอ้างว่าตนไม่ผิดกลายเป็นคนว่ายากสอนยาก และเรื่องพระเจ้าวิทูทกะ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540: 18) ข่าเจ้าศากยวงศ์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยความอาฆาตเพื่อล้างแค้นที่เจ้าศากยะดูหมิ่นพระชาติของพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยประธานธิดาลูกของนางทาสี มีชื่อว่าวาสภ-ชัตติยาให้เป็นพระมเหสี และเรื่องเจ้าศากยะทั้ง 6 ออกบวชติดตามพระพุทธเจ้าพร้อมกับคนรับใช้ คือ อุบาลีกัลบก นายทูนขอพระพุทธเจ้าให้อุบาลีกัลบก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540: 105) บวชก่อนพวกตนเพื่อพวกตนที่ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ศากยวงศ์จะได้เคารพทำการกราบไหว้อุบาลีในฐานะอาวุโสเพื่อทำลายมานะกษัตริย์ศากยวงศ์ของพวกตนว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายชื่อว่าเป็นพวกศากยะ มีความถือตัวประจำสันดาน ผู้นี้ อุบาลี เป็นคนบำเรอของพวกข้าพระองค์ตลอดราตรีนาน ขอพระองค์โปรดให้ผู้นี้บวชก่อน ข้าพระองค์ทั้งหลายจะทำสามัคคีธรรมมีการอภิเวทเป็นต้นแก่เขา ความถือตัวของข้าพระองค์จักสร้างสิ้นไปด้วย อาการอย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต และเรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี หลังจากได้มีการ อุปสมบทเป็นภิกษุณีแล้ว

ทูลขอพระพุทธองค์ ให้ภิกษุณีและพระภิกษุแสดงความเคารพกันตามลำดับอาวุโส (วิ.จ. (ไทย) 7/162/292, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต เป็นต้น

ข้อที่ 2 ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ก็คืออาวาสที่ไม่มีภิกษุหมายถึงสำนักภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่ภายในระยะ 1 โยชน์ และเส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีไม่ปลอดภัยนั้น เนื่องจากทรงตระหนักถึงความปลอดภัยของภิกษุณีสตรีเพศ ซึ่งเป็นเพศอ่อนแอจะถูกเบียดเบียนได้ง่าย และเพื่อความเอื้อต่อการรักษาพระวินัย กล่าวคือหลังจากอนุญาตให้สตรีบวชในธรรมวินัยได้แล้ว ภิกษุณีหลายต่อหลายรูปถูกเบียดเบียน ถูกทำร้าย ถูกปล้นปลดทรัพย์ ถูกข่มขืน และประสบอันตรายต่างๆ นานา เพราะไม่มีภิกษุสงฆ์คุ้มครอง จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุณีอยู่ป่าตามลำพัง เพื่อความเอื้อต่อการรักษาสิกขาบทนั้น ก็คือภิกษุณีอยู่ตามลำพังรูปเดียวหรือจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุยอมทำให้ภิกษุณีไม่สามารถที่จะไปเพื่อรับครุธรรมอันเป็นโอวาทหรือเพื่อประสงค์จะทำอุโบสถและปวารณาได้ และในการประพฤตินานต์เพื่อออกจากอาบัติ สังฆาทิเสส ถ้าเป็นเรื่องของภิกษุทรงบัญญัติให้ประพฤตินานต์อยู่กรรมรูปเดียวได้ แต่สำหรับภิกษุณี แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุณีสงฆ์สมมติภิกษุณีสรูปอื่นมาเป็นเพื่อนให้อยู่ได้

ข้อที่ 3 ที่ว่าภิกษุณีต้องหวังธรรม 2 ประการ คือ ถามวันอุโบสถ 1 เข้าไปฟังคำสอน 1 จากภิกษุสงฆ์ ทุกกึ่งเดือนนั้น ทรงมีพุทธประสงค์ เพื่อความมั่นคงของพระธรรมวินัยและเพื่อจรรโลง ความเลื่อมใสแก่เพื่อนสัปพรหมจารีด้วยกันที่ไม่ทอดธุระในสังฆกรรมที่พึงปฏิบัติร่วมกันและเพื่อสังฆะ สามัคคีในการศึกษาสิกขาบทหรือโอวาทนั้นทรงแสดงถึงคุณสมบัติของภิกษุผู้ทำหน้าที่สอนภิกษุณีไว้ 8 ประการ คือ (1) เป็นผู้มึศีล คือ สำรวมในปาติโมกข์สังวรศีล มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย (2) เป็นพหูสูต คือ ทรงสุตะ เป็นผู้สั่งสมสุตะธรรมแก่นแท้อันงามในท่ามกลาง งามในที่สุด แหงตลอดโดยปัญญา (3) ทรงปาติโมกข์ คือ มีพระปาติโมกข์ทั้งสองมาแล้วด้วยดีโดยพิสดารแก่ภิกษุณีนั้น กล่าวคือภิกษุณีนั้นจำแนกได้ดี วินิจฉัยได้เรียบร้อย โดยสูตรโดยพยัญชนะ (4) เป็นผู้มีความฉลาดเฉลียวชัดเจน (5) เป็นที่นิยมชมชอบของภิกษุณีโดยมาก (6) เป็นผู้สามารถกล่าวสอนภิกษุณีได้ (7) เป็นผู้ไม่เคยล่วงครุธรรมกับภิกษุณี (8) มีพรรษา 20 หรือเกิน 20 พรรษา

ข้อที่ 4 ที่ว่าภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้วต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่ายนั้น เนื่องจากการ เข้าพรรษาและปวารณาเป็นสังฆกรรมหรือกิจของสงฆ์ที่จะต้องทำร่วมกัน การบัญญัติครุธรรมข้อนี้ ทรงมีพุทธประสงค์ จะให้รักษาความเอื้อเพื่อเช่นเดียวกับการอุปสมบทภิกษุณีเป็นสังฆกรรมที่จะต้องกระทำในสงฆ์สองฝ่าย เพื่อให้เกิดสังฆสามัคคีและความเอื้อเพื่อในพระวินัยกรรมร่วมกัน

ข้อที่ 5 ที่ว่าภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องประพฤติกุขมานันต์ ตลอดปีกัษ (15 ราตรี) ในสงฆ์ 2 ฝ่ายนั้น เนื่องจากการมีพุทธประสงค์จะให้เป็นสังฆกรรมที่มีความหมายแต่สงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย เพราะเป็นการออกกันอาบัตินักที่สงฆ์ทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิสัมพันธ์และรับทราบร่วมกัน ไม่ใช่กิจกรรมของบุคคลแต่เป็นกิจกรรมของสงฆ์ สำหรับภิกษุทรงบัญญัติให้ประพฤติกุขมานันต์ 5 วัน เป็นปกติ และสำหรับภิกษุณีทรงอนุญาตให้ประพฤติกุขมานันต์ 15 วัน ในสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย

ข้อที่ 6 ที่ว่าภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ 2 ฝ่าย เพื่อศึกษาผู้ที่มีศึกษาอันศึกษาแล้วในธรรม 6 ประการ ครบ 2 ปี แล้วนั้น ข้อนี้ทรงแสดงไว้ให้เป็นวิธีและขั้นตอนการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเพื่อการคัดเลือกทดลองสตรีผู้ปรารถนาจะบวชในความอดทน และเพื่อฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นภิกษุณีในอนาคตให้รู้จักขั้นตอนและสมณวัตร ป้องกันสตรีมีครรภ์หรือบุตรยังอ่อนยังดื่มนมอยู่ เข้ามาบวชจะเป็นปัญหาในสังคมสงฆ์ เพื่อให้ภิกษุณีมีความสำนึกหวงแหนในความเป็นสมณเพศและเพื่อถ่วงถ่วงโอกาสสตรีผู้มีศรัทธาแรงกล้าจริงๆ เป็นการป้องกันการปลอมแปลงเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีเพื่อวัตถุประสงค์อื่น

ข้อที่ 7 ที่ว่าภิกษุณีไม่พึงคำบริภาษภิกษุโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ข้อนี้ทรงมีพุทธประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยของพระองค์เป็นผู้มีกายวาจาใจเรียบร้อยประพฤติตนเป็นคนดีน่ารักสง่างามทุกสถานในกาลทุกเมื่อ แม้จะปฏิสัมพันธ์กันในเงื่อนไขใดก็ให้มีความอดทน มีความระมัดระวัง มีความสงบเสงี่ยมสังวรต่อกัน ภิกษุสงฆ์เป็นเหมือนพี่ชาย ภิกษุณีสงฆ์ เปรียบเสมือนน้องสาว ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างภราดรภาพ ไม่ให้ดูต่ำพี่ชาย เพราะการต่ำพี่ชายเป็นกิริยาของการไม่สำรวมของสตรี ครุธรรม ข้อนี้จึงทรงบัญญัติเพื่อหลีกเลี่ยงการตั้งตัวเป็นผู้สำคัญตนว่า เหนือกว่าแต่เพื่อให้เป็นคนสุภาพ เมื่อถึงวาระที่ภิกษุณีกล่าวแนะนำตักเตือนภิกษุก็ให้ตั้งจิตเมตตาในวจีกรรม มุ่งหวังให้ผู้ได้รับคำแนะนำตักเตือนนั้นสำนึกด้วยดี แต่สำหรับภิกษุสงฆ์ในการให้อโวาทแก่ภิกษุณีผู้ทำหน้าที่ที่จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ ต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ เป็นผู้ฉลาดในการกล่าว แสดงโอวาท จึงจะได้รับการสมมติให้เป็นผู้สั่งสอนตักเตือนและระงับอธิกรณ์ภิกษุณีสงฆ์ได้

ข้อที่ 8 ที่ว่าห้ามมิให้ภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ภิกษุสั่งสอนภิกษุณีได้นั้น เนื่องจากภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นภายหลังภิกษุสงฆ์ แต่เมื่อภิกษุสงฆ์มั่นคงแล้ว ภิกษุณีสงฆ์จึงเกิดตามมา และการเกิดเป็นภิกษุณีสงฆ์ครั้งแรกได้ก็เพราะภิกษุสงฆ์เป็นผู้ให้กำเนิด ภายหลังจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์บวชมาตุคามแล้วจึงนำเข้าไปบวชในภิกษุสงฆ์หรือการบวชเป็นภิกษุณีสำเร็จในสงฆ์ 2 ฝ่าย ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์จึงเป็นอาวุโสกว่าหรืออาจกล่าวได้ว่าอยู่ในฐานะพี่ชายที่มีหน้าที่ในการสั่งสอนธรรมน้องสาวของตน ซึ่งเป็นธรรมเนียมจารีตของสังคมตะวันออกหรือสังคมอินเดียที่สตรีต้องอยู่ในความดูแลของพี่ชายด้วย เมื่อภิกษุณีสงฆ์เป็นของใหม่ ก็ทรงอนุญาตให้ศึกษาไปตามสิกขาบทต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ที่ทรงบัญญัติไว้แล้วก่อนแต่เมื่อมีภิกษุณีมีเรื่องใหม่ๆ เกิดขึ้น ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทใหม่เป็นข้อๆ เพิ่มเข้าไป ดังนั้นการที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุณีสั่งสอนหรือให้อโวาทแก่ภิกษุณีนั้น ส่วนหนึ่ง เนื่องมาจากภิกษุณีเข้าใจยังไม่ทั่วถึงในสิกขาบทหรือพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ก่อนที่จะ ทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณี ดังนั้นจะเห็นวาทอนแรกภิกษุณีสงฆ์เข้ามาแล้วยังไม่รู้วินัยที่มีอยู่ ก่อนแล้วว่าเป็นอย่างไรก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดปาติโมกข์ให้ภิกษุณีฟัง ต่อมาเมื่อภิกษุสวดปาติโมกข์ หลายครั้งมีพูดตาคันติเตียนว่า ทำเพื่อลาภ ทำเพื่อสมครุทธา พระพุทธเจ้าจึงห้ามมิให้ภิกษุมาสวดปาติโมกข์ ให้ภิกษุณีสวดกันเอง เพื่อป้องกันพระธรรมวินัยเสื่อมจึงเปรียบเหมือนคนสร้างคันกันสระใหญ่ ไว้ก่อนเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำไหลล้นออกไป (วิ.มหา. (ไทย) 2/207/267, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระนางปชาบดีโคตมีเถรีว่ามีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวร จากการที่พระนางได้ขอให้พระพุทธเจ้าอนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ แม้ว่าการขอของพระนางในครั้งแรกนั้นพระพุทธเจ้ายังมิได้อนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชได้ แต่พระนางก็มีได้เกิดความย่อท้อพระนางก็ยังตั้งพระทัยอย่างตั้งมั่น ในการที่จะออกบวช จนท้ายที่สุดแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ จึงเป็นต้นกำเนิดการเกิดของนางภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และทำให้พุทธบริษัท 4 สมบูรณ์ คือ ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา ซึ่งพระพุทธองค์ได้เคยทรงตรัสไว้ว่า “เมื่อ ตถาคตปรินิพพานไปแล้ว ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยยังมีความยำเกรงในพระศาสดาในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในกันและกันนี้แล เป็นเหตุปัจจัยให้สังฆธรรมตั้งมั่นอยู่ยาวนาน” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/201/220, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธศาสนา จากการที่พระนางทรงขอให้ พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้สตรีได้เข้ามาบวชในพระศาสนาของพระองค์ แม้ครั้งแรกพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต แต่พระนางก็ไม่ย่อท้อและถอด

พระทัย พระนางยังคงมีจิตตั้งมั่น ในการจะออกบวชเป็นอย่างมาก จนในที่สุดพระพุทธองค์ก็ทรงประทานอนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนั่นก็เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธบริษัท 4 สมบูรณ์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้แต่ต้นเมื่อคราวที่พระองค์ทรงตรัสรู้ใหม่ๆ ซึ่งหลังจากที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากพระพุทธเจ้า โดยการถือเอาครุธรรม 8 ประการแล้วนั้น พระนางก็ได้ชักชวนให้สตรีทั้งหลายได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยการแสดงชี้แจงพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าให้เหล่าสตรีที่มาเข้าเฝ้าได้ชัดแจ้งเห็นจริง การมีปฏิปทาอันน่า เลื่อมใสของพระนาง การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ของภิกษุณีซึ่งทำให้ประชาชนทั้งหลาย เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีภิกษุณีชุดแรกที่ออกบวชพร้อมกันกับพระนาง คือ สตรีชาวศากยะที่ติดตามพระนางมาประมาณ 500 นาง และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแคว้นต่างๆ แสดงถึงความบริบูรณ์ความพร้อมเพรียงของพุทธ บริษัททั้ง 4 ที่ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนมีคนนับถือเป็นอย่างมาก จากที่มีภิกษุณี เพียงแค่พันกว่ารูปต่อมาไม่นานก็เริ่มมีมากขึ้นเป็นหมื่นเป็นแสนรูป โดยเฉพาะภิกษุณีที่ได้เผยแผ่พระศาสนา จนกระทั่งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น ได้รับการ สรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในด้านรัตตัญญู คือ ผู้มีประสบการณ์มาก บวชมานานรู้เรื่องราวมากกว่าภิกษุณีอื่นๆ และพระนางยังได้เป็นปวัตตินีคือ พระอุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุณี และได้บวชให้แก่ภิกษุณีหลายรูปให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุเป็นอรหันต์ก็หลายรูปเช่นเดียวกัน ดังนั้น บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งภิกษุณีเกิดขึ้นเป็นลำดับสุดท้าย และพุทธบริษัททั้งหลาย เหล่านี้ก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระศาสนาเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน

ความมีปฏิปทาที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

1. เป็นผู้มีความตั้งใจแน่วแน่ พระนางตั้งใจจะบวชก็ไม่ย่อท้อ แม้อ่อนแอๆ จะได้รับการปฏิเสธก็พยายามจนกระทั่งได้รับพุทธาอนุญาตในที่สุด
2. มีความอดทนเป็นเลิศ พระนางมีความอดทนต่อความทุกข์ยากลำบาก ต้องเดินเท้าเปล่าจากเมืองกบิลพัสดุ์ไปยังเมืองไพศาลี เพื่อทูลขอบวช แม้พระพุทธองค์ทรงวาง ครุธรรม 8 ซึ่งยากต่อการปฏิบัติ แต่พระนางก็เต็มใจที่จะปฏิบัติด้วยความอดทนอย่างยิ่ง
3. มีความเคารพในธรรมอย่างยิ่ง แม้พระนางจะเป็นพระมารดาเลี้ยงของพระพุทธเจ้า ก็ได้แสดงตนในฐานะเป็น “แม่” ของพระพุทธเจ้าก็บังวางตนเป็นสาวิกาที่ดีคอยฟังพระพุทธโอวาทและปฏิบัติตามที่ทรงแนะนำ

บทสรุป

หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆมณฑลแล้ว ปรากฏว่ามีสตรีจำนวนไม่น้อยที่เข้ามาบวช ตลอดจนมีบทบาทในพระพุทธศาสนา โดยสตรีที่เข้ามาบวชนั้นมาจากคนทุกชนชั้นวรรณะในสังคม ได้แก่ ตระกูลกษัตริย์ขุนนาง พราหมณ์ แม่ค้า ศูทร โสเภณี เป็นต้น ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงแบ่งแยก เพราะทุกคนที่เข้ามาสู่พระศาสนานั้นจะต้องปฏิบัติตามพระวินัยเดียวกัน และจะได้รับการปฏิบัติที่เสมอเหมือนกันหมด ทั้งนี้เป็นการสนับสนุนส่งเสริมความมีเสรีภาพ ความเป็นปัจเจกบุคคลโดยตรงของสตรีในด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถแล้วก็เป็นที่ยอมรับกันว่า สตรีก็สามารถเข้าใจธรรม บรรลุมรรคผล และแสดงธรรมได้ ทั้งนี้มีสตรีทั้งที่เป็นภิกษุณีและอุบาสิกาจำนวนมากไม่

น้อยที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจธรรมะได้อย่างรวดเร็ว่องแท้กระทำคุณประโยชน์แก่พุทธศาสนาไว้มาก ซึ่งล้วนเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพุทธโอวาท จึงได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงสุด คือ อรหัตตผลและดำรงตนอยู่ในธรรมโดยตลอด การเกิดภิกษุณีสงฆ์ และพระเถรีที่มีความเป็นเลิศในด้านต่างๆ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้อิสระเสรีภาพแก่มนุษย์ทุกคน โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะและเพศ ยกย่องคุณค่าของสตรีในฐานะที่เป็นมนุษย์ ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาได้พิสูจน์สมรรถภาพให้โลกเห็นแล้วว่า ศักยภาพของสตรีในการบรรลุธรรมมิได้ย่อหย่อนไปกว่าบุรุษเพศ การที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องภิกษุณีให้เป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายจะยกสถานะของสตรีในสมัยนั้นให้ทัดเทียมกับบุรุษเช่นเดียวกับที่ทรงมุ่งจัดการแบ่งชั้นวรรณะ เพราะทรงเห็นว่าทุกคนมีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์และสิ่งที่กำหนดความสูงต่ำของบุคคลก็คือคุณธรรมจากการพัฒนาปัญญาภายในมนุษย์นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2539). *ภิกษุณี: พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 พระไตรปิฎกออนไลน์. *พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี. ภิกษุณี เอตทัคคะ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://84000.org/> [16 กรกฎาคม 2560].
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *ปัญหาภิกษุณี บททดสอบสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). *ธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 _____.(2540). *ธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 3*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- David S. Noss and John B Noss. (1994). *A History of the World's Religions*. 9th.ed. New york: Macmillan College Publisng Company.
- Wikiwand. *มหาปชาบดีโคตมีเถรี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.wikiwand.com/th/พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี> [16 กรกฎาคม 2560].

พลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในหลักสูตรข้ามศาสตร์ Transforming Thai Higher Education Through in a Cross-Disciplinary Curriculum

พระธีรวัฒน์ อ้นเต้ง

Phra Teerawat Oanteng

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Education, Chulalongkorn University

E-mail: Phramoschula@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในหลักสูตรข้ามศาสตร์ ผลศึกษาพบว่า การพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา มีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพัฒนาการวิจัย ระดับแนวหน้าของโลก พัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม พัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น พัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา และผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะ การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ การสร้างความเป็นเลิศ การสร้างและรักษาคนเก่ง การสร้างภาพลักษณ์ การสร้างความแตกต่าง และการสร้างความรู้ใหม่และทำลายความรู้เก่า โดยการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์จะเป็นการให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่างๆ แบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ แนวคิดข้ามศาสตร์ 7 ประการ ได้แก่ แบบแผน สาเหตุและผลกระทบ กลไกและการอธิบาย มาตราส่วน สัดส่วน และปริมาณ ระบบและแบบจำลองของระบบ พลังงานและสสาร การไหล วัฏจักร และการอนุรักษ์และคงที่และการเปลี่ยนแปลง การบูรณาการแบบข้ามศาสตร์ มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้ ข้อดีของการนำหลักสูตรข้ามศาสตร์มาใช้ ได้แก่ สนับสนุนการทำงานร่วมกันของทั้งผู้สอนและผู้เรียน ลดความซ้ำซ้อนของ กิจกรรม ผู้สอนทุกคนและผู้เรียนมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน และผู้เรียนเห็นความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้กับงานอาชีพจริง และข้อจำกัดของการนำหลักสูตรข้ามศาสตร์มาใช้ ได้แก่ มีผลกระทบต่อการจัดตารางสอนและการจัดแผนการเรียน และผู้สอนต้องควบคุมการเรียนให้ทันตามกำหนด

คำสำคัญ: สถาบันอุดมศึกษา, การพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา, หลักสูตรข้ามศาสตร์

Abstract

This academic article aims to study the transformation of Thai higher education through a cross-disciplinary curriculum. The group is divided into 5 groups: the world's leading research development group; Develop technology and promote innovation Develop local communities or other communities Develop wisdom and morality with religious principles and produce and develop professional personnel and specific fields. Transforming Thai higher education in the age of student crisis for the survival of higher education institutions, namely creating excellence Creating and maintaining talented people image creation making a

difference and creating new knowledge and destroying old knowledge Through integrated learning management across sciences, integrated learning management across sciences will allow learners to practice skills and learn various content in a relational way. Seven cross-disciplinary concepts: Patterns, Cause and Effect: Mechanisms and Explanation, Scale, Proportion and Quantity, Systems and System Models. Energy and matter: flow, cycles and conservation and stability and change. Cross-disciplinary integration there are both advantages and limitations as follows: Advantages of using a cross-disciplinary curriculum include: It supports collaboration between teachers and students. Reduce duplication of activities. Every teacher and learner have a clear common goal. And students see the importance of applying knowledge to real careers. And the limitations of using a cross-disciplinary curriculum include having an impact on teaching schedules and lesson plans. And the teacher must control the study to be on time.

Keywords: higher education institutions, Transforming higher education institutions, Cross-disciplinary curriculum.

บทนำ

ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้โลกก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงหลายเรื่องทั้งโครงสร้างประชากร เด็กที่เกิดน้อยลง ประชากรสูงวัยเพิ่มจำนวนมากขึ้นในขณะเดียวกัน เด็กสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ข้อมูลได้ด้วยตนเอง เพราะสามารถค้นหา เรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านสื่อ สถาบันการศึกษายุคนี้และยุคอนาคตจึงไม่ใช่เป็นเพียงแหล่งสอนหนังสือ แต่ต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มวัย ดังนั้นจึง มีความจำเป็นที่องค์กรต่างๆ ต้องมีการเร่งรัดปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาคนเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจใหม่ และสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) เพื่อสนับสนุนให้ประเทศมีศักยภาพ ในการแข่งขันทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการศึกษา (ศรดา ชัยสุวรรณ, เสน่ห์ สีตลารมณ และวีรจักร แสงวงศ์, 2563)

การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์และนโยบายสำคัญทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา จะเป็นส่วนเชื่อมโยงทิศทางการพัฒนาประเทศสู่การกำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางของระบบอุดมศึกษา ตลอดจนจนถึงการกำหนดแนวทางการผลิตกำลังคนของประเทศได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (คณะทำงานจัดทำแผนด้านการอุดมศึกษา, 2563) หลักสูตรฐานสมรรถนะมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียน ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของผู้เรียน และความสามารถในการประยุกต์ใช้ทักษะความรู้ ซึ่งในหลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นหลักสูตรที่ใช้ผลลัพธ์นำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ ซึ่งยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เมื่อนำหลักสูตรฐานสมรรถนะมาจัดการเรียนการสอนเป็นการสอนที่เน้นทักษะการปฏิบัติ ใช้เวลาในการเรียนรู้ตามความสามารถเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนแสดงศักยภาพออกมาหลังได้รับการชี้แนะและลงมือปฏิบัติหรือการกระตุ้นให้ได้รับการเรียนรู้ที่เหมาะสม เมื่อผู้เรียนนำศักยภาพมาใช้ส่งผลให้มีความสามารถในด้านนั้นสูง ดังนั้นการได้รับการเรียนรู้ที่เหมาะสม จะฝึกให้เกิดกระบวนการคิดและปฏิบัติ ส่งผลดีต่อผู้เรียน (รณิชัย สวัสดิ์ และรัตนะ บัวสนธ์, 2565) ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ เป็นการจัดการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะ นำมาประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ได้ (ทีศนา แคมมณี, 2564)

ปัญหาการศึกษาของประเทศไทยเป็นที่กล่าวขานต่อเนื่อง ถึงการที่ผลผลิตของระบบการศึกษา ยังไม่สามารถนำพาประเทศให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมในภูมิภาคและของโลก ซึ่งสะท้อนจากข้อมูลที่ยัง อ้างถึงผลการจัดอันดับการศึกษาไทย ในส่วนของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผลการจัดอันดับมหาวิทยาลัย โลกในส่วนของการศึกษาาระดับอุดมศึกษา ที่ต่ำลงอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านความ เข้มข้นของปัญหายิ่งทวีความน่าเป็นห่วงมากขึ้นไปอีกเมื่อหลายธุรกิจในโลกรวมทั้งการศึกษาได้รับ ผลกระทบจากยุค Disruptive Technology ที่วันนี้โลกของการเรียนรู้อยู่บนโลกออนไลน์ ที่เชื่อมต่อการ เข้าถึงข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์แบบ ส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของอุดมศึกษาทั่ว โลก (นภาพร อาร์มสตรอง, 2562) การเปลี่ยนแปลงองค์การในยุคปัจจุบันเพื่อให้มีความสามารถในการ แข่งขันที่สูงจะต้องมีโครงสร้างองค์การการบริหารจัดการที่ดี รวมทั้งการหาช่องทางเสริมรายได้ใหม่ การ บริหารค่าใช้จ่ายให้ต่ำ การเพิ่มคุณภาพในขณะที่ต้องให้ความสำคัญด้านปริมาณเช่นกัน และเร็วต่อการ เปลี่ยนแปลงทางการบริหาร (Prahalad, 2007) มหาวิทยาลัยของไทยทั้งรัฐ และเอกชนจึงมีความจำเป็น ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม พลังการปรับตัวของมหาวิทยาลัย ในหลายแห่งยังอาจซบเซาเคลื่อนในอัตราที่ช้ากว่าความเร็วของการเปลี่ยนแปลงในยุคใหม่นี้ ส่วนหนึ่งเกิด จากแรงเฉื่อยหรือแรงต้านเหมือนกับองค์กรโดยทั่วไป ทั้งอาจเนื่องจากการอยู่ภายใต้ระบบราชการของ มหาวิทยาลัยรัฐที่กฎระเบียบไม่เอื้อให้ปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วเหมือนดังบริษัทเอกชน ความสำเร็จของ องค์กร ซึ่งหมายถึงค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรและสถานที่ซึ่งไม่เอื้อต่อการเปิดปิดหลักสูตรหรือการเลิกจ้าง บุคลากรได้ในทันทีทันใด ความสามารถในการปรับตัวของคณาจารย์หรือบุคลากร หรือแม้แต่อาจเกิดจาก การขาดวิสัยทัศน์ร่วมของยุทธศาสตร์การปรับตัว โมเดลการศึกษาใหม่ๆ หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อปรับตัว อย่างจริงจัง (ศรุตฯ ชัยสุวรรณ, เสน่ห์ สีตลารมณ และ วีรจักร แสงวงศ์, 2563)

พลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในหลักสูตรข้ามศาสตร์ เพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษา ในประเทศไทยให้แข่งขันได้นั้น จึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดีและเก่งพร้อมกับกล้าตัดสินใจที่อยู่บนความถูกต้องมี Good Governance เป็นฐานของการบริหารจัดการที่ดี

การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทย

โครงการที่เริ่มต้นปฏิรูประบบการศึกษา โดยการกำหนดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเชิงยุทธศาสตร์ เป็นการกำหนดเป้าหมาย และผลลัพธ์ของการดำเนินงานตามจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์ของสถาบัน อุดมศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีขึ้นไป เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ของประเทศ และสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดนิยาม คุณลักษณะ ตัวชี้วัด และ นิยามเชิงปฏิบัติการครอบคลุมผลการดำเนินงาน (Performance) และศักยภาพ (Potential) ของ สถาบันอุดมศึกษาแต่ละกลุ่ม และเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งได้ใช้ความสามารถและศักยภาพ อย่างมีประสิทธิภาพ การปฏิรูประบบอุดมศึกษา จะใช้วิธีการกำหนดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาออกเป็น 4 กลุ่มเชิงยุทธศาสตร์

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.) มองเห็นถึงอนาคตของภาค การศึกษาที่กำลังเปลี่ยนแปลง การแข่งขันที่สูงขึ้น และความสามารถในการปรับตัวของภาคการศึกษา เป็นหัวใจสำคัญของศักยภาพในการเตรียมความพร้อมกำลังคนในประเทศไทย โครงการ “พลิกโฉม มหาวิทยาลัย” (Reinventing University) เดินหน้ามากกว่า 2 ปี โดยปี 2564 ถึง 2566 ถือเป็นการนำ ร่องพลิกโฉมฯ สร้างความเข้าใจในบทบาทการดำเนินงานในระดับผู้บริหารมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ และ พร้อมก้าวสู่การปฏิรูประบบเต็มรูปแบบในปี 2567 ในอนาคต พร้อมหลายข้อจำกัดของการจัดการเรียน

การสอนในระดับอุดมศึกษา พร้อมพัฒนาศักยภาพของมหาวิทยาลัยไทย ให้ขยับเข้าสู่เวทีวิชาการโลก ตอบสนองทิศทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้คนยุคสมัยใหม่ (ข่าวธุรกิจการตลาด, 2565)

กองขับเคลื่อนและพัฒนากิจการอุดมศึกษาฯ กลุ่ม อววน. 1, (2565) ได้กล่าวว่า โครงการพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา (Re-inventing University) เป็นโครงการที่สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.) ได้เริ่มดำเนินการนำร่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 จนมาถึงปัจจุบัน เพื่อต้องการให้สถาบันอุดมศึกษามีการปฏิรูประบบการบริหาร ปรับเปลี่ยนหลักสูตรและการเรียนการสอน ให้ทันสมัยขึ้น เสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศด้วยงานวิจัยและนวัตกรรม การผลิตกำลังคนที่มีคุณภาพสูง โดยการส่งเสริมสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณให้สถาบันอุดมศึกษาที่มีความเป็นเลิศตามจุดแข็งของสถาบันอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของประเทศ สร้างจุดต่างตามความถนัดและมีความหลากหลายตามพันธกิจและความเชี่ยวชาญ ภายใต้กลไก 5 แพลตฟอร์ม ได้แก่ 1) การพัฒนาคุณภาพ การเรียนการสอน 2) การพัฒนาและแสวงหาบุคลากร 3) ความเป็นนานาชาติ 4) การบริหารงานวิจัยและนวัตกรรม 5) การสร้างแพลตฟอร์มความร่วมมือโดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มพัฒนากิจการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก

สถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษา แผนการผลิตกำลังคนระดับสูงเฉพาะทางตามความต้องการของประเทศหรือแผนพัฒนาสถาบัน อุดมศึกษาด้านอื่นที่สอดคล้องกับศักยภาพและความเชี่ยวชาญของสถาบันอุดมศึกษา ตามที่ได้รับการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 ในข้อ 7 กำหนดว่า สถาบันอุดมศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่มพัฒนากิจการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก จะต้องมีความเชี่ยวชาญหลักและยุทธศาสตร์ที่มุ่งสู่การวิจัยที่มีคุณภาพระดับสากลและสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติได้โดยต้อง

(1) เน้นการวิจัยขั้นสูงและการผลิตนักวิจัย เป็นผู้นำทางความรู้ของประเทศในระดับปริญญาเอก หรือหลังปริญญาเอกที่มีวิทยานิพนธ์ หรือผลงานวิจัยระดับนานาชาติในหลายกลุ่มสาขาวิชา

(2) มุ่งค้นคว้าเพื่อสร้างองค์ความรู้ ทฤษฎี และข้อค้นพบใหม่เพื่อขยายพรมแดนของความรู้ และสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการที่ลุ่มลึกในสาขาวิชาต่างๆ

(3) สร้างนวัตกรรมที่มีมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจและสังคมจากผลงานวิจัยและองค์ความรู้ขั้นสูง ทั้งนี้เมื่อสถาบันอุดมศึกษาได้ดำเนินการประเมินตนเองแล้ว จะต้องเสนอให้สภาสถาบันอุดมศึกษาพิจารณาเลือกสังกัดกลุ่ม พร้อมเตรียมจัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษา แผนการผลิตกำลังคนระดับสูงเฉพาะทางตามความต้องการของประเทศ หรือแผนพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาด้านอื่นเสนอสภาสถาบันอุดมศึกษาพิจารณาแผนฯ และจัดส่งมายังสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อกลั่นกรองให้แล้วเสร็จใน 60 วัน ก่อนเสนอคณะกรรมการการอุดมศึกษาพิจารณาต่อไป

กลุ่มที่ 2 กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม

กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม มียุทธศาสตร์ที่มุ่งสู่เป้าหมาย ดังนี้

(1) สร้างและพัฒนาศักยภาพผู้เรียนที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ เพื่อสร้างผลงานและพัฒนาผลิตภัณฑ์

(2) สร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์หรือสาธารณประโยชน์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตลอดห่วงโซ่มูลค่า ในภาคการผลิตและบริการ

(3) ส่งเสริมบทบาทความร่วมมือกับภาคเอกชนทั้งในประเทศ และต่างประเทศเพื่อสนับสนุนและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม

(4) เน้นการเรียนการสอนควบคู่กับการปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาสมรรถนะและทักษะในการทำงาน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น

สถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษา แผนการผลิตกำลังคนระดับสูงเฉพาะทางตามความต้องการของประเทศหรือแผนพัฒนาสถาบัน อุดมศึกษาด้านอื่นที่สอดคล้องกับศักยภาพและความเชี่ยวชาญของสถาบันอุดมศึกษา ตามที่ได้รับการจัด กลุ่มสถาบันอุดมศึกษา ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 ในข้อ 9 กำหนดว่า กลุ่มสถาบันอุดมศึกษาตามข้อ 3 (3) มีพันธกิจหลักและยุทธศาสตร์ที่มุ่งสู่การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หรือประโยชน์ร่วมกัน การเป็นแหล่งเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้และ เทคโนโลยีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและการให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ ตลอดชีวิตอันจะนำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยต้อง

- (1) เน้นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการสร้างศักยภาพให้สถานศึกษา องค์กรในชุมชนและประชาชน มีความเข้มแข็งในการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในชุมชน
- (2) ผลิตบัณฑิตและเป็นแหล่งพัฒนาศักยภาพบุคลากรในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกและความรู้ ความสามารถเพื่อเป็นหลักในการขับเคลื่อน พัฒนา และเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่
- (3) ดำเนินการวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
- (4) สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ประยุกต์และพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่า
- (5) ส่งเสริมการสืบทอดและพัฒนาความรู้จากผู้มีภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของท้องถิ่น

กลุ่มที่ 4 กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา

การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา มียุทธศาสตร์ที่มุ่งสู่เป้าหมาย ดังนี้

- (1) มุ่งพัฒนาบัณฑิตให้เป็นผู้มีสติปัญญาและคุณธรรม ด้วยการจัดการเรียนการสอน ที่ผสมผสานหลักศาสนากับหลักวิชาการ
- (2) ให้ความสำคัญกับการวิจัยและสร้างนวัตกรรม โดยยึดหลักศาสนาปรับใช้หลักศาสนาให้ เหมาะกับสังคมที่เปลี่ยนไปและสร้างหลักการวิชาการที่สอดคล้องกับหลักศาสนาเป็นทางเลือกคู่กับหลัก วิชาการของประเทศตะวันตก
- (3) นำหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่างๆ มาชี้นำสังคมโดยมุ่งพัฒนาจิตใจสติปัญญาและพฤติกรรม ของประชาชนเพื่อให้เกิดสันติสุขและความสามัคคีของคนในชาติ

กลุ่มที่ 5 กลุ่มผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะ

ผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะ มียุทธศาสตร์ที่เป้าหมาย ดังนี้

- (1) มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะ และทัศนคติที่เป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาประเทศหรือจรรโลงศิลปะและวัฒนธรรมมีความสามารถในการเรียนรู้
- (2) ยกระดับสมรรถนะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษา

การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษาใน ประเทศไทยให้แข่งขันได้นั้น จึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดีและเก่งพร้อมกับกล้าตัดสินใจบนความถูกต้องมี Good Governance เป็นฐานของการบริหารจัดการที่ดี ดังนี้

1. **การสร้างความเป็นเลิศ (Excellence Building)** องค์กรที่มีความเป็นเลิศ หมายถึง องค์กรที่มีการดำเนินการอย่างมีคุณภาพ มีวางแผนเพื่อรองรับและวิเคราะห์สภาวะในปัจจุบันและสภาวะการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน สามารถปฏิบัติภารกิจให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเวลาและคุณภาพ โดยต้องมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับบุคลากรขององค์กร มีการสร้างและพัฒนาผลงานให้โดดเด่นและดีเยี่ยม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (ศรุดา ชัยสุวรรณ, 2560)

2. **การสร้างและรักษาคนเก่ง (Talent Management System: TMS)** การสร้างคนดีและการมีคนเก่งในองค์กร นับเป็นเรื่องยากที่หลายๆ องค์กร มักประสบปัญหาแต่สิ่งที่ยากยิ่งกว่ากลับเป็นการรักษาคนเหล่านั้นให้คงอยู่กับองค์กร เนื่องจากคนเก่งเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกของความปรารถนาที่ต้องการจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มักแสดงให้เห็นว่าตนเองมีทักษะและความสามารถในการทำงานเพื่อให้เกิด ความก้าวหน้าในอาชีพการงานที่ตนรับผิดชอบคนที่มีความรู้ความสามารถและมีศักยภาพในการทำงานสูง มีความคิดสร้างสรรค์เต็มไปด้วย ความสามารถที่หลากหลายสามารถสร้างผลงานเป็นที่ประจักษ์และเกิดผลประโยชน์ต่อองค์กร มีความกระตือรือร้น จิตใจเข้มแข็ง แม้ต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ มองโลกในแง่ดีบุคลิกภาพดีมีพรสวรรค์โดดเด่นกว่าผู้อื่น และมีความสามารถในการเรียนรู้ Talent People จึงเป็นคนที่มีความดีเป็นที่ประจักษ์ (High Performance) ในปัจจุบันและเป็นคนที่มีความศักยภาพสูง (High Potential) ในอนาคต (Sears, 2003)

การไม่มีคนเก่งอยู่ในองค์กรเป็นสัญญาณเตือนภัยขั้นแรกๆ ที่แสดงถึงปัญหาความตกต่ำขององค์กรที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่จะมาถึง องค์กรทุกองค์กรย่อมมีบุคลากรที่เป็นคนเก่งและคนไม่เก่ง การพัฒนาและการรักษาไว้จึงเป็นเรื่องที่ผู้บริหารต้องให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ดังที่ (Berger & Berger, 2004; Dorothy & Lance, 2004) ได้จำแนกคนในองค์กรออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. บุคลากรที่มีศักยภาพสูงและมีผลงานที่โดดเด่นเกิน ความคาดหวังขององค์กร (Super Keepers) เป็นกลุ่มบุคลากรที่องค์กรต้องการและอยากจะสรรหาคัดเลือกเข้ามา บุคคลที่เป็น Super Keepers หรือที่เรียกว่า บุคลากรดาวเด่น เป็นผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานดีเยี่ยม เป็นแม่แบบให้กับคนในองค์กรและเป็นบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งในความสำเร็จและสร้างความเป็นเลิศให้กับองค์กรด้วย (Greatly Exceed Expectations) โดยส่วนใหญ่องค์กรควรจะมีบุคลากรที่เป็น Super Keepers อยู่ประมาณร้อยละ 3-5

2. บุคลากรที่มีศักยภาพสูงและมีผลงานเกินความ คาดหวังขององค์กร (Keepers) เป็นกลุ่มบุคลากรที่มีผลการปฏิบัติงานเกินกว่ามาตรฐานที่คาดหวัง (Exceed Organization Expectations) ซึ่งองค์กรจำเป็นต้องลงทุนในการพัฒนา จูงใจรักษาคนกลุ่มนี้ไว้บุคคลที่จัดอยู่ในกลุ่ม Keepers จะมีความพยายามในการช่วยเหลือผู้อื่นในการปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น โดยส่วนใหญ่องค์กรควรจะมีบุคลากรที่เป็น Keepers อยู่ประมาณร้อยละ 20-25

3. บุคลากรที่มีศักยภาพและมีผลงานอยู่ในความคาดหวังขององค์กร (Solid Citizens) เป็นกลุ่มบุคลากรที่มีผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐานที่คาดหวัง (Meet Organization Expectations) ซึ่งองค์กรจำเป็นต้องลงทุนในการพัฒนา การจูงใจ และธำรงรักษา คนกลุ่มนี้ไว้ด้วยเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่องค์กรควรจะมีบุคลากรที่เป็น Solid Citizens อยู่ประมาณร้อยละ 70 ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มบุคลากรจำนวนมากที่สุดในองค์กร

4. บุคลากรที่ไม่มีศักยภาพและมีผลงานต่ำกว่า ความคาดหวังขององค์กร (Misfits) เป็นกลุ่มบุคลากรที่มีผลปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่คาดหวัง (Below Organization Expectations) ซึ่งองค์กรไม่จำเป็นต้องลงทุนในการพัฒนา จูงใจ รักษาคนกลุ่มนี้ไว้องค์กรจะต้องมีมาตรการและนโยบายให้

บุคลากรเกษียณอายุก่อนกำหนด (Early Retire) เป็นต้น โดยส่วนใหญ่องค์กรควรจะมียุทธศาสตร์ในกลุ่มนี้จำนวนน้อยที่สุด โดยเฉลี่ยอยู่ประมาณน้อยกว่าร้อยละ 5

นภาพร อาร์มสตรอง (2562) ได้สรุปสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา พบว่า การย้ายงานของอาจารย์และบุคลากรที่มีความสามารถจากสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไปสู่สถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาของรัฐหลายแห่งที่ให้ค่าตอบแทนบุคลากรที่มีวุฒิปริญญาเอกและมีผลงานในอัตราที่สูงกว่าสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ทำให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนขาดอาจารย์และบุคลากรที่มีความรู้มีความสามารถ ซึ่งเป็นประเด็นท้าทายที่ส่งผลกระทบต่อเป็นอย่างมาก

3. การสร้างภาพลักษณ์ (Image Building) การสร้างภาพลักษณ์ก็เริ่มมีบทบาทและมีความสำคัญมากขึ้นเช่นกันเพราะภาพลักษณ์ที่ แข็งแรงของมหาวิทยาลัยจะเป็นตัวช่วยยกระดับและพิสูจน์ว่า สถาบันการศึกษาของตนอยู่ขั้นแนวหน้าของประเทศหรือไม่ โดยการแสดงศักยภาพความมีคุณภาพขององค์กรผ่านรูปแบบการสื่อสารต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากเม็ดเงินของงบประมาณที่ใช้ในการลงทุน เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในหลายๆ สถาบัน เช่น การทุ่มลงโฆษณาทางโทรทัศน์ในช่วงโค้งสุดท้ายของการรับสมัครนักศึกษาใหม่ การอัดฉีดโปรโมชั่นต่างๆ การใช้สื่อออนไลน์และการแชร์ข้อมูลต่างๆ ของมหาวิทยาลัยผ่านทาง YouTube, Facebook เพื่อหวังที่จะสร้างกระแสให้กลุ่มที่ต้องการหาที่ศึกษาต่อมาสนใจในมหาวิทยาลัยของตน (รุ่งนภา พิตรปรีชา, 2560)

ดังนั้น การสร้างภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ยังจำเป็นอย่างยิ่งกับองค์กร เนื่องจากเป็นการ “สร้างมูลค่าเพิ่มในจิตใจของประชาชน” เนื่องจากภาพลักษณ์เป็นภาพที่เกิดขึ้นในใจที่เกี่ยวข้องกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง องค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยกระบวนการเกิดผ่านทาง การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมขององค์กร หากกลุ่มเป้าหมายเกิดความประทับใจและเกิดภาพลักษณ์ในเชิงบวก การดำเนินงานก็จะประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียง และได้รับความเชื่อถือ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ศรุตฯ ชัยสุวรรณ และคณะ (2562) ที่ศึกษาปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกสถาบันอุดมศึกษาเพื่อศึกษาต่อหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพาณิชยศาสตร์ศึกษาและธุรกิจศึกษา (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2562) คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ชื่อเสียงของสถาบันศึกษามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ชื่อเสียงของคณาจารย์ผู้สอน หากแต่ถ้าเป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบ การตอบสนองก็จะเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม

เหตุผลสำคัญ 4 ประการที่นักศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ความสำคัญสำหรับการตัดสินใจเลือกสถานที่เรียนของพวกเขา คือ 1) ภาพลักษณ์ (Image) หรือ ชื่อเสียง (Reputation) ของสถาบัน อุดมศึกษา 2) สถานที่ (Location) 3) ค่าใช้จ่าย (Cost) และ 4) ความพร้อมในด้านต่างๆ ของสถาบัน นอกจากนี้เมื่อถามว่าอะไรคือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดใน 4 ปัจจัยนี้นิสิตนักศึกษาได้ตอบว่า “ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย” เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในสถาบัน อุดมศึกษา (Sevier, 2001) ดังนั้น ผลลัพธ์ในสถาบันอุดมศึกษา ผู้รับบริการจะคำนึงถึงหลักสูตร สาขาวิชาหรือการบริการที่สถาบันการศึกษาเปิดสอน เนื่องจากเป็นปัจจัยหลักสำหรับการตัดสินใจเลือกสถานที่เรียนของผู้รับบริการ (Maringe, 2005; Leggett, 2006) ผลลัพธ์หรือบริการทั้งหมดนี้เกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษาและเป็นผลทำให้จำนวนผู้เข้าศึกษาต่อเป็นไปตามที่สถาบันกำหนด ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นตัวชี้ถึงการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ กล่าวคือสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้รับนำไปปรับใช้ในการทำงานและตรงตามความต้องการของตลาด

4. การสร้างความแตกต่าง (Differentiation) คุณภาพในการผลิตบัณฑิตตั้งแต่ระดับปริญญาตรี จนถึงปริญญาเอก เพราะคุณภาพ คือ ความอยู่รอด (Quality is Survival) แต่จะทำให้มหาวิทยาลัยหันมาผลิตบัณฑิตในสาขาที่ตัวเองถนัดและมีความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น ความแตกต่างนั่นเองจะนำไปสู่ความอยู่รอดของมหาวิทยาลัยไทย (Difference is Survival) ซึ่งจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งให้มหาวิทยาลัยเน้นพัฒนาจุดเด่น หรืออัตลักษณ์ของตัวเอง กล่าวคือเน้นหลักสูตรเฉพาะกลุ่ม (Niche Product) แทนที่จะเป็นหลักสูตรแบบมวลชน (Mass Product) ในที่นี้สุดมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ผลิตบัณฑิตในสาขาที่ตัวเองมีได้ถนัดหรือเชี่ยวชาญก็จะค่อยๆ ล้มหายตายจากไป เพราะ (1) มีกลุ่มคนที่ผลิตได้ดีและมีคุณภาพมากกว่า (2) หมดฐานลูกค้าที่พอมืออยู่บนหน้าดัก และ (3) เกิดการแย่งฐานลูกค้าจนสูญเสียพันธมิตร (พระมหากษัตริย์ ธรรมศาสตร์, 2560) การสร้างความเข้มแข็ง และกลยุทธ์การสร้างความแตกต่างของคณะสาขาวิชามีความสำคัญในการดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเบเลอร์ (Baylor University) ได้สร้างความเข้มแข็งในสาขาวิชาการตลาดได้อย่างโดดเด่น โดยมีแนวคิดมาจากการให้นิสิตนักศึกษาได้ฝึกงานจริง (Internship) ขณะเดียวกันได้ออกแบบหลักสูตรใหม่ คือ หลักสูตรนักขายมืออาชีพเป็นหลักสูตรในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งที่ผ่านมานิสิตนักศึกษาสาขาดังกล่าวได้แข่งขันชนะเลิศการขายในระดับประเทศและนานาชาติทั้งหมดล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแบรนด์คณะบริหารธุรกิจของมหาวิทยาลัย เบเลอร์ (Lawrence, 2006) สถาบันอุดมศึกษาเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการให้บริการที่กำลังเผชิญกับการแข่งขันกันอย่างมากในปัจจุบัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะสร้างความแตกต่างจากสถาบันอื่นๆ ให้ได้อย่างชัดเจนในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม (Burbules; & Callister. 2000)

5. การสร้างความรู้ใหม่และทำลายความรู้เก่า (Creating new knowledge And destroying old knowledge)

วนิดา เลิศพิพัฒน์นันท์ (2561) กล่าวว่า คน Gen Y เป็นคนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวแสดงออกไม่สนใจต่อคำวิจารณ์ มีความมั่นใจในตัวเอง ชอบความสะดวกรวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีเสมือนเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อชีวิต ทุกคำถามมีคำตอบซึ่งหาได้จากโลกอินเทอร์เน็ต และอีกลักษณะหนึ่งที่โดดเด่นของคน Gen Y คือ อยากรู้ชีวิตแบบสมดูล นอกจากคน Gen Y แล้วปัจจุบัน คน Gen Z กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนในหลายๆ ด้าน หลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยได้เพิ่มการเรียนวิชาการเป็นผู้ประกอบการ หรือ Entrepreneurship เข้าในหลักสูตรไปด้วย ในความคิดเรื่องการเป็นเจ้าของกิจการ สถานศึกษาก็ตอบโจทย์ความด้วยการเพิ่มเติมรายวิชาที่เกี่ยวข้องเข้าไป สถานศึกษาที่มีความพร้อมและหันมาใช้สื่อนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในการสอนจะได้เปรียบกว่าสถานศึกษาหลายแห่งผลิตสื่อการสอนโดยใช้ภาพสีสรรที่น่าสนใจเพื่อให้การนำเสนอในห้องเรียน เหมาะกับวิธีการรับรู้ของคน Gen Z บางสถานศึกษามีการทำ E-Book ให้ผู้เรียนอ่านด้วยตัวเองที่บ้าน และให้ผู้เรียนสามารถทำการบ้านส่งทางเว็บไซต์หรือโซเชียลมีเดีย นับว่าเป็นการบริหารและการจัดการศึกษาแบบเท่าทันสื่อ

ธิติมา ไชยมงคล (2562) ระบุว่า ลักษณะนิสัยของคน Gen Z เกิดและเติบโตในยุคที่เศรษฐกิจกำลังเฟื่องฟู มีนิสัยที่ชอบเก็บเงิน มีความสนใจในการลงทุน ชอบที่จะเรียนรู้จากการลงมือทำด้วยตัวเอง และคน Gen Z บางคน จะทำหน้าที่ที่หลากหลายได้มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งมีความมั่นใจในความคิดตัวเองสูง และกล้าที่จะแสดงออก มีคำถามที่ต้องการการอธิบายถึงเหตุผล และหลักการปัญหา คือ คนทำงานยุค Gen Z มีการเปลี่ยนงานในระยะเวลาอันสั้นมาก มีการโยกย้ายงานสูง ซึ่งตาม ปกติแล้วอัตราการลาออกขององค์กรและบริษัทต่างๆ ในเมืองไทยจะอยู่ที่ร้อยละ 10 แต่ระยะหลังที่ Gen Z ก้าวเข้าสู่วัยทำงานอย่างแท้จริง ทำให้ตัวเลขเหล่านี้กระโดดไปอยู่ที่ร้อยละ 12-15 เพราะกลุ่ม Gen Z เติบโตอยู่ในยุคของ

ดิจิทัล และไอที ซึ่งปัจจัยที่มีผลทำให้กลุ่มนี้เปลี่ยนงานบ่อย ได้แก่ ความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น ไม่พอใจกับสวัสดิการ ต้องการความก้าวหน้าในสายงาน คาดหวังที่จะได้ทำงานตรงตามทักษะที่ถนัดและความสนใจ

การศึกษาไทยในอุดมศึกษา ต้องเปลี่ยนเป็นการเรียนแบบเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นเรียนรู้จากประสบการณ์จริง อาจารย์ต้องแปลงร่างเป็นโค้ช กระตุ้นและดึงศักยภาพนิสิตนักศึกษาทั้งระบบการศึกษาไทยและประเทศจะไปรอด ในอนาคตเด็กที่จะเข้าเรียนมหาวิทยาลัยจะลดลงด้วย เนื่องจากการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ที่สามารถเรียนรู้เกือบทุกอย่างได้ด้วยตัวเอง การเข้ามาเรียนในรั้วสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นการแวะมาเรียนในสิ่งที่เขาไม่รู้หรือมาเรียนเฉพาะทักษะบางอย่างที่ไม่มีในอินเทอร์เน็ตเท่านั้น สถาบันการศึกษาจะต้องมีการออกแบบปรับปรุงหลักสูตรให้ก้าวทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี การปรับปรุงแนววิธีการสอนให้ทันสมัยดึงดูดใจผู้เรียนให้สามารถตัดสินใจได้ไม่ยาก นอกจากนี้ยังรวมถึงการได้รับการบริการที่น่าประทับใจและที่ดีที่สุดทั้งบริการที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และไม่สามารถสัมผัสได้

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์

การศึกษาไทยในตลอดระยะเวลาหลายสิบปี เห็นได้ชัดเจนว่ามุ่งพัฒนากำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงานสายวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเป็นหลัก เพราะด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ประเทศเข้มแข็งและแข่งขันกับนานาประเทศได้ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยไทย ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการผลิตกำลังสายต่างๆ ของประเทศได้มีการพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอนให้ตอบโจทย์ความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทว่าต่อให้มีหลักสูตรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก่อเกิดตามการเปลี่ยนผ่านเทคโนโลยีมากขนาดไหน หลักสูตรด้านสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมศาสตร์ อักษรศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ฯลฯ หลักสูตรเหล่านี้ยังคงเปิดการเรียนการสอน แล้วยังมีเด็กให้ความสนใจเข้าศึกษาต่อจำนวนมาก การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงระหว่างวิชาที่เรียนและความเป็นจริงในชีวิตประจำวันได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเนื่องจากศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่อาจแยกจากกัน ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์จะเป็นการให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่างๆ แบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายสอดคล้องกับชีวิตจริงและช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา แบ่งเบาภาระในการสอนของครู และทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความคิด ประสบการณ์ความสามารถ และทักษะด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะกระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อมๆ กัน (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2562) การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการให้มีประสิทธิภาพที่ดีนั้นจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้จะต้องเป็นความต้องการของผู้เรียนการจัดการประสบการณ์ในการเรียนรู้ต้องคำนึงถึง 3 องค์ประกอบ คือ เนื้อหาวิชา (Subject Matter Unit) เป็นการเน้นเนื้อหาหรือหัวข้อเรื่องที่น่ามาบูรณาการ กับวิชาอื่น การเรียนรู้จะต้องมาจากความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐานและการบูรณาการประสบการณ์ (Integrative Experience Unit) เป็นการรวบรวมประสบการณ์ มีจุดเน้นอยู่ที่ผลการเรียนรู้และความสามารถที่นำไปสู่พฤติกรรม การปรับตัวของผู้เรียน โดยนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ใหม่ ลักษณะสำคัญของการสอนแบบบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันประมวลความรู้หลากหลาย และประสบการณ์เพื่อสร้างประเด็นหลักและหัวข้อเรื่องและนำความรู้จากหน่วยต่างๆ ที่สัมพันธ์กับหัวข้อนั้นๆ มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนและลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง บัณฑิตทุกคนของมหาวิทยาลัยต้องคิดเป็น และทำงานได้ตั้งแต่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย การเรียนการสอนข้ามศาสตร์ ทำให้นิสิตนักศึกษาจบออกไปสามารถทำงานได้ทันที

เพราะฝึกให้เรียนรู้ทั้งทฤษฎีและฝึกปฏิบัติ เช่น บัณฑิตจบปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์ก็สามารถมาเรียนเพิ่มเติมในรายวิชาที่ตนเองต้องการ อย่าง สาขาด้านการท่องเที่ยว เพื่อจัดการท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ได้ เป็นต้น

โลกในศตวรรษที่ 21 มีสิ่งใหม่ปรากฏขึ้นมากมายในแต่ละวัน ซึ่งผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้จบสิ้น ดังนั้น การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนจำจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะสิ่งที่ควรนำไปสอนผู้เรียนยังมีอีกมากมาย และไม่สามารถสอนจนหมดสิ้น ภายในเวลาเรียนที่กำหนดได้ ดังนั้น เนื้อหาสาระที่จะนำไปจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จึงควรมุ่งเน้นที่การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เป็นบุคคลที่มีเครื่องมือในการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก มีความสามารถในการสกัดและคัดกรองข้อมูลที่เราเรียนรู้ ผู้สอนจึงควรมุ่งสอนเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความอยากที่จะเรียนรู้ที่เรียกว่า มีจิตแห่งวิทยาการ เกิดการรู้คิด สอนเกี่ยวกับการคิดขั้นสูง การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การจัดการแก้ไขปัญหา การสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่น การสร้างเครือข่าย มีทักษะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ไอซีทีเป็นเครื่องมือในการช่วยแสวงหาความรู้และนำมาสร้างองค์ความรู้ ฝึกวางแผนการทำงาน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการความรู้ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ รวมทั้งได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์แนวโน้มและสามารถคาดการณ์ความเป็นไปในอนาคต (ฉริตา เวชญาลักษณ์, 2561: 58)

NRC (2013) กำหนดและอธิบายแนวคิดข้ามศาสตร์ 7 ประการ ได้แก่

- 1) แบบแผน (pat-terns) เป็นโครงสร้างหรือลักษณะที่ปรากฏอย่างซ้ำๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ
- 2) สาเหตุและผลกระทบ: กลไกและการอธิบาย (cause and effect: mechanism and explanation) เป็นการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์หนึ่งๆ
- 3) มาตรฐาน สัดส่วน และปริมาณ (scale, proportion, and quantity) เป็นการพิจารณาการวัดในลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อโครงสร้างของระบบหรือเหตุการณ์หนึ่งๆ
- 4) ระบบและแบบจำลองของระบบ (systems and system models) เป็นการกำหนดขอบเขตที่ศึกษา รวมทั้งนำเสนอแบบจำลองของระบบเพื่อเป็นเครื่องมือในการทดสอบระบบนั้น
- 5) พลังงานและสสาร: การไหล วัฏจักร และการอนุรักษ์ (energy and matter: flows, cycles and conservation) เป็นการตรวจสอบการเคลื่อนที่ของพลังงานและสสารภายในระบบ เพื่อช่วยให้ทำความเข้าใจข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของระบบนั้น
- 6) โครงสร้างและหน้าที่การทำงาน (structure and function) เป็นการอธิบายลักษณะของวัตถุ คุณสมบัติ และหน้าที่การทำงานของวัตถุนั้นๆ และ
- 7) ความคงที่และการเปลี่ยนแปลง (stability and changes) เป็นการอธิบายเงื่อนไขของระบบในแง่ของการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในระบบนั้นๆ ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวจะปรากฏสอดแทรกอยู่ในการทำงานทางวิศวกรรมศาสตร์ เพื่อออกแบบแนวทางการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขและข้อจำกัดในการทำงาน ผ่านกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม (Pleasant and Olson, 2018)

กัลญญ เพชรภรณ์ (2563) ได้กล่าวว่า การบูรณาการแบบข้ามวิชา (Transdisciplinary) หรือแบบการสอนเป็นทีม การเรียนรู้แบบที่ผู้สอนในรายวิชาต่างๆ จะมาร่วมกันสอนเป็นคณะร่วมกันวางแผนกำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอดและปัญหาเดียวกัน จัดทำแผนการสอนร่วมกัน รวมทั้งกำหนดเกณฑ์ประเมินผลงานของผู้เรียนด้วยกัน

สอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ผู้เรียนนำความรู้และทักษะจากวิชาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา หรือทำโครงการ

ตัวอย่างเช่น

- กิจกรรมเข้าค่ายภาษาอังกฤษ กิจกรรมเข้าค่ายวิทยาศาสตร์
- กรณีในรายวิชาหนึ่งกำหนดโครงการให้ผู้เรียนแสดงละครเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ก็จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้สอนภาษาไทยก็จะให้ผู้เรียนเขียนบทละคร ผู้สอนศิลปะก็จะสอนให้ผู้เรียนจัดทำฉาก ผู้สอนดนตรีนาฏศิลป์ ก็จะสอนเรื่องการใช้ดนตรีหรือทำรำประกอบเรื่องฉาก เป็นต้น

การวิเคราะห์

1. การพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับบ้านเมือง และเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทในการชี้นำสังคมมาโดยตลอด สังคมทั่วไปให้การยอมรับและให้ความสำคัญกับสถาบันอุดมศึกษาว่าเป็นสถาบันหลักของประเทศที่ประชาชนและองค์กรต่างๆ และในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผู้เรียนมีโอกาที่จะเลือกเรียนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน อาจเลือกได้ในคณะหรือสาขาวิชาที่ตนเองต้องการ อีกทั้งสถาบันอุดมศึกษานั้นกระจายอยู่ทั่วไปไปประเทศ มีโอกาสในการเลือกสาขาวิชาและเลือกสถาบันอุดมศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการ มีการขยายตัวเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาได้อย่างทั่วถึง ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับส่วนกลางมีความหลากหลายมากขึ้น และมีการเปิดสาขาวิชาเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อรับบุคคลเข้าศึกษาต่อให้บรรลุตามเป้าหมายแผนการรับนิสิตนักศึกษาของแต่ละสถาบัน ส่งผลให้จำนวนผู้สมัครเข้าศึกษาในแต่ละสถาบันถูกแบ่งพื้นที่ทางการตลาดมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งการพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา มีดังนี้

1) กลุ่มพัฒนาการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก สถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษา แผนการผลิตกำลังคนระดับสูงเฉพาะทางตามความต้องการของประเทศหรือแผนพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาด้านอื่นที่สอดคล้องกับศักยภาพและความเชี่ยวชาญของสถาบันอุดมศึกษา

2) กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม เป็นการสร้างและพัฒนาศักยภาพให้ผู้เรียนที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างผลงานและพัฒนาผลิตภัณฑ์ สร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์หรือสาธารณประโยชน์ ส่งเสริมบทบาทความร่วมมือกับภาคเอกชนทั้งในประเทศ และต่างประเทศเพื่อสนับสนุนและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม

3) กลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษา แผนการผลิตกำลังคนระดับสูงเฉพาะทางตามความต้องการของประเทศหรือแผนพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาด้านอื่นที่สอดคล้องกับศักยภาพและความเชี่ยวชาญของสถาบันอุดมศึกษา ตามที่ได้รับการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564

4) กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา มุ่งพัฒนาบัณฑิตให้เป็นผู้มีสติปัญญาและคุณธรรม ด้วยการจัดการเรียนการสอน ที่ผสมผสานหลักศาสนากับหลักวิชาการ ให้ความสำคัญกับการวิจัยและสร้างนวัตกรรม โดยยึดหลักศาสนาปรับใช้หลักศาสนาให้เหมาะกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงและสร้างหลักการวิชาการที่สอดคล้องกับหลักศาสนาเป็นทางเลือกคู่กับหลักวิชาการของประเทศตะวันตก และนำหลักธรรมคำสอน

ของศาสนาต่างๆ มาซึ่งนำสังคม โดยมุ่งพัฒนาจิตใจสติปัญญาและพฤติกรรมของประชาชน เพื่อให้เกิดสันติสุขและความสามัคคีของคนในชาติ

5) กลุ่มผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะ มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะ และทัศนคติที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศหรือจรรโลงศิลปะและวัฒนธรรม มีความสามารถในการเรียนรู้ และยกระดับสมรรถนะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษา

การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษามีดังนี้

1. การสร้างความเป็นเลิศ (Excellence Building) องค์กรที่มีความเป็นเลิศ หมายถึง องค์กรที่มีการดำเนินการอย่างมีคุณภาพ มีวางแผนเพื่อรองรับและการวิเคราะห์สภาวะในปัจจุบันและสภาวะการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

2. การสร้างและรักษาคนเก่ง (Talent Management System : TMS) การสร้างคนดีและการมีคนเก่งในองค์กร จำแนกคนในองค์กรออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) บุคลากรที่มีศักยภาพสูงและมีผลงานโดดเด่นเกิน ความคาดหวังขององค์กร (Super Keepers) 2) บุคลากรที่มีศักยภาพสูงและมีผลงานเกินความคาดหวังขององค์กร (Keepers) 3) บุคลากรที่มีศักยภาพและมีผลงานอยู่ในความ คาดหวังขององค์กร (Solid Citizens) 4) บุคลากรที่ไม่มีศักยภาพและมีผลงานต่ำกว่า ความคาดหวังขององค์กร (Misfits)

3. การสร้างภาพลักษณ์ (Image Building) การสร้างภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งกับองค์กร เนื่องจากเป็นการ สร้างมูลค่า เพิ่มในจิตใจของประชาชน” เนื่องจากภาพลักษณ์เป็นภาพที่เกิดขึ้นในใจที่เกี่ยวข้องกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง องค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยกระบวนการเกิดผ่านทาง การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมขององค์กร หากกลุ่มเป้าหมายเกิดความประทับใจและเกิดภาพลักษณ์ในเชิงบวก การดำเนินงานก็จะประสบความสำเร็จ

4. การสร้างความแตกต่าง (Differentiation) คุณภาพในการผลิตบัณฑิตตั้งแต่ระดับปริญญาตรีจนถึงปริญญาเอก เพราะคุณภาพ คือ ความอยู่รอด (Quality is Survival) แต่จะทำให้มหาวิทยาลัยหันมาผลิตบัณฑิตในสาขาที่ตัวเองถนัดและมีความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น ความแตกต่างนั่นเองจะนำไปสู่ความอยู่รอดของมหาวิทยาลัยไทย (Difference is Survival) ซึ่งจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งให้มหาวิทยาลัยเน้นพัฒนาจุดเด่น หรืออัตลักษณ์ของตัวเอง

5. การสร้างความรู้ใหม่และทำลายความรู้เก่า (Creating new knowledge And destroying old knowledge) กล่าวได้ว่า คน Gen Y เป็นคนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล้าแสดงออก ไม่สนใจต่อคำวิจารณ์มีความมั่นใจในตัวเอง ชอบความสะดวกรวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีเสมือนเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อชีวิต คน Gen Z กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนในหลายๆ ด้าน หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้เพิ่มการเรียนวิชา Entrepreneurship เข้าในหลักสูตรไปด้วย ด้วยความคิดเรื่องการเป็นเจ้าของกิจการ สถานศึกษาก็ตอบโจทย์ความด้วยการเพิ่มเติมรายวิชาที่เกี่ยวข้องเข้าไป สถานศึกษาที่มีความพร้อมและหันมาใช้สื่อนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในการสอนจะได้เปรียบกว่า สถานศึกษาหลายแห่งผลิตสื่อการสอนโดยใช้ภาพสีสรรที่น่าสนใจเพื่อให้การนำเสนอในห้องเรียน เหมาะกับวิธีการรับรู้ของคน Gen Z

3. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงระหว่างวิชาที่เรียนและความเป็นจริงในชีวิตประจำวันได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่อาจแยกจากกัน ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์

จะเป็นการให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่างๆ แบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ อย่างมีความหมายสอดคล้องกับชีวิตจริงและช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา แบ่งเบาภาระในการ สอนของครู และทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความคิด ประสบการณ์ความสามารถ และทักษะด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ทักษะกระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อมๆ กัน การจัดการเรียน การสอนแบบบูรณาการให้มีประสิทธิภาพที่ดีนั้นจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้จะต้อง เป็นความต้องการของผู้เรียนการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ต้องคำนึงถึง 3 องค์ประกอบ คือ เนื้อหาวิชา การเรียนรู้จะต้องมาจากความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน และการบูรณาการประสบการณ์ เป็นการ รวบรวมประสบการณ์มีจุดเน้นอยู่ที่ผลการเรียนรู้และความสามารถที่นำไปสู่พฤติกรรม การปรับตัวของผู้เรียน โดยนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ใหม่ลักษณะสำคัญของการ สอนแบบบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน

แนวคิดข้ามศาสตร์ 7 ประการ ได้แก่

- 1) แบบแผน เป็นโครงสร้างหรือลักษณะที่ปรากฏอย่างซ้ำๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ
 - 2) สาเหตุและผลกระทบ กลไกและการอธิบาย เป็นการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์หนึ่งๆ
 - 3) มาตรฐาน สัดส่วน และปริมาณ เป็นการพิจารณาการวัดในลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อ โครงสร้างของระบบหรือเหตุการณ์หนึ่งๆ
 - 4) ระบบและแบบจำลองของระบบ เป็นการกำหนดขอบเขตที่ศึกษา รวมทั้งนำเสนอแบบจำลอง ของระบบเพื่อเป็นเครื่องมือในการทดสอบระบบนั้น
 - 5) พลังงานและสสาร: การไหล วัฏจักร และการอนุรักษ์เป็นการตรวจสอบการเคลื่อนที่ของ พลังงานและสสารภายในระบบ เพื่อช่วยให้ทำความเข้าใจข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของระบบนั้น
 - 6) โครงสร้างและหน้าที่การทำงานเป็นการอธิบายลักษณะของวัตถุ คุณสมบัติ และหน้าที่ การทำงานของวัตถุนั้น ๆ
 - 7) ความคงที่และการเปลี่ยนแปลงเป็นการอธิบายเงื่อนไขของระบบในแง่ของการเปลี่ยนแปลง และวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในระบบนั้นๆ
- ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวจะปรากฏสอดแทรกอยู่ในการทำงานทางวิศวกรรมศาสตร์เพื่อออกแบบ แนวทางการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขและข้อจำกัดในการทำงาน ผ่านกระบวนการออกแบบเชิง วิศวกรรม

การบูรณาการแบบข้ามศาสตร์ มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้

ข้อดี

1. สนับสนุนการทำงานร่วมกันของทั้งผู้สอนและผู้เรียน ลดความซ้ำซ้อนของ กิจกรรม
2. ผู้สอนทุกคนและผู้เรียนมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน
3. ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้กับงานอาชีพจริง

ข้อจำกัด

1. มีผลกระทบต่อการจัดตารางสอนและการจัดแผนการเรียน
2. ผู้สอนต้องควบคุมการเรียนให้ทันตามกำหนด

บทสรุป

การพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา มีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพัฒนาการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก พัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม พัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น พัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา และผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะการพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียนเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ การสร้างความเป็นเลิศ การสร้างและรักษาคนเก่ง การสร้างภาพลักษณ์ การสร้างความแตกต่าง และการสร้างความรู้ใหม่และทำลายความรู้เก่า โดยการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการข้ามศาสตร์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์จะเป็นการให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่างๆ แบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์

เอกสารอ้างอิง

- กัลัญญา เพชรภรณ์. (2563) *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://eledu.ssru.ac.th/kalanyoo_pe/pluginfile.php/72/mod_resource/content/1/ เอกสารประกอบการสอนบทที่%204%20การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.pdf](https://eledu.ssru.ac.th/kalanyoo_pe/pluginfile.php/72/mod_resource/content/1/เอกสารประกอบการสอนบทที่%204%20การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.pdf) [7 เมษายน 2566].
- กองขับเคลื่อนและพัฒนากการอุดมศึกษาฯ กลุ่ม อววน. 1. (2565). *โครงการพลิกโฉมมหาวิทยาลัย (Reinventing University)*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.ops.go.th /th/flagship-project-driven/item/6522-reinventing-university> [7 เมษายน 2566].
- กุลิศรา จิตรชญาวนิช. (2562). *การจัดการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ข่าวธุรกิจการตลาด. (2565). *พลิกโฉมมหาวิทยาลัยไทย ก้าวสู่ความเปลี่ยนแปลง*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/business/detail/9650000060202> [7 เมษายน 2566].
- ทิตินา แคมมณี. (2564). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติมา ไชยมงคล. (2562). *รู้ทันปัญหา Gen Z เป็นเรื่องง่าย ๆ แค่เข้าใจ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.rachachat.net/csr-hr/news-382415> [8 เมษายน 2566].
- นภาพร อาร์มสตรอง. (2562). *กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบริษัทในประเทศไทย : ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2560). *ดั่งมหาวิทยาลัยชั้นนำ ตปท. เปิดในไทยกระทบวิทยาลัยพุทธนานาชาติ?!* [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: จาก http://oldweb.mcu.ac.th/site/ articlecontent_desc.php?article_id=2138&articlegroup_id=335 [8 เมษายน 2566].
- รณิชัย สวัสดิ์ และรัตนะ บัวสนธ์. (2565). *การจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ. วารสารศิลปะศาสตร์ราชชมงคล สุวรรณภูมิ*, 4(1), 187-201.
- รุ่งนภา พิตรปรีชา. (2560). *พลังแห่งการประชาสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนิดา เลิศพิพัฒนานนท์. (2561). *รูปแบบพฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของคนไทย Gen Y. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 12 (ฉบับพิเศษ), 134-149.
- ศรุดา ชัยสุวรรณ. (2560). *อนาคตผู้บริหารการศึกษาไทย: ในห้วงเวลาภาวะถดถอย*. ใน ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน และนักรบ หมี่แสน (บรรณาธิการ), *ความเป็นผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุศาสตร์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ศรุตดา ชัยสุวรรณ, เสน่ห์ สีตลารมณ และวีรจักร แสงวงศ์. (2563). การพลิกโฉมอุดมศึกษาไทยในยุคภาวะวิกฤตผู้เรียน. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 9, 686-702.
- ศรุตดา ชัยสุวรรณ, ภาควรรณ ลุนสำโรง และ ทินกฤต ชัยสุวรรณ. (2562). ปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกสถาบันอุดมศึกษาเพื่อศึกษาต่อหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพาณิชยศาสตร์ศึกษา และธุรกิจ ศึกษา (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2562) คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ*, 13, 743-753.
- Berger, Lance A., and Dorothy R. Berger. (2004). *The talent management handbook: creating organizational excellence by identifying, developing, and promoting your best people*. New York: McGraw-Hill
- Burbules, N.C.& Callister, T.A. (2000). Universities in Transition: The Promise and the Challenge of New Technologies. *Teachers College Record*, 102(2), 271.
- Leggett, K. (2006). Financial education: credit union monitor. *ABA Bankers News*, 14(3), 4.
- Maringe, F. (2005). Interrogating the crisis in higher education marketing: The CORD model. International. *Journal of Education Management*, 19(7), 564-578.
- National Research Council (NRC). (2012). *A Framework for K-12 Science Education: Practices, Crosscutting Concepts, and Core Ideas*. Washington, DC: The National Academies.
- Prahalad, C.K. (2007). *Opening Keynote Address-Facing the Future*. Presented at the 40th Anniversary International Colloquy, 6 June, Schulich School of Business, York University, Canada.
- Sears, D. (2003). *Successful talent strategies: Achieving superior business result through market-focused staffing*. New York: American Management Association.
- Sevier. (2001). Brand as Relevance. *Journal of Marketing for Higher Education*, 10(3), 77-96.

บทวิจารณ์หนังสือ

เรื่อง “ศาสนาในโลกปัจจุบัน” เขียนโดย พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกรมโม (จำปาทอง)

¹จันทิมา วนาจรดล, ²พระมหามหาหมวินทร์ ปุริสุตตโม, ³ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน

¹Canthima Vanajondol, ²Phramaha Maghavin Purisuttamo, ³Natthapong Malison

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

³มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

^{1,2}Mahamakut Buddhist University

³Phranakhon Rajabhat University

²Corresponding author, e-mail: maghavin9@yahoo.com

บทนำ

หนังสือเล่มนี้เขียนโดยพระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกรมโม (จำปาทอง) ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่สอง หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้อาศัยเอกสารประกอบคำบรรยายวิชา เป็นการเขียนถึงบรรดาศาสนามีในโลกตั้งแต่เริ่มมีศาสนา(ความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มชน) จนถึงศาสนาที่ปรากฏในปัจจุบัน (มีผู้เคารพนับถือศาสนิก มีพิธีกรรม และচারังไว้ซึ่งคำสอนของศาสนา) โดยเน้นพฤติกรรมของความเป็นกระบวนการของศาสนานั้นอย่างชัดเจน ศาสนาทั่วไปขอผู้เขียนเองเป็นตัวยืนพื้นและนำมาปรับปรุงขยายเนื้อหาทั้งกว้างและลึกออกไปให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยหนังสือเล่มนี้จัดทำเพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการแก่ผู้เรียนและผู้บริการแก่สังคม การแต่งตำราเรียนขึ้นนั้นแม้จะมีขอบข่ายเนื้อหาของการเรียนรู้และศึกษากำหนดก็ตาม แต่เป็นผลดีตรงที่เนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะเน้นและปรับให้เข้ากับยุคสมัย ทั้งแนวกว้างและแนวลึกได้สอดคล้องกันเหมาะสมต่อผู้สอนและผู้ศึกษาได้เกิดการสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น “โดยหลักทั่วไปอันเป็นหลักสามัญของโลกนี้มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐสุดกว่าสรรพสัตว์อื่นใดทั้งปวง ข้อหนึ่งในความหมายของคำว่าสัตว์ประเสริฐของมนุษย์ “การรู้จักแก้ปัญหาความจริงและความหมายของชีวิต” ที่สูงพ้นไปจากความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต นั่นคือการพัฒนาสติปัญญา อันนำไปสู่กระบวนการสงสัยในตนเองและสิ่งแวดล้อม และใช้กระบวนการนี้เผยแพร่ สั่งสม สั่งเกต พัฒนา และประยุกต์” การพัฒนากลุ่มโดยผู้ฉลาดหรือเป็นนักปราชญ์ของกลุ่มจึงเกิดขึ้น ยึดถือปฏิบัติตามกลายเป็นระเบียบ ข้อปฏิบัติ และข้อต้องห้าม เป็นต้น

สรุปสาระสำคัญของเนื้อหาหนังสือ

ศาสนาคืออะไร

มนุษย์เกือบทั้งหมดในโลกนี้ต่างก็พากันนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งไม่ว่าจะนับถือความเชื่อและศรัทธาหรือตามประเพณีนิยมก็ตาม แต่มีเป็นส่วนน้อยที่ไม่นับถือและศรัทธาใดๆ เลย

ศาสนาตามความหมายทางโลกตะวันออก

แกนหลักสำคัญของโลกตะวันออก คือ อินเดียเพราะเป็นแหล่งศาสนาที่สำคัญๆ ของโลกรวมทั้งลัทธิและปรัชญาต่างๆ มากมาย ชาวอินเดียนเจ้าของศาสนาฮินดูอันเก่าแก่มีอายุไม่ต่ำกว่า 4,000 ปี จากศาสนา ลัทธิ และปรัชญาต่างๆ ททยอยเกิดขึ้นในยุคต่างๆ

ศาสนาตามความหมายทางโลกตะวันตก

แหล่งวัฒนธรรมและอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของตะวันตกและเลยไปถึงของโลกจะมีอยู่ 2 แห่ง คือ กรีก และโรมัน

ชนชาติกรีกมีอะไรหลายอย่าง สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ปรัชญาและแนวคิดแบบปรัชญา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ กรีกเจริญมากทันตั้งอักษรศาสตร์ บันทึกไว้เหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน

อาณาจักรโรมันยิ่งใหญ่รุ่งเรืองมากในด้านการปกครองกฎหมาย สถาปัตยกรรม ชลประทาน และยุทธศาสตร์ และชาวยุโรปได้รับมรดกเหล่านี้ในยุคต่อมาแล้วก็เสื่อมสลายไปในที่สุด

1. ศาสนา คือ ที่รวบรวมความเคารพนับถืออันสูงส่งของมวลมนุษย์
2. ศาสนา คือ ที่พึ่งทางจิตใจซึ่งมนุษย์ส่วนมากยอมเลือกยึดเหนี่ยวตามความพึงพอใจ
3. ศาสนา คือ คำสั่งสอนอันว่าด้วยศีลธรรมและอุดมคติสูงสุดในชีวิตของบุคคลรวมทั้งแนว

ความเชื่อ

องค์ประกอบของศาสนา

1. ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา
2. คัมภีร์ทางศาสนา คือ มโนทัศน์หรือหมวดหมู่ของประโยควลี
3. นักบวช คือ ผู้สืบทอดต่อศาสนา
4. วัดคือปูชนียสถาน
5. เครื่องหมาย คือ สิ่งที่พึ่งเคารพบูชา
6. สนิทชน คือ ศาสนิกชนผู้นับถือและเลื่อมใสในศาสนา
7. การกวดขาดเรื่องความจงรักภักดี คือ ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิ

วิวัฒนาการของศาสนา

เมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบของความเป็นศาสนาโดยโดยสังเขปลักษณะแห่งการพัฒนารังสรรค์หรือพูดให้สั้นที่สุด คือ วิวัฒนาการทางศาสนา

1. ศาสนาและลัทธิ

ศาสนากับลัทธิในแง่ที่เป็นความเชื่อเหมือนกันแต่แตกต่างกันในแง่ต่อไปนี้ศาสนาที่ใช้เหตุผลสนับสนุนสัจจะส่วนลัทธิใช้เหตุผลค้นหาสัจจะศาสนาเน้นทางแจ้งโลกียธรรมและแจ้งโลกุตระธรรม ศาสนาเน้นทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคำสอนแต่ลัทธิเน้นทางด้านความคิดศาสนามีความหมายแคบกว่าลัทธิศาสนามีเนื้อหาโน้มเอียงไปทางเน้นจริยธรรมศีลธรรม ส่วนลัทธิมีความหมายครอบคลุมมากกว่านั้นคือ เศรษฐกิจสังคม ศีลธรรม ศาสนิกชน หรือบุคคลนับถือ

2. ศาสนาและปรัชญาและปรัชญา

เมื่อการตรงที่ต่างก็มุ่งพาความเจริญสูงสุดหรืออันติมสัจจะ สาระหลักในส่วนที่ต่างกันศาสนากับปรัชญา ศาสนามีศาสดาผู้ประกาศคำสอน ศาสนามีคัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสอน ศาสนามีศาสนานุคคล ศาสนาต้องมีพิธีกรรมเรียกว่าศาสนาพิธี

การจัดประเภทศาสนา

นักปราชญ์ที่สำคัญของโลกท่านหนึ่งได้จัดประเภทของศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับของวงการทางวิชาการ และลำดับความต่อเนื่องของจุดเริ่มสืบต่อของศาสนายังสมเหตุสมผล

1. ศาสนาประจำเผ่าชนและศาสนาสากล
2. ศาสนาธรรมชาติและศาสนาวัฒนธรรม
3. ศาสนาพลังจลนะ ศาสนาวิญญานนิยมและศาสนาเทวนิยม

4. ศาสนาเรียกร่อง ศาสนาย่อมให้
5. ศาสนาจากการเปิดเผยของพระเจ้าและศาสนาหนังสือ
6. ศาสนาเกิดเองตามธรรมชาติและศาสนามีผู้ตั้งขึ้น
7. ศาสนาจิตวิจักขณ์และศาสนาพยากรณ์
8. ศาสนามีศาสนาทูตและศาสนาไม่มีศาสนาทูต

ศาสนาที่ตายแล้ว

ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปแอฟริกาศาสนาอียิปต์โบราณตามหลักฐานโบราณคดีปรากฏว่าศาสนาที่ตายแล้วในแอฟริกามีเพียงศาสนาเดียว คือ ศาสนาของพวกอียิปต์โบราณศาสนานี้เกิดเมื่อกว่า 3,000 ปี เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม คือ นับถือพระเจ้าหลายองค์

ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปเอเชียศาสนาพวกบาบิโลเนียมีอายุระหว่างประมาณ 3,750 ปี ตามประวัติศาสตร์อาณาจักรบาบิโลเนียถึงล่มจมโดยมีกษัตริย์สายรัดแห่งเปอร์เซียยกทัพเข้ายึดครอง

ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปยุโรปศาสนาของพวกกรีกโบราณระยะเวลาที่ศาสนาของกรีกโบราณเกิดขึ้นเจริญขึ้นและเสื่อมไปนั้นมีประมาณ 2,000 ปี

ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปอเมริกาศาสนาของพวกเม็กซิกันโบราณศาสนาของชนเผ่านี้มีพระเป็นเจ้าผู้ทำพิธีกรรมควบคุมศาสนาและเป็นชนชั้นปกครอง

ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก

ศาสนาซินโต มรรคแห่งพระเจ้า ซินโตเป็นศาสนามีรูปขึ้นจากเทพนิยายอันลึกลับซับซ้อนเทพนิยายเหล่านั้น นักปราชญ์ถือเป็นคนเกิดของศาสนาและขนบธรรมเนียมในสังคม อีกอย่างหนึ่งเทพนิยายในซินโตเป็นกระจกส่องให้คนญี่ปุ่น และชาติญี่ปุ่นยิ่งกว่ากระจกเงาบานอื่น

ศาสนาเต๋าชาวจีนตามลุ่มแม่น้ำเหลืองมีความเคารพธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ และอีกหลายๆ อย่างเป็นอย่างสูงแต่อันที่จริงเป็นการนับถือวิญญาณในระดับต่างๆ จากสูงมาหาค่ำ

ศาสนาที่เกิดในอินเดีย

ศาสนาฮินดู ศาสนาพราหมณ์กับศาสนาฮินดูจะว่าเป็นศาสนาอันเดียวกันก็ได้หรือจะว่าเป็นคนละศาสนาก็ได้แต่ในที่นี้จะเขียนรวมเป็นอันเดียวกันเพราะถือว่าศาสนาพราหมณ์เป็นมูลฐานหรือเป็นคัมภีร์เก่าของศาสนาฮินดูเหมือนความเป็นของศาสนาคริสต์อันมีศาสนายิวเป็นมูลฐานถึงแม้จะมีการนับถือแยกการคนละตอนคนละสมัย

ศาสนาเซนหรือไชนะ ศาสนาเซนเชื่อว่าศาสนาของเขามีมายาวนาน คือ ในระยะเวลาเดียวกับพระเวท หรือก่อนหน้านั้น ในอดีตมีตึกรังกรก่อนหรือศาสดามาแล้ว 24 องค์

พระพุทธศาสนา คำสอนของผู้รู้อันพิสดารได้พระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่บรรลุแจ้งด้วยพระปรีชาญาณของพระองค์เองผู้ให้แสงสว่างแก่โลก ผู้ข้ามพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดผู้ประกาศความจริงอันศักดิ์สิทธิ์และผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา

ศาสนาซิกข์ ศาสนาแห่งกาลเป็นศาสนาของประชากรอินเดียแหล่งกำเนิดของศาสนานี้คือหมู่บ้านสุดเลซ ศาสนาซิกข์ เกิดขึ้นเพราะการเผชิญหน้ากันระหว่างศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีอายุน้อยที่สุด

ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก

ศาสนายิว หรือศาสนายูดา เป็นศาสนาเก่าแก่ที่สุดศาสนาหนึ่งของกลุ่มศาสนาซิมิติกเกิดขึ้นจากเผ่าชนใกล้ฝั่งตะวันออกแห่งทะเลชาวยิวนับถืออัมราฮัมเป็นอวตารของพระเจ้าเป็นเพื่อนสนิทของพระเจ้าและเป็นบิดาที่ตั้งแห่งศรัทธา

ศาสนาคริสต์ ศาสนาแห่งความรักเป็นศาสนาใหญ่เท่ากับศาสนาอื่นๆ มีผู้นับถือทั้งหมดนิกายศาสนาคริสต์ คือ ศาสนาแห่งความรักของพระเจ้า ศาสนาแห่งความรักของมนุษย์อันพระเยซูทรงเป็นผู้นำเผยแผ่แก่โลก

ศาสนาอิสลาม ศาสนาแห่งสันติเป็นศาสนาใหญ่ในจำนวนศาสนาใหญ่ของโลก 3 ศาสนา คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาโซโรอัสเตอร์ หรือปาร์ซี ผู้ที่นับถือศาสนานี้ในประเทศอินเดียมีชื่อว่า ปาร์ซี เพี้ยนมาจากคำว่า เปอร์เซีย อันที่จริงศาสนานี้มีชื่ออื่นๆ อีก เป็นลัทธิบูชาไฟและลัทธิวินิยม

ศาสนาทุกศาสนาเปลี่ยนไปในเนื้อหาสาระเช่นใด ศาสนิกชนของศาสนานั้นๆ ก็มีลักษณะการเป็นไปเช่นนั้นเช่นกัน หากดูเผินๆ เหมือนหนึ่งว่าศาสนิกชนของแต่ละศาสนามีความแตกต่างกันหากได้ศึกษาจริงๆ ในศาสนาต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกแล้ว จะเห็นว่ามี ความแตกต่างเฉพาะเปลือกและกระพี้ส่วนแกนแท้ๆ แล้วมีความเหมือนกัน คือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของทุกคนเพื่อความอยู่รอด เป็นประการหนึ่ง เพื่อความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มสังคมให้ความปลอดภัย ประการสอง มุ่งยกระดับทั้งกายและจิตใจให้สูงกว่าที่เป็นอยู่

จุดเริ่มต้นของระบบความคิดจนกว่าตั้งเป็น ศาสนา คือ ศาสดา ระยะเวลาๆ มาความคิดของเราสาวกต่างห่มเพลงไปที่ศาสนา เพื่อให้ศาสนาของตนตามดำรงอยู่ แม้เนื้อแท้ทุกศาสนา คือ ธาตุแท้แห่งคุณงามความดี แต่บางสถานการณ์ บางยุค บางสมัย แต่ละธาตุแท้ที่นั่นไว้ เพื่อรักษาศาสนาให้คงอยู่ต่อไป โดยระดมความคิดเข้ามาบัญญัติไว้ โดยมีธงชัยอยู่ที่การครองใจไว้ซึ่งศาสนิกชนของตนด้วยความเชื่อ ความศรัทธา

ข้อวิจารณ์

ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ 2 ข้อ คือ รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา และการนำเสนอประเด็นปัญหาในหนังสือ

เนื้อหาในหนังสือ ผู้แต่งได้นำเสนอเรื่องราวของศาสนาต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่กับสังคม ประเทศชาติ ในแต่ละศาสนาเพราะเหตุใดจึงเกิดขึ้น มีประวัติการเกิดขึ้นของศาสนา เกิดขึ้นแล้วมีวิวัฒนาการเติบโตอย่างไร ซึ่งทุกศาสนาสอนให้ผู้นับถือเป็นคนดี มีศีลธรรม และสามารถนำมาใช้ได้จริง ศาสนามีประวัติที่น่าสนใจมากมาย อ่านแล้วนำไปใช้ในการศึกษาเพราะหนังสือเล่มนี้มีตั้งแต่การเกิดขึ้นของศาสนาจนถึงปัจจุบัน

ในมุมมองที่ผู้วิจารณ์ ตามที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้อาจต้องปรับปรุงเนื้อหาเรื่องราวในการจัดหน้าหนังสือ ซึ่งยังมีลักษณะของรูปเล่มที่อาจจะถูกมองว่าไม่น่าหยิบอ่าน หรือน่าสนใจเท่าที่ควร ถ้าทำให้มีความหลากหลายมากกว่านี้ เช่น มีภาพประกอบในหัวข้อต่างๆ จะเป็นการดีสำหรับผู้ที่สนใจจะหยิบมาอ่าน เพราะเป็นการได้เห็นภาพถึงสิ่งที่ปรากฏมีอยู่ในแต่ละศาสนา เช่น รูปเคารพของแต่ละศาสนา หรือรูปภาพของศาสนสถาน เป็นต้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์ขอชื่นชมและนับถือการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติของศาสนาต่างๆ ได้เข้าใจง่ายและมีการสรุปในแต่ละหัวข้อ รู้และเข้าใจถึงศาสนาอย่างแท้จริง ผู้แต่งถ่ายทอดให้รู้จักศาสนามากมายหลายพื้นที่ ก็ถือว่าเป็นหนังสือสำหรับใครที่ต้องการอยากรู้เกี่ยวกับศาสนาในโลกอดีตถึงปัจจุบันก็สามารถนำมาศึกษาได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). *ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2520). *ศาสนาสาทุก*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- _____. (2534). *ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2540). *ป่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ภาค 4-5*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- เจริญ ไชยชนะ. (2508). *ประวัติศาสตร์สาทุกสมัยโบราณ*. พระนคร: คลังวิทยา.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2522). *ศาสนาคริสต์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดิช นัท ฮันท์ (เขียน), ธารา รินศานต์ (แปล). (2543). *เมตตาทาวนา คำสอนว่าด้วยรัก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2540). *งาน 50 ปี อุดมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. รวมบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- สำนักจุฬาราชมนตรี. (2519). *ศาสนาอิสลาม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ ในวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์บทความในวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรมปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง

4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์ก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่นๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์แล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติ หรือความขัดแย้งส่วนตัว

2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน

4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่า บทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์กำหนดรวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

**หลักเกณฑ์สำหรับการนิพนธ์
บทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ และงานวิชาการอื่นๆ
วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์**

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์มีนโยบายส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยของนักศึกษา คณาจารย์ และนักวิชาการที่สนใจ นอกจากนี้ยังเป็นเวทีวิชาการ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะและข้อคิดเห็นทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญาศาสนา ภาษาบาลีสันสกฤต การศึกษาเชิงประยุกต์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ โดยรูปแบบผลงานที่วารสารจะรับพิจารณามี 3 ประเภท คือ บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือที่จะได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์นี้ จะต้องได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ก่อน เพื่อให้วารสารมีคุณภาพและนำไปอ้างอิงได้

การเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ และงานวิชาการอื่นๆ มีดังนี้

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และชื่อบัญญัติตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาอังกฤษในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น ให้เขียนคำศัพท์ภาษาไทยตามด้วยวงเล็บภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะต้องขึ้นต้นด้วยตัวอักษรใหญ่ บทความส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษควรให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะส่งต้นฉบับ

2. การพิมพ์ ให้จัดพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ด้วยรูปแบบตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยต์ โดยจัดหน้ากระดาษขนาด A4 ตั้งค่าหน้ากระดาษสำหรับการพิมพ์ห่างจากขอบกระดาษทุกด้าน ด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร)

3. จำนวนหน้า บทความวิจัย บทวิจารณ์หนังสือ และบทความวิชาการ ตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ ขนาด A4

การเรียงลำดับเนื้อหา

1. บทความวิจัย

1.1 ชื่อเรื่อง ควรสั้น กระชับ และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช้คำย่อชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยมาก่อน

1.2 ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบันที่สังกัด และอีเมลของผู้เขียนหลักและร่วม

1.3 บทคัดย่อ (abstract) ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลงานและการวิจารณ์

อย่างต่อเนื่องกันไม่ควรเกิน 200 คำ หรือมีความยาวไม่เกิน 12 บรรทัด ไม่ควรมีคำย่อ ให้บทความย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

1.4 คำสำคัญหรือคำหลัก (Keywords) ให้ระบุทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ใส่ไว้ท้ายบทความย่อของแต่ละภาษา จำนวนไม่เกิน 5 คำ

1.5 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาหรือบทนำ เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าวๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิจัยนั้นด้วย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งที่น่ามาศึกษา จำนวนลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายวิธีการศึกษา หรือแผนการทดลองทางสถิติ การสุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1.7 ผลการวิจัย แจ้งผลที่พบตามลำดับหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจนได้ใจความ ถ้าผลไม่ซับซ้อนไม่มีตัวเลขมาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขมาก ตัวแปรมาก ควรใช้ตารางแผนภูมิแทน ไม่ควรมีเกิน 5 ตาราง หรือแผนภูมิ ควรแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.8 อภิปรายผล ชี้แจงว่าผลการศึกษาดตรงกันกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือแตกต่างไปจากผลงานที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นและมีพื้นฐานอ้างอิงที่เชื่อถือได้ และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์หรือตั้งประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยต่อไป

1.9 ตาราง รูปภาพ และแผนภูมิ ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็น และต้องมีคำอธิบายสั้นๆ แต่สื่อความหมายได้สาระครบถ้วนในกรณีที่เป็นตาราง คำอธิบาย ต้องอยู่ด้านบน ในกรณีเป็นรูปภาพหรือแผนภูมิคำอธิบายต้องอยู่ด้านล่าง

1.10 บรรณานุกรม สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป

2. บทความวิชาการ

2.1 ชื่อเรื่อง

2.2 ผู้แต่ง

2.3 บทนำ

2.4 เนื้อหา

2.5 บทสรุป

2.6 บรรณานุกรม

3. บทวิจารณ์หนังสือ

3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือ

3.2 ชื่อผู้วิจารณ์

3.3 บทวิจารณ์

3.4 บรรณานุกรม

4. งานวิชาการอื่น

กรอบในการเขียนให้ใช้ในกรณีเดียวกันกับงานวิชาการข้างต้น

ขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รับผิดชอบเผยแพร่งานวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมโดยเน้นด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญาศาสนา ภาษาบาลีสันสกฤต การศึกษาเชิงประยุกต์ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วาระการตีพิมพ์

วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์มีวาระการตีพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม และฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม

การส่งต้นฉบับ

- E-mail: โดยส่งไฟล์เวิร์ด (word) และไฟล์ Pdf. ไปที่ srisuvarna2567@gmail.com
- สามารถส่งได้ด้วยตนเองที่กองบรรณาธิการวารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 249 ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72000 โทร. 062 697 8932

การเขียนบรรณานุกรม/เอกสารอ้างอิง

การรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้นๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อเอกสารบรรณานุกรม สำหรับบทความภาษาไทย หรือ References สำหรับบทความภาษาอังกฤษ ให้ใช้รูปแบบการเขียนแบบ APA V.6 (American Psychological Association) ตัวอย่างการเขียนมีดังนี้

หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี)./สถานที่พิมพ์./ผู้จัดพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2547). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

Potter, M.E. (1990). *The Competitive advantage of nations*. New York: Free Press.

บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่หรือเล่มที่./ (ฉบับที่ (ถ้ามี))./เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ชัยณรงค์ ศรีมันตะ. (2563). ธรรมชาติมนุษย์ในปรัชญาโทมัส ฮอบส์ *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(1), 48-72.

Foster, W.P. (2004). The decline of the local a challenge to educational leadership. *Education Administration Quarterly*, 40(2), 176-191.

วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์หรือดุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์หรือดุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์./ชื่อสาขาวิชา./คณะ./ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

นพพร ไทยเจริญ. (2549). การสร้างชุดการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เรื่อง ดินและหินในท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

Shim, W. J. (1996). Contamination and bioaccumulation of tributyltin and triphenyltin compounds in the Chinhae Bay system. *Korea. Master's thesis*. Department of Oceanography, Seoul National University.

บทความจากเว็บไซต์ (Web Site)

ชื่อผู้แต่ง. *ชื่อบทความ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา/วัน/เดือน/ปี.

ตัวอย่าง

พรรณี บัวเล็ก. *พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://research.krirk.ac.th/pdf>. [25 ธันวาคม 2555]

**จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์ร่วมสมัย พัฒนาจิตใจและสังคม**

Published by
Program in Buddhism, Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
<http://www.spmcu.ac.th>

